

John Patersonin vaikutus Suomessa

Päiväkirjamuistiinpanoja ja kirjeitä

Jaakko Gummerus (julk.)

Julkaisusta: Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 2. Helsinki 1912.

Verkkojulkaisu: 2002

Saanti: <http://www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi/eres/>

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa selata verkossa, mutta sitä ei saa tallentaa pysyvästi omalle tietokoneelle. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

Helsingin yliopiston opiskelijakirjasto - www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi - opi-info@helsinki.fi

John Patersonin vaikutus Suomessa.

Päiväkirjamuistiinpanoja ja kirjeitä.

Julkaissut Jaakko Gummerus.

I. Johdanto.

M. Akiander sanoo tunnetussa asiakirjakokoelmassaan (VII, 77, nuot.), puhuessaan Henrik Renqvistin suhteista m. m. *John Patersoniin*, että viimeainitun hurskaan ja jalon miehen ansiot Suomen Piipaseuran perustamisessa ja se merkitys, mikä raamatunlevittämisellä on ollut kansamme uskonnolliselle elämälle, eivät vielä ole saaneet sitä tunnustusta, joka niille olisi tuleva. Tämä arvostelu on mielestäni oikea. Vaikka Patersonin oma oleskelu Suomessa on ollut jotenkin lyhytaikainen supistuen oikeastaan muutamiiin verrattain kiireellisiin matkoihin Suomen halki, on hänellä kuitenkin ollut varsin suuri osuus mitä tärkeimmän kristillisen toiminnan varsinaisena alkuunpanijana ja järjestäjänä maassamme, ja hänen persoonallinenkin vaikutuksensa uskonnollisiin liikkeisiin maassamme ei ole ollut merkityksetön. Kirjallisuudessamme on kuitenkin John Patersonista hyvin vähän mainittu. *Akiander* on kokoelmiensa viimeisessä osassa julkaissut kirjeitä Renqvistille, joissa silloin tällöin puhutaan Patersonista; joukossa on yksi Patersonin kirje Renqvistille Liperiin, päiv. helmik. 15 p. 1821. *M. Rosendal* on Herännäisyyden historiassaan kokonaan sivuuttanut sekä Piipaseuran perustamisen että Patersonin muun toiminnan; *E. Bergroth'in* kirkkohistoriassa ei mainita Patersonia, vaikka tietysti puhutaan Piipaseuran perustamisesta. Sitä vastoin on *t:ri U. Paunu* (Suomen Pakanalähetystoimi I, s. 55-61) antanut yleispiirteisen kuvauksen Patersonin vaikutuksesta Suomessa, vaikka luonnollisesti etupäässä kiinnittäen huomiota hänen merkitykseensä lähetys-harrastuksen herättäjänä. Hänen osuutensa Piipaseuran työssä on siis kaikissa kuvauksissa tähän saakka jäänyt syrjään.

Kun Suomen Piipaseura tänä vuonna viettää olemassaolonsa 100-vuotisjuhlaa, on luonnollista että huomio nykyään entistä enemmän kiintyy sen perustamistapauksiin ja alkuaikoihin, ja silloin on myös John Patersonin muistoa elvytettävä. On olemassa koko joukko lähteitä jotka valaisevat hänen toimintaansa Suomessa ja joita ei meillä tähän saakka ole tunnettu taikka käytetty.

Ensi sijassa kiintyy huomio tietysti niihin muistiinpanoihin niihin ja papereihin, joita t:ri Paterson itse on jättänyt jälkeensä. Paterson piti matkoillaan tarkkoja päiväkirjoja ja säilytti sekä saapuneita kirjeitä että muutamissa tapauksissa myös lähettämiensä kirjeiden konsepteja. Lisäksi sisältävät seikkaperäisiä kuvauksia hänen toimistaan ja matkoistaan ne kertomukset, joita hän lähetti erityisesti englantilaisiin julkaisuihin ja etenkin Englannin ja Ulkomaan Piipaseuran päätoimikunnalle Lontooseen; Piipaseura julkaisi otteita niistä vuosikertomuksissaan. Näitä lähteitä käyttämällä Paterson itse vanhoilla päivillään kirjoitti yhtäjaksoisen kuvauksen Piipaseuran palveluksessa tekemistään matkoista Pohjois- ja Itä-Euroopassa (vv. 1805-27) säilyttäen siinä päiväkirjamuodon. Hänen omaisen toimittivat sen hänen kuoltuansa julkisuuteen. Lopullisen toimitustyön suoritti t:ri *William Lindsay Alexder*, ja kirja ilmestyi v. 1858 nimellä "The Book for Every Land. Reminiscences of labour and adventure in the work of Bible circulation in the north of Europe and in Russia" (London, John Snow, 35, Paternoster Row; XXXV + 412 siv.). Sen johdantona on toimittajan kirjoittama lyhyt kuvaus Patersonin elämästä ennen vuotta 1805 ja jälkeen vuoden 1827.

Kirjan viittaukset kirjeisiin ja muihin lähdeaineisiin saivat minun otaksumaan että jos Patersonin alkuperäiset paperit vielä olisivat tallella, niistä saataisiin ehkä arvokkaitakin lisätietoja. Ensimmäiset kirjeelliset tiedustelut Englannista käsin eivät antaneet asiaan mitään selvitystä. Mutta oleskellessani Englannissa syksyllä 1910 sain selville, että alkuperäiset paperit todella olivat säilyneet, ollen nyttemmin t:ri Patersonin tyttärenpojan Mr. *E. G. Baxter'in* huostassa Teasses'issa (Lower Largo, Forfarshire, Skotlanti). Ne lähetettiin auliisti käytettäväkseni Lontooseen, ja kun huomautin omistajalle niiden historiallista arvoa, ilmoitti Mr. Baxter aikovansa sijoittaa ne Englannin ja Ulkomaan Piipaseuran arkistoon Lontoossa (Queen Victoria Street, E. C.), jossa ne, kuten Piipaseuran pääsihteeri Rev. A. Taylor on minulle ilmoittanut, ovat nyt tutkijain käytettävissä. Paperit on sidottu 7:ään niteeseen, joista 4 sisältää päiväkirja-käsikirjoituksen ja 3 kookasta nidettä sisältää kirjeitä.

Verrattaessa käsikirjoitusta painettuun teokseen huomaa, että t:ri Alexander yleensä on uskollisesti seurannut Patersonin omaa käsialaa, tehden pääasiassa vain tarpeellisia muodollisia tasoituksia. Kumminkin on siellä täällä jätetty pois tavallisesti lyhyitä, mutta toisinaan pitempiäkin kappaleita, jotka joskus sisältävät asiallisiakin lisätietoja tai hauskoja pikkupiirteitä. Niinikään on pois jätetty Patersonin viittaukset Englannin ja Ulkomaan Pipliaseuran vuosikertomuksiin ja muihin julkaisuihin, joissa on painettu selostuksia hänen toiminnastaan, sekä samoin viittaukset kirjekirjoihin. Näistä kirjekirjoista on toimittaja ottanut painettuun esitykseen selostuksia englanninkielisistä kirjeistä, mutta hän nähtävästi ei ole pystynyt käyttämään niissä olevia lukuisia skandinavialaisilla kielillä kirjoitettuja kirjeitä, vaan on niihin nähden saanut tyytyä vain niihin usein jotenkin ylimalkaisiin selostuksiin, mitkä Paterson itse on päiväkirjassaan antanut. Tutkijan on siis syytä etusijassa käyttää Patersonin alkuperäisiä papereita.

Olen verrannut painettua esitystä käsikirjoitettuun kaikissa niissä kohden, jotka koskevat Patersonin matkoja Suomessa, sekä tehnyt muistiinpanoja niistä lisätiedoista, joita käsikirjoituksesta saa. Kirjekirjoista olen kopioinut Patersonille Suomesta saapuneet kirjeet. Niitä on kaikkiaan 16, joista 15 arkkipiispa Jaakko Tengströmin ja yksi esittelijäsihteeri H. R. Bäckin kirjoittama. Tengströmin kirjeet ovat erittäin seikkaperäisiä ja aikaa myöten yhä tuttavallisempia.

Myöskin Suomesta olen saanut arvokkaita täydentäviä lähteitä. Säilynyt on näet osaksi Tengströmin ja Patersonin välisen kirjeenvaihdon toinenkin puoli, Patersonin kirjeet Tengströmille. Ne talletetaan Lohjan Pien-Ojamon kartanon perhearkistossa, ja on tämän arkiston nykyinen haltija, rehtori *Ernst Lagus* hyväntahtoisesti antanut ne käytettäväkseni.

T:ri Patersonin elämäntyö Suomessa on eroittamattomassa yhteydessä Suomen Pipliaseuran syntyhistorian kanssa, joka Seuran 100-vuotismuiston johdosta on saanut esittäjänsä. Niin ollen tulee tämän ansiokkaan miehen muisto meilläkin vihdoinkin elvytetyksi ja pitkäaikainen laiminlyönti edes joissakin määrin korvatuksi. Mutta kun ne lähteet, jotka valaisevat t:ri Patersonin suhteita Suomeen ja matkoja meidän maassamme, sisältävät paljon sellaistaakin, mikä ei suorastaan sovellu Pipliaseuran historian yhteydessä käytettäväksi, mutta millä kuitenkin on arvonsa ja mielenkiintonsa, olen luullut sopivaksi koota ne yhteen ja esittää ne suomenkielisessä asussa, sitä suuremmalla syyllä, kun Patersonin teos nykyään ei enää ole kirjakaupoista saatavissa eikä sitä maassamme liene muuta kuin pari kappaletta. Päiväkirjamuistiinpanot sisältävät paljon sellaistaakin, jolla ei ole suoranaista kirkko-historiallista merkitystä, vaan on tavallisia matkailijan havaintoja Suomesta sata vuotta sitten. Mutta nämätkin kohdat ovat siksi pirteästi kerrottuja ja usein niin likeisessä yhteydessä uskonnollista elämää koskevien havaintojen kanssa, että olen luullut paraaksi suomentaa tai selostaa täydellisesti kaikki Suomea koskevat kohdat. Milloin alkuperäinen käsikirjoitus tuntuvammin poikkeaa Patersonin päiväkirjan painetusta tekstistä, liittyy selostukseni käsikirjoitukseen. Mitä olen ottanut Patersonin ja Tengströmin kirjevaihdosta, sen olen sovittanut asianomaisiin paikkoihin päiväkirjamuistiinpanojen yhteyteen. Otteet arkkipiispa Tengströmin kirjeistä olen jättänyt alkuperäiseen muotoonsa; t:ri Patersonin englanninkieliset kirjeet - ainoastaan ensimmäinen kirje on ruotsiksi kirjoitettu - olen suomentanut. Täydelliset jäljennökset näistä kirjeistä olen jättänyt Kirkkohistoriallisen Seuran arkistoon. Valitettavasti ei minulla Englannissa ollessani ollut aikaa tutkia "Missionary Magazine" lehteä ja Pipliaseuran vuosikertomuksia, joihin Patersonin päiväkirjoissa usein viitataan; mahdollista on että niistä vielä saisi yhtä toista täydentävää.

T:ri Patersonin muotokuvan, jota ei ennen ole Suomessa julkaistu, alkukuva on öljymaalaus, jonka omistaa edellä mainittu hänen tyttärensäpoika, Mr. E.G. Baxter. Hän on hyväntahtoisesti ottanut sen valokuvan, jonka mukaan jäljennöksemme on tehty.

Kaikesta siitä auliudesta, millä t:ri Patersonin perhe ja ennen kaikkea Mr. Baxter on edistänyt tutkimuksiani, pyydän tässäkin kohden lausua vilpittömän kiitokseni.

II. John Patersonin kehitysvuodet. Vaikutus Tanskassa 1805-7.

Ennenkuin käymme esittämään t:ri Patersonin kertomusta toiminnastaan Suomessa, on tarpeen muutamien piirtein kuvata hänen elämänsä ja vaikutustaan ennen sitä aikaa, jolloin hän joutui tekemisiin suomalaisten kanssa. Seuraamme siinä osittain edellä mainittua t:ri Alexanderin kirjoittamaa elämäkertaa, osittain dosentti Edv. Rodhen tutkimusta Ruotsin Pipliaseurojen synnystä, joihin tässä kerta kaikkiaan viittaamme¹.

¹ Rodhen kirjoitus on julkaistu Kyrkohistorisk Årsskrift 1906, 135 ss., 1908, 12 ss.

John Paterson oli syntynyt helmikuun 26 p. 1776 Kilpatrick'in seurakunnassa lähellä Glasgowia. Hänen vanhempansa kuuluivat Skotlannin silloiseen presbyteriaaniseen vapaakirkkoon (*Secession church*) ja "Anti-Burghers" ryhmään, joka kieltäytyi paikoin kansalaisvalasta, koska se heistä tiesi liiallista mukautumista valtiokirkkojärjestykseen. Vaikka perhe eli vaatimattomissa oloissa, sai poika skotlantilaiseen tapaan huolellisen kasvatuksen uskonnollisessa hengessä. Herättävästi ja selvyteen johtavasti vaikutti häneen erittäinkin vapaaseurakunnan pappi Watson ja myöskin eräs hänen käsiinsä joutunut uskonnollinen lentokirja, jossa selitettiin autuaaksi tekevän uskon luonnetta. Tämä hänen olemuksensa varmaan osaltaan synnytti hänessä sen kristillisen kirjallisuuden levittämiseen ja luottamuksen sen tehokkaisuuteen, jota hän myöhemmin aina osoitti.

Koulunkäyntinsä jälkeen hän tuli käsityöläisoppiin, mutta lueskeli edelleen ahkerasti uskonnollista kirjallisuutta, mietiskellen varsinkin dogmaattisia kysymyksiä. Oppiaikansa päätyttyä hän muutti Glasgowiin. Siellä oleskellessaan hän joutui kosketuksiin sen evankeelisen herätysliikkeen kanssa, joka suureen metodistiseen liikkeeseen liittyen 1700-luvun lopulla niin elävöittävästi vaikutti kaikkeen kristilliseen elämään Englannissa ja myöskin Skotlannin laimentuneeseen kirkkoon viritti uutta henkeä. Lähinnä oli pakanalähetys se aate, joka sytytti nuoren Patersonin mielen. Siinä toivossa että se edistäisi hänen pääsemistään lähetyssaarnaajaksi hän v. 1798 ryhtyi harjoittamaan opintoja Glasgowin yliopistossa.

Näinä aikoina oli kaksi ylhäistä ja varakasta skotlantilaista, veljekset Robert ja James Haldane, ryhtynyt innokkaaseen evankelioimistoimintaan. Skotlannissa he perustivat pyhäkouluja, levittivät herättäviä kirjasia jne. Heidän menettelynsä herätti suurta huomiota, ja varsinkin kun James Haldane ryhtyi, vaikka olikin maallikko, julkisesti saarnaamaan, niin sitä Skotlannin sekä valtiokirkon että vapaakirkon miehet paheksuivat. Mutta Haldanet ja useat samanmieliset herätyksen miehet liittyivät silloin yhteen, muodostaen "kongregatsionalistisia" seurakuntia. Heidän periaatteensa oli, että jokaisen uskovaisten kristityn, jolla vain oli siihen lahjoja, sekä oikeus että suora velvollisuus oli julistaa evankeliumia muillekin, ja että seurakuntien tuli olla jyrkästi eroitettuja maailmasta ja ilman synodaalista tai hierarkkista ylihallitusta. Patersonia koko tämä suunta aluksi ei miellyttänyt, ja vaikka häntä kehoitettiin käyttämään hyväkseen Robert Haldanen tarjoamaa kannatusta papiksi valmistuakseen, ei hän tahtonut olla missään tekemisissä heidän kanssansa. Mutta kun useita hänen ystävästään liittyi kongregatsionalisteihin, tuli hänkin pakotetuksi tutkimaan näitä kysymyksiä, ja ennen pitkää muuttuivat hänen mielipiteensä kirkon järjestyksestä täydellisesti. Hän liittyi itsekin kongregatsionalisteihin ja meni v. 1800 oppilaaksi Haldanen järjestämään saarnaajakurssiin. Sen läpikäytyään hän tuli v. 1803 papiksi Cambuslang'in kylään lähellä Glasgowia, jossa hänen toimintansa tuloksena oli muodostunut pieni kongregatsionalistinen seurakunta.

Haldanen kannattajia syytettiin usein yksipuolisista mielipiteistä; heitä sanottiin "sandemanimilaisiksi". Englantilainen pappi Sandeman, josta tämä suunta on saanut nimensä, tahtoi panna mahdollisimman paljon painoa sille että ihminen tulee autuaaksi ilman mitään omia ansioitaan ja omia töitään. Saadakseen tämän oikein voimakkaasti esiin hän opetti, että Kristuksen kuolema itsessään ilman mitään ajatusta tai toimintaa ihmisen puolelta on riittävä asettamaan suurimmankin syntisen puhtaana Jumalan eteen ja että usko on vain Kristuksen kuoleman ja ylösnousemisen totena pitämistä. Tahdottiin esittää uskon olemus niin että ihminen siinä on täydellisesti passiivinen; vain siten on kaikki oma ansio suljettu pois. Haldanen oppilaat, Paterson muiden mukana, eivät itse asiassa olleet täydellisesti Sandemanin kannalla; mutta he olivat kumminkin häneltä oppineet, suuremmassa määrässä kuin reformeeratussa kirkossa muutoin oli ollut tavallista, panemaan painoa evankeelisille ajatuksille uskon vanhurskaudesta. Niinhän sekä metodistinen että "evangelikaalinen" herätys kokonaisuudessaankin oli vaikuttanut Englannin ja Skotlannin kirkoissa sisäistä lähentymistä luterilaiseen kristinuskonkäsitykseen.

Tunnettu on miten tämä suuri herätysliike synnytti monenlaatuista ulospäin suunnattua hengellistä toimintaa, joka järjestyi yhdistyselämän muotoihin, ja miten tässä toiminnassa kirkkokunnalliset rajat hälvenivät. Ne suuret keskusseurat, jotka ryhtyivät toimintaa johtamaan, olivat kaikki allianssiaatteen pohjalle rakennettuja sekä kannattajiinsa että vaikutuspiiriinsä nähden. Kolme toimintahaaraa oli tällöin etualalla: pakanalähetys, jonka johdossa alkuaikoina oli Lontoon v.1795 perustettu lähetysseura (*London Missionary Society*), herättävään kristillisten kirjasten levittäminen, jota varten v. 1799 muodostui Traktaattiseura (*Religious Tract Society*), ja ja raamatun levittäminen, jonka keskusseura, Englannin ja Ulkomaan Piipliaseura (*British and Foreign Bible Society*) perustettiin v. 1804. Niiden perustajat ja kannattajat olivat suureksi osaksi samoja henkilöitä, ja vaikutuksessaan ne eivät olleet toistensa kilpailijoita, vaan tukivat toinen toistaan. Yhteisenä pohjana niillä kaikilla oli "evangelikaalinen" peruskäsitys kristinuskosta: vakaumus ihmisen täydellisestä turmeluksesta,

Kristuksessa tarjotun vapaan, yksistään uskolla omistettavan armon riittävydestä pelastukseen, raamatun ehdottomasta auktoriteetista, yksityisen kristityn oikeudesta ja velvollisuudesta sitä tutkia ja sen perustuksella muodostaa käsityksensä ja jokaisen uskovaisen velvollisuudesta vaikuttaa todistajana muillekin. Tällä kristillisyydellä on vahva individualistinen leima, ja armovälineistä astuu Jumalan sana etualaan; historiallisen kirkon ja sakramenttien merkitys sitä vastoin syrjäytyy. Yhteistä on kaikissa näissä toimintahaaroissa myös se, että vaikutusalaaksi ei ajateltu vain lähintä ympäristöä, vaan koko maailmaa, ja että todella Englannissa alkanut työ synnytti samanlaista toimintaa muissa, olleikin protestanttisissa maissa.

Siitä ympäristöstä, jossa John Patersonin uskonnollinen kehitys tapahtui, hän siten sai perinnöksi elävän harrastuksen näihin kolmeen kristillisen toiminnan haaraan; hän oli valmis missä oloissa hyvänsä, kotimaassa tai ulkomailla, kristikunnassa tai pakanamailla vaikuttamaan Kristuksen evankeliumin kylväjänä. Ulkonaiset olosuhteet saivat ratkaista, missä ja miten hänen oli tämä tehtävä suoritettava.

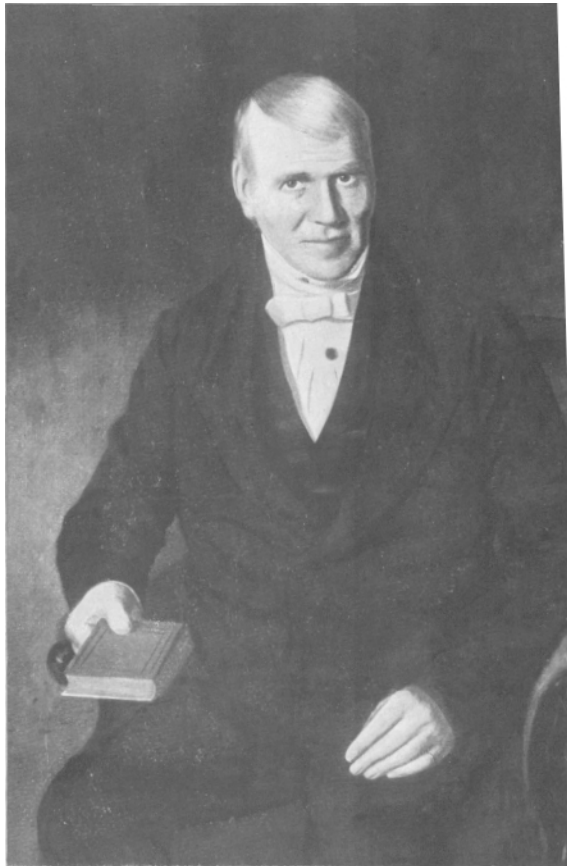
Lähinnä Paterson itse yhä edelleen ajatteli rupeamista lähetyssaarnaajaksi. Kun Edinburghin kongregatsionalistiseurakunnat olivat päättäneet ryhtyä ylläpitämään lähetys työtä Intiassa, niin pyydettiin Patersonia yhdeksi heidän läheteistään. Hän oli siihen heti valmis ja lähti Edinburghiin valmistautuakseen matkalle. Toverikseen hän valitsi erään 8 vuotta nuoremman miehen, jonka hän tapasi Haldanen saarnaajakurssissa ja jonka nimi oli *Ebenezer Henderson*. Valinta osoittautui erittäin onnelliseksi; heidän kesken syntyi koko elämän kestävä ystävyys.

Seuraavana vuonna olivat Paterson ja Henderson valmiit lähtemään Intiaan. Mutta kun Itä-Intian kauppakomppania esti kaiken lähetystyön omilla alueillaan, täytyi heidän, aivan samoin kuin aikoinaan Careyn, lähteä Tanskan alusmaihin; ja sitä varten oli matka tehtävä Kööpenhaminan kautta. He lähtivät Skotlannista 28 p. elok. 1805. Kun keskustelu luvansaannista Kööpenhaminassa venyi pitkään, käyttivät he aikaansa ensin harjoittaakseen sielunhoitoa paikkakunnalla olevien lukuisien englantilaisten keskuudessa, sittemmin myös jaellakseen herättäviä kirjasia tanskalaisille. He saivat hyvin epäedullisen käsityksen Tanskan silloisesta hengellisestä tilasta. Kun Skotlannin kongregatsionalistien keskuudessa puhjenneet riidat tekivät selväksi, että heidän lähetystyönsä kotimainen kannatus tulisi supistumaan hyvin vähiin, täytyi heidän ennen pitkää luopua tuumastaan lähteä Intiaan; ystävien kehoituksesta he jäivät Tanskaan, kun kerran sielläkin oli työalaa riittävästi. Mutta heidän näköpiirinsä ei supistunut Tanskan ahtaisiin rajoihin. He ajattelivat lähinnä Tanskaan kuuluvaa Islantia, jonne he halusivat toimittaa islanninkielisiä hengellisiä kirjasia ja raamattuita. Mutta kun Skotlannin kongregatsionalistien vähät varat eivät riittäneet kannattamaan tällaisia suurisuuntaisia yrityksiä, kääntyivät he avunpyyntöineen suurten lontoolaisten seurojen puoleen. Siten joutuivat he yhteyteen ensin Traktaattiseuran kanssa, joka toimitti heille moneen kertaan avustusta, ja vähää myöhemmin Piipilaseuran kanssa.

Tanskasta käsin Paterson ja Henderson kiinnittivät huomiota Norjan ja varsinkin Ruotsin oloihin. Kirjevaihdon kautta parin ruotsalaisen kanssa he tulivat Ruotsin uskonnollisesta tilasta siihen käsitykseen, että sielläkin yleisesti vallitsi hengellinen uneliaisuus ja että todelliset evankeliumin julistajat olivat hyvin harvassa. He olivat jo tiedustelleet ystäviltään Englannissa, olisivatko nämät halukkaat kannattamaan hyvin tarpeelliseksi havaittua toimintaa Ruotsissa, kun Kööpenhaminan pommitus syyskuussa 1807 ja siitä johtuva englantilaisille vihamielinen mieliala Tanskassa pakotti heidät siirtymään salmen toiselle puolelle. Paterson matkusti lokakuun 18 p. Malmöhön ja Lundiin, Henderson Göteborgiin, jonne hänen työtoverinsakin sittemmin saapui. Siellä suunniteltiin sellainen työnjako, että Hendersonin piti toistaiseksi jäädä Göteborgiin, jossa hän oli saavuttanut sekä englantilaisia että ruotsalaisia ystäviä, jota vastoin Patersonin piti asettua Tukholmaan ja koettaa siellä saada perustetuksi ruotsalainen traktaattiseura, jota varten Lontoon traktaattiseura oli luvannut rahallista apua.

Paterson ja Henderson olivat Tanskassa ja Etelä-Ruotsissa joutuneet kosketuksiin herrnhutilaisten piirien kanssa, ja vaikka he eivät tunteneetkaan täysin olevansa näiden hengenheimolaisia, olivat nämät piirit kuitenkin melkein ainoat heidän tapaamansa, jotka heidän mielestään olivat säilyttäneet aitoperäisen evankeliumin ydinajatuksukset vallitsevan neologian ja kuolleen ortodoksian keskellä. He saivat herrnhutilaismielisiltä uskovaisilta suosituskirjeitä samanmielisille siirtyessään paikasta toiseen, ja siten tuli näillä piireillä olemaan erinomaisen suuri merkitys koko heidän vastaiselle toiminnalleen. Luonnollisesti he myös joutuivat katselemaan olevia oloja siinä valossa kuin herrnhutilaishenkiset piirit niitä katselivat, ja sentähden eivät heidän arvostelunsa Ruotsin ja muiden maiden uskonnollisesta tilasta aina ole puolueettomat eikä kohtuuden mukaiset. Kumminkin osoittaa Paterson vilpittöntä

pyrkimystä antamaan tunnustusta kaikelle hyvälle, minkä hän havaitsi sielläkin, missä hänen mielestään varsinaista hengellistä elämää puuttui. Niinpä hän ihailee sitä kansanopetusjärjestelmää, minkä Pohjoismaiden luterilaiset kirkot olivat kehittäneet ja minkä tuloksena oli yleinen lukutaito ja kristinopin pääkohtien tunteminen, vaikka hänestä tässä järjestelmässä olikin väärää se, että se edellytti kaikkien kansan jäsenten myös olevan. seurakunnan jäseniä ja kasvatti uskonnollista formalismia. Hänen oma seurakunta-aatteensa oli, niinkuin tiedämme, aivan toisenlainen, "vapaakirkollinen". Mutta hän huomasi että varsinkin Ruotsissa silloisen uskontolainsäädännön aikana olisi ollut aivan mahdoton ryhtyä perustamaan seurakuntia, jotka paremmin vastasivat hänen ihannettansa; jos hän olisi yrittänyt mitään sellaista, olisi hän heti saanut poistua maasta. Paterson ei kuitenkaan eksynyt tekemään sivuasiata pääasiaksi; hänen tarkoituksensa oli evankeliumin levittäminen ja hengellisen elämän elvyttäminen, ja sehän oli mahdollista entisissäkin muodossa. Tämä tunnollinen toiminnan rajoitus oli hänen suuren menestyksensä pääedellyksiä.

T:ri John Paterson.

Valokuvattu herra E. G. Baxter'in (Skotlannissa) omistamasta öjymaalauksesta.

Muutoin oli Paterson persoonallisilta ominaisuuksiltaan hyvin sopiva sellaiseen alulle panevaan ja järjestävään toimintaan, johon hän joutui. Hänen tanakkaa, rotevaa ulkomuotoaan vastasi hänen olentonsa ja luonnonlaatunsa; siinä ei ollut mitään hienostunutta tai notkeata, mutta sitä enemmän voimaa, tarmoa ja päättäväisyyttä. Hän ei ollut pikatuumainen, vaan harkitsi asioita tyyneesti ja varovasti ennenkuin määräsi kantansa; mutta sen kerran tehtyään hän piti siitä sitkeästi, jopa itsepäisestikin kiinni. Ei hän myöskään ollut mikään puhuja, eikä hän liikoja sanoja tuhlannut suunnitelmiansa esittämiseen tai puolustamiseen; mutta ne olivat yleensä niin järkeviä ja hyvin harkituja, että ne ilman muuta puhuivat puolestansa. Hänellä oli suuressa määrässä skotlantilaiselle ominaista käytännöllistä kykyä ja tarkkanäköisyyttä, niin että hän helposti perehtyi uusiin olosuhteisiin ja osasi muodostaa asianhaarat tarkoituksiensa mukaisiksi. Ja kaiken tämän ohella oli hän yksinkertainen, lämminsydäminen, epäitsekäs, käytöksessään suora ja ystävällinen mies, joka monenlaisten kokemuksiensa jälkeen säilytti hyvän uskonsa ihmisiin ja osasi voittaa luottamusta ja ystävyyttä.

III. Tukholmassa 1808-11

Paterson saapui Tukholmaan tammikuussa 1808. Siitä saakka voimme sanoa hänen suomalaisten suhteittensa alkavan. Tukholma oli vielä silloin Suomenkin pääkaupunki, ja vaikka maamme

valtiollinen ero Ruotsista kohta tämän jälkeen tapahtuikin, oli Tukholman ja Suomen uskonnollistenkin piirien välillä vielä siksi paljon vuorovaikutusta, että sillä, mitä Paterson sai aikaan siellä, oli välillisesti merkitystä Suomenkin oloille, samalla kuin hänen oleskelunsa Ruotsissa oli väliasemana hänen siirtymiselleen kauemmas itään ja hänen suoranaiselle vaikutukselleen suomalaisten hyväksi.

Patersonin lähimpänä seurapiirinä Ruotsin pääkaupungissa oli Veljesseurakunta, jonka papista J. G. Stähelinistä hän heti sai innokkaan työtoverin. Veljesseurakuntaan läheisissä väleissä oli lukuisia muita Tukholman heränneitä, joiden kanssa Paterson myös joutui ystävällisiin suhteisiin: kirjanpainaja Samuel Rumstedt, presidentti, parooni M. Rosenblad, tukkukauppias J. Hambraeus ja G. T. Keyser, pastor J. Waetterdahl y.m. Näille hän ennen pitkää esitti tuumansa, että traktaattiseura perustettaisiin, ja vaikka ajatus ensin jonkun verran oudostutti, ajoi Paterson asiaansa niin suurella tarmolla, että jo helmikuun 29 p. 1808 perustettiin ”Evankeelinen seura” (*Evangeliska Sällskapet*), joka 21 p. tammik. 1809 sai virallisen vahvistuksensa. Sen ensimmäiset lentolehtiset olivat mukaelmia Patersonin hankkimista englantilaisista traktaateista, ja niitä levitettiin innokkaasti. Yksi näistä lehdistä, ”John Covey”, toimitettiin suomeksikin käännetyksi ja sitä painettiin 12,000 kpl.; kun paraillaan käynnissä olevan sodan aikana tuhansia suomalaisia oli paennut Tukholmaan ja muihin Ruotsin satamiin, niin sitä jaettiin auliisti heidän keskuudessaan, ja saajat näyttivät hyvin kiitollisilta¹.

Paterson saattoi syystä olla tyytyväinen ensi saavutuksiinsa. Pian hän laajensi Evankeelisen seuran toiminta- ohjelmaa: sen piti vaikuttaa myöskin raamattujen levittämiseksi. Englannin ja Ulkomaan Piiphiaseura oli heti toimintansa alussa v. 1804 tiedustellut ”Pro fide et christianismo” seuralta Ruotsissa, oliko valtakunnassa puutetta raamatuista, ja oli silloin saanut sen vastauksen että kiitollisen isällisen hallituksen ja yleisen evankeelisen valistuksen mitään erityistä raamattujen puutetta ei ollut, ja että myöskin lappalaisten ja suomalaisten raamattujen painatuksesta oli huolta pidetty. Seura oli näiden tietojen johdosta pitänyt tarpeettomana ulottua toimintaansa Ruotsiin. Paterson oli tullut aivan toisenlaisiin huomioihin raamatun leviämisestä: se oli kallis kirja, ja ainoastaan verrattain harvoilla perheillä oli oma raamattunsa. Hän pani ”Pro fide et christianismo” seuran johtomiehet kovalle heidän antamistaan erehdyttävistä tiedoista, ja saikin heidät myöntämään, että hänen oma käsityksensä asiasta oli oikea, mitä tulee raamatun leviämiseen syviin riveihin. Evankeelisessa seurassa muodostettiin erityinen komitea raamattujen painattamista ja levittämistä varten helmik. 14 p. 1809; se sai rahallista kannatusta Englannin ja Ulkomaan Piiphiaseuralta ja toimi yleisena ruotsalaisena piiphiaseurana siksi kunnes varsinainen sellainen v. 1815 perustettiin.

Englantilaisten raamatunystävään huomio oli kiintynyt myöskin lappalaisiin. Ottaakseen selkoa näiden uskonnollisesta tilasta Paterson heinäkuussa 1808 lähti pitkälle matkalle Pohjois-Ruotsiin ystävänsä Hendersonin kanssa. Hernösandissa he kävivät tapaamassa oppinutta piispa Nordinia joka paraillaan valmisteli uutta lappalaista raamatunpainosta; he ehdottivat että Uudesta testamentista otettaisiin erityinen halpahintainen painos ja että myöskin lappalaisia kirjasia painettaisiin. Uumajan ja Piitimen välillä he kävivät tapaamassa erästä pappia, joka paraillaan työskenteli raamatun kääntämiseksi lapinkielelle. Häneltä skotlantilaiset saivat toisenlaisia tietoja lappalaisten kristillisyyden tilasta kuin piispa Nordinilta, joka oli arvellut heidän olevan mitä paraita kristityitä. Pappi sen sijaan kuvasi oloja synkänlaisiksi: kristillisyyden oli varsin pintapuolista, salaisuudessa harjoitettiin paljon taikauskoa, silkan pakanuudenkin jätteitä oli vielä olemassa, ja paheista oli varsinkin juoppous suuressa vallassa. Tämä pappi oli aikoinaan ollut virassa lähellä Torniota ja osasi täydellisesti myöskin suomea. Hän antoi kaikenlaisia tietoja suomen- ja lapinkielen keskinäisestä suhteesta: puolet sanoista olivat aivan samanlaisia molemmissa, eroten toisistaan vaan ääntämisessä ; molemmissa kielissä on selviä ikivanhan ja itämaisen alkuperän merkkejä, niissä kun on affikseja ja suffikseja niinkuin hepreankielessä; tämä oli saattanut monta siihen luuloon että joku osa Israelin kymmenestä sukukunnasta oli asettunut Suomeen ja Pohjois-Ruotsiin ja että nykyiset lappalaiset ja suomalaiset polveutuvat heistä. Näitä teorioita eivät matkustajamme kumminkaan ensinkään ottaneet uskoaksensa.

Kainuun ja Tornion tienoilla Paterson ja Henderson ensi kerran joutuivat suomalaisille asutusalueille. Tästä matkan osasta Paterson kertoo

”Torniosta me tulimme Suomeen; olimme toivoneet pääsevämme Turkuun saakka, josta aijoimme kulkea Pohjanlahden poikki Ruotsiin; mutta venäläisen armeijan eteneminen pakotti meidät palaamaan, kun olimme ehtineet vähän tuolle puolen Oulun. Paluumatkamme muuttui

---

¹ J. Paterson, *The Book for Every Land*, s. 74 – Siv. 71-74 P. kertoo Suomen sodan alkuvaiheista, etenkin kuvaillen Vaasan ryöstöä

pian paoksi; ja vasta matkustettuumme 520 (engl.) penikulmaa ollen kulussa miltei yötä päivää me vihdoin pääsimme turvalliseen paikkaan¹.

Ei mikään tällä pitkällä matkalla niin herättänyt ihmetystämme kuin Suomen talonpoikaisväestön käytös, kun me pakenimme venäläisten edestä. Niin kauan kuin he luulivat että me olimme vaarassa, he kilvan kiistelivät siitä, kenellä oli oleva onni panna hevosensa pienten ajoneuvojemme eteen. Meille varustettiin aina kyytiaseman paras hevonen, ja meitä kuljetettiin eteenpäin niin nopeasti kuin eläin saattoi rientää. He raukat tiesivät hyvin ettei heillä ollut mitään pakenemisen mahdollisuutta, vaan että sillä välin kuin he auttoivat meitä pääsemään pois, heidän itsensä täytyi jäädä jällelle ja katsoa vaaraa silmiin. Tämä teki heidät paljon rakkaammiksi meille ja sai meidät sitä enemmän haluamaan, että voisimme varustaa heille elämän leipää, ja aikanaan me saimmekin sitä varustetuksi heille yltäkyläisesti².

Matkalta palattuaan ystävykset jatkoivat entistä vaikutustansa, Henderson Göteborgissa, Paterson Tukholmassa. He joutuivat nyt vuosikausiksi toisistaan erilleen. Hendersonin päätyöalaksi lähivuosina tuli Tanska, Norja, Islanti ja Saksa; Paterson jäi aluksi Ruotsiin, tehden siellä uskollisesti työtänsä mitä vakavimpana aikana, jolloin onneton sota seurauksineen; näytti uhkaavan koko maata perikadolla ja jolloin yleinen toivottomuus vallitsi. Mutta sellainen aika oli toiselta puolen omiaan syventämään mieliä ja tekemään ne entistä alttiimmiksi iäisyystotuuksille; se ei ole sattuma, että lähinnä seuraavana vuosikymmenenä Ruotsissa niinkuin meilläkin selvä uskonnollisen eloisuuden nousu on huomattavissa, ensi alkuna myöhemmille suurille herätysliikkeille.

Sota-aika saattoi Patersonin edelleenkin tekemisiin suomalaisten kanssa;

“Lukuisat pakolaiset Suomesta soivat myöskin hyödyllisen tilaisuuden ei ainoastaan traktaattien, vaan myöskin raamattujen jakeluun, sillä huomattuani että eräällä tukholmalaisella kirjanpainajalla oli joku määrä suomenkielisiä Uusia testamentteja, jotka olivat vuosikausia maanneet hänen hallussaan, minä kirjoitin Pipliaseuralle esittäen asian heille ja he tavallisella alttiudellaan ja anteliaisuudellaan antoivat minulle vallan ostaa koko varaston heidän kustannuksellaan, sidottaan sen ja jakaa sen ilmaiseksi näiden köyhien ihmisten kesken. Ne otettiin ilolla vastaan ja he rukoilivat taivaan siunausta lahjoittajille. Oli todellakin etuoikeus, että saatoin pitää huolta heidän hengellisistä tarpeistansa heidän kurjuudessaan³. Ilokseni sain myöskin Pipliaseuralta kirjeen jossa täydellisesti hyväksyttiin kaikki mitä olimme tehneet lappalaisen Uuden testamentin eteen ja suostuttiin painattamaan 500 kpl. ei vain Ruotsin, vaan myöskin Norjan ja Venäjän lappalaisten tarpeiksi; me kun olimme siinä luulossa että sekä Norjan että Venäjän lappalaiset täydellisesti ymmärsivät sitä murretta, jota Ruotsissa puhuttiin. [Katso Fifth Rapport of the Bible Society, pp. 253-254]⁴ Tämä perästäpäin huomattiin erehdykseksi. Niin oli kyllä laita niiden, jotka asuivat Ruotsin rajoilla jonkun matkan päässä ja joilla oli yhdysliikettä Ruotsin lappalaisten kanssa; mutta kauempana asuvat puhuivat eri murretta, niin erilaista että on havaittu välttämättömäksi valmistaa erityinen Uuden testamentin käännös Norjan lappalaisille, jota vastoin Venäjän vallan alaiset tähän aikaan enimmäkseen puhuivat ja ymmärsivät suomea. [Katso kirjekirjaa n:o XIV ja Owen'in History pp. 114 1_15, 443-445]⁵”

Vuosina 1809-11 kohdistui Patersonin toiminta pääasiallisesti Ruotsin raamattuasiaan ja Evankeelisen seuran sitä koskevan työn järjestämiseen. Keväällä 1810 otettiin ensimmäinen ruotsalainen Uuden testamentin painos, ja ennen vuoden 1813 loppua oli niitä ilmestynyt seitsemän, yhteensä 28,600 kpl. Sitäpaitsi valmistui ruotsalainen kokoraamattu maaliskuussa 1812 ja lappalainen Uusi testamentti keuhällä 1811. Viimemainitun painoksen levittämiseksi Ruotsin ulkopuolellakin asuville lappalaisille ryhdyttiin toimenpiteisiin:

¹ Vert. „Memoir of the Rev. E. Henderson”, by. Thulia S. Henderson London 1859 siv.. 64 s. - Paterson ilmoittaa kertomuksen matkan ensimmäiseltä osalta olevan julkaistuna "Missionary Magazine'ssa" v. 1808, 510 ja v. 1809, 325, 373, 380.

² Paterson, s. 91-92

³ Tämä tapahtui keuhätalvella 1809; vrt. John Owen, History of... Brit. & For. Bible Society II, 84, nuotti. Uusia testamentteja oli 111 kpl.

⁴ Hakasiin pannut viittaukset ovat Patersonin käsikirjoituksessa, mutta ovat jätetyt pois painetusta teoksesta.

⁵ Paterson, s. 95-6

“--- - Jonkun aikaa myöhemmin käännyttiin myöskin venäläisen hallituksen puoleen Suomessa pyynnöllä että saataisiin tullitta tuoda maahan ne kappaleet, jotka olivat airotut lappalaisille Venäjän Lapissa; kun tämä oli esitetty keisarille, annettiin keisarin nimessä julistus, jossa myönnettiin kaikki mitä pyydettiin, ja ruhtinas Galitzin, ministeri vieraita uskontunnustuksia varten, otti huostaansa niiden jakelemisen. - - [Katso B. F. Report for 1812 pp 2, 3, 42, 43; Owen's History Vol. II, pp. 82, 83, 93, 219.]

Myöskin kolme traktaattia käännettiin lapinkielelle ja monta tuhatta painettiin ja lähetettiin Uusien testamenttien mukana jaettavaksi Lapissa. Tähän tarkoitukseen Lontoon Traktaattiseura auliisti antoi varoja. Näin oli minulla onni edistää evankeliumin puhtaan valon levittämistä inhimillisten asumusalueiden kaikkein äärimmäiselle laidalle pohjoisessa ja suuresti laiminlyödyn kansan keskuuteen¹).”

Ruotsalaisia raamattupainoksia valmisteltaessa Paterson perehtyi täydellisesti kaikkiin kirjateollisuutta koskeviin käytännöllisiin seikkoihin, niinkuin kirjasinten valattamiseen, paperin hankintaan, latomis- ja painatuskustannuksiin j. n. e. Tämä perehtyminen säästi ajan mittaan tuhansia puntia Pipliaseuran varoja. Myöskin tärkeitä periaatteellisia kysymyksiä tuli ratkaistavaksi ennen painatukseen ryhtymistä. Jotkut tahtoivat että seurattaisiin tekeillä olevan uuden raamatunruotsinnoksen n.s. koekäännöstä, mutta kun se ei ollut saavuttanut yleisempää kannatusta eikä muutenkaan ollut suuria toiveita uuden käännöksen valmistumisesta lähiaikoina, otettiin vanha käännös semmoisenaan, vain oikeinkirjoituksen puolesta parannettuna.

Enimmin vaikeuksia tuotti kysymys apokryfakirjojen ottamisesta kokoraamattuun. Englannin evangelikaalit, jotka kannattivat sikäläistä suurta pipliaseuraa, olivat verbaali-inspirationsiopin kannalta tässä kohden aivan jyrkkiä: kanoniset kirjat olivat Jumalan sanaa, apokryfat ihmissananaa, eikä niitä saanut asettaa rinnakkain. Pipliaseuran ei edes pitänyt rahallisesti kannattaa sellaisia muiden maiden seuroja, jotka julkaisivat ja levittivät apokryfapainoksia. Ruotsin kirkon perintätapa sitä vastoin oli apokryfakirjojen käytännön puolella: vanhassa kirkkoraamatussa ne olivat saaneet sijansa, ja saarnoissa ja hartauskirjoissa oltiin totuttu näkemään lainauksia niistä. Pelättiin - ja kokemus osoitti, ettei aivan syyttä - että raamattupainos, josta apokryfakirjat olivat poisjätetyt, ei saavuttaisi kansan luottamusta. Niin kauan kuin Paterson oli Ruotsissa, hän sai ajetuksi läpi mielipiteensä, ettei apokryfakirjoja painettaisi. Mutta hänen poistuttuansa pääsi toinen mielipide vallalle Evankeelisessa seurassa, sikäli että vaikka Englannista lähetettyjä varoja ei käytetty apokryfakirjojen painatukseen, seura omilla varoillaan painatti apokryfaliitteitä. Tätä Paterson ja englantilaiset pitivät tehtyjen sopimusten kiertämisenä. Aluksi Englannin Pipliaseura koetti jonkun verran mukautua, mutta kun sittemmin, 1820-luvulla, Englannissa ja Skotlannissa jyrkempi suunta pääsi vallalle, katkaisi Pipliaseura suhteensa niihin mannermaan seuroihin, jotka julkaisivat apokryfakirjoja, ja rupesi v:sta 1827 itse painattamaan myöskin ruotsalaisia raamattuita.

Patersonin olo Ruotsissa kesti heinäkuuhun 1812. Paljon oli hän saanut toimeen lyhyessä ajassa. Evankeelisen seuran toiminnan tarmokas jatkuminen hänen lähdettyäänkin osoittaa kyllä, että siinä oli useita muitakin todellisia työntekijöitä; mutta Paterson oli kieltämättä sekä alkuunpanija että, niin kauan kuin hän Ruotsissa oleskeli, varsinainen johtaja. Hänen herättämänsä harrastus raamattujen levittämiseen kantoi vähäistä myöhemmin kauniita hedelmiä. Englannin Pipliaseuran lähettinä saapui v. 1813 Lontoon ruotsalainen lähetystönsaarnaaja, t:ri Brunnmark kotimaahansa järjestämään varsinaisia pipliaseuroja. Sellaisia perustettiinkin vv. 1813-19 kaikkiin Ruotsin hiippakuntiin paitsi Strengnäs; sitäpaitsi muodostettiin v.1815 yleinen ”Ruotsalainen pipliaseura,” jonka piti olla koko maan raamatunlevittämisen keskuksena.

Perhesiteetkin kiinnittivät Patersonia siihen maahan, joka näinä vuosina oli tullut hänen vaikutusalueeseen ja jonka kansalaisoikeudet hän oli saavuttanut. Hän meni 31 p. elok. 1809 Tukholmassa naimisiin ruotsikon Katarina Margareta Hoilinderin kanssa. Tästä avioliitosta syntyi poika, josta myöhemmin tuli kongregationalistipappi, ja maaliskuussa 1813 tytär, joka vei äitinsä hautaan ja itsekin heti kuoli. Ruotsinkieltä Paterson oli oppinut verrattain hyvin, niinkuin säilyneet kirjeet osoittavat.

---

¹ Sama, s. 138

IV. Käynti Turussa syksyllä 1811.

Mitä Paterson vuosina 1808-11 oli tehnyt suomalaisten hyväksi, oli niinkuin näimme tilapäistä laatua, mutta oli kuitenkin kääntänyt hänen huomionsa Suomeen ja herättänyt hänessä halua tehdä jotain raamattuasian hyväksi meidänkin maassamme. Otollinen aika tulikin pian. Tästä kertoo Paterson v. 1811:

“Kun ne hyvät välit, jotka nyttemmin vallitsivat Ruotsin ja Venäjän kesken, antoivat syytä toivoa että voisin pian tehdä jotain Suomen hyväksi, käänsin huomioni tähän maahan. Meidän yrityksemme tehdä jotain tämän mieltäkiinnittävän kansan hyväksi syksyllä 1808 oli epäonnistunut, mutta me emme olleet koskaan päästäneet tätä tärkeätä päämäärää silmistämme. Niinpä käytin joutoaikojani hankkiakseni perinpohjaiset tiedot kaikesta, mitä oli tehty Suomen kansan varustamiseksi Uusilla testamenteilla ja kokoraamatuilla, käännöksen laadusta ja kansan nykyisistä tarpeista. Ja kun minulla oli tilaisuus käyttää mitä parhaita tietolähteitä tästä aineesta, laadin siitä memoriaalin, josta löytyy konsepti n.na LV kirjekirjassa; se ansaitsee varsin hyvin huomiota”.

Mainittu memoriaali sisältää lyhyenlaisen selostuksen eri raamatunpainoksista, niiden suuruudesta, hinnasta y. m. Sanotaan että sitte v:n 1776 ei ole minkäänlaisia raamattuita tai Uusia testamentteja painettu suomenkielellä.

“Kun raamatut tulivat niin kalliiksi Suomessa, haettiin suomalaisia raamattuita Räävelistä, jossa niitä oli saatavissa halvemmalla; mutta minä vuonna ne olivat painettuja ja kuinka suurena painoksena, en tiedä. Kenties siellä on vielä joitakuita kappaleita saatavissa; mutta Turussa ei rahalla saa yhtäkään kappaletta; 25 riksiä on maksettu käytetystä raamatusta viimeistä painosta. Siellä on noin 40 Uutta testamenttia vielä myymättä. - Yliopiston kirjanpainaja Mr. Frenckell valmisti suomalaisen 4:o kokoisen raamatun painattamista. Työ oli tarkoitettu alkamaan talven kuluessa. Hän oli valmistanut Turun konsistorille anomuksen, että hänen sallittaisiin panna kiertämään tilauslista kautta maan; tilaushinta oli maksettava edeltäkin. Tämä olisi epäilemättä hyvä työ kansalle; mutta verrattain harvoilla oli varaa maksaa sellaisesta raamatusta..”

“Kun B. & F:n komitean huomio oli kiintynyt tähän asiaan, niin he kääntyivät Evankeelisen seuran komitean puoleen pyytäen täydellisempiä tietoja. Niitä annettiin minun kirjoittamassani, t:ri Steinkopffille osoitetussa kirjeessä, päiv. 10 p. heinäk. 1811, johon liittyi omia huomautuksiani asiasta. [Katso tämän kirjevaihdon sisällystä B. & F. Report 1812, siv. 35, 36.]”¹

Ennen pitkää saapui Patersonille tieto Englannin ja Ulkomaan Piipliaseuran päätöksestä t:ri Steinkopffin kirjeessä. Tämä kirje on kaunis todistus siitä lämpimästä innostuksesta, jolla Englannin raamattuystävät kävivät käsiksi uuteen työalaan. Uskossa ja rakkaudessa kylvettiin silloin se siemen, josta Suomen Piipliaseura ja raamatunlevittämistoimi on kasvanut. Asiakirja ansaitsee tulla tähän otetuksi kokonaisuudessaan (Patersonin kirjekirja n:o 56)

“Lontoossa 6 p. elokuuta 1811.

Arvossa pidetty ja rakas ystäväni!

Sallikaa minun julkilausua teille vilpittömin iloni Evankeelisen seuran kirjeestä, jonka te olitte kääntänyt, liittäen siihen ystävällisiä ja tärkeitä huomautuksianne. Esitin sen heti eilen seuralle, ja se herätti erittäin suurta huomiota ja mielenkiintoa, jota vielä korotti se seikka, että saapuvilla olivat t:ri Brunmark ja eräs hänen ystävänsä, eräs herra, joka oli Turun yliopiston maisteri. Heti hyväksyttiin seuraava ponsi:

Sihteerit valtuutetaan pyytämään rev. J. Patersonia lähtemään seuran kustannuksella Suomeen, ja samoin, jos hän havaitsee sen sopivaksi, Pietariin, edistääkseen suomenkielisen raamatunpainoksen julkaisemista ja jos mahdollista huolentaakseen Piipliaseuran perustamista Suomeen säännölliseksi raamattujen levittämiseksi; ja Mr. Paterson valtuutetaan vakuuttamaan sellaiselle seuralle kannatusta meidän puoleltamme aina 500 puntaan saakka, ehdolla että teos painetaan seisovilla kirjjasimilla’.

---

¹ Paterson, s. 139

Minä pidän velvollisuutenani ilmoittaa teille tästä päätöksestä aivan ensi postissa. Voin myöskin yksityisesti vakuuttaa teille, että seura puolestaan on valmis uhraamaan enemmänkin kuin nuo 500 punttaa, jos tarvitaan. Alkakoot vain, muodostakoot vain seuran - vaikkapa aluksi pienenkin -, niin Englannin ja Ulkomaan Pipliaseura on avustava heitä niin paljon kuin se suinkin kykenee. Se mitä kirjoititte Suomen väestöstä, joka nousee 1,300,000, henkeen, ja siitä surkuteltavasta raamattujen puutteesta, mikä vallitsee sen suuressa enemmistössä, on tehnyt johtokuntaamme syvän vaikutuksen. Vaikka ette saisikaan toimeen seuran perustamista, eivät he tahdo kieltää apuansa suuren suomalaisen raamatunpainoksen aikaansaamiseen enemmän yksityistä tietä. Mutta he pitäisivät seuran perustamista paljoo parempana.

Ja nyt, rakas ystäväni, lähtekää Turkuun niin pian kuin asianhaarat sallivat! Pyydämme teitä noudattamaan kaikkea mahdollista varovaisuutta ja toimimaan niin hyvin kaikella tarpeellisella käärmeen viisaudella kuin kyyhkysen yksinkertaisuudella - sillä yrityksenne on uskallettu, ja mailmalliset edut tulevat teitä vastustamaan --- mutta olkaa kuitenkin hyvällä mielellä. Jos lähдете Jeesuksen nimessä jos ette etsi mitään muuta kuin hänen kunniaansa ja hänen totuutensa edistämistä, niin on hän oleva teidän kanssanne, on avaava teille tien ja kenties myös avaava sydämiä ja käsiä, joista meillä ei vielä ole aavistustakaan. Kenties voitte samalla ottaa mukaanne suomalaisia kirjasia ja edistää Traktaattiseuran asioita, mutta pitääkää nämät kaksi asiaa virallisissa kirjeissänne aivan erillään toisistaan, ja koska Pipliaseura nyt ottaa teidät palvelukseensa, niin pitääkää tarkoin silmällä sitä päämäärää, jota varten olette lähetetty. Lausukaa sydämellisimmät terveiseni rakkaille tukholmalaisille ystävillemme. Vastaa pian heidän kirjeeseensä. Jumala suo yhä menestystä seurallemme. Uusia apuseuroja syntyy ja melkoisia summia saapuu meille.

Teidän uskollisin ystäväanne

Ch. Steinkopff “¹

Patersonia ei tarvinnut kahdesti kehoittaa. Saamansa valtuuden nojalla hän heti lähti ensimmäiselle varsinaiselle matkalleen Suomeen, josta hänen päiväkirjansa sisältää seikkaperäisen kertomuksen.²

“Niin pian kuin sain t:ri Steinkopffin kirjeen, aloin tehdä valmistuksia matkaani varten, joka ei ollut ilman vaarojaan. Englantilaiset olivat tulleet Pohjanlahteen ja huvitteleivat ajamalla takaa ja ottamalla kiinni pieniä suomalaisia aluksia, ja huomattaessaan ne hyviksi purjehtijoiksi panivat niihin joitakuita englantilaisia tervatakkeja ja olivat siellä ja täällä ja jokapaikassa, vain näyttääkseen venäläisille ja ruotsalaisille mitä he voivat tehdä toivat. He eivät tehneet heille mitään todellista pahaa. pitivät päähän heitä vain virkkuina, ja palauttivat luullakseni joka tapauksessa valtaamansa laivat niiden omistajille käytettyään niitä jonkun aikaa. Tämä tuotti kumminkin siihen aikaan, josta nyt on puhe, paljon levottomuutta pienille Tukholman ja Turun välillä liikkuville kauppalaivoille ja matkustajille, joita joka päivä kulki toisesta paikasta toiseen. Jos pääsisinkin häijyjen maamiesten käsistä merellä, niin olin menossa vihollisalueille englantilaisena ja englantilaisia hyväntekeväisyys-tarkoituksia varten.

Muutamat ystävästäni, jotka eivät tienneet tarkoitustani, ihmettelivät koko joukon uhkarohkeuttani. Minä olin menossa jumalallisen Mestarin asioilla ja tiesin, ettei hän ainoastaan voinut suojella minua, vaan vieläpä voi saattaa minut kansan suosioon. Kun minulla ei ollut ketään tuttaviani Turussa, varustin mukaani ruotsalaisen passin lisäksi suosituskirjeitä piispalle ja muille, joiden saattoi toivoa antavan minulle apua.³ Minä tein matkani suomalaisella “sump’illä” pienellä aluksella, joka on erikoisesti rakennettu enemmän

¹ C. Friedr. Ad. Steinkopff, synt. 1773 Ludwigsburgissa, kuollut 1859 Lontoossa, oli saksalais-luterilaisen Savoy-kirkon pappina Lontoossa ja Pipliaseuran sihteerinä mannermaata varten. Oltuaan aikaisemmin Baselissa sijaitsevan ”Deutsche Christentumsgesellschaft’in” sihteerinä, oli hän likeisine suhteinensa mannermaan heränneihin erittäin sopiva Englannin uskonnollisten toimintamuotojen siirtäjäksi mannermaalle.

² Paterson, s. 139-148

³ Evankeelisen seuran puheenjohtajan, presidentti Leyonmarckin piispa Tengströmille osoitetussa suosituskirjeessä sanotaan Patersonista m.m.: ”Med all trygghet kan jag Tit. grace och bevågenhet rekommendera honom såsom en man af prisvärd egenskaper, jämte redligaste och varmaste afsikter att befrämja Guds ords allmänna spridande. Jag tviflar också icke därpå, att min rekommendation lär finnas öfverflödig, då han får den äran af Tit. shälf göra sig personligen känd.” – Rodhe, Kyrkohist. Årsskf. 1908, 33

matkustajain kuin tavarain kuljettamiseksi, ollen kaikissa kajuutoissa mukavia nukku-mapaikkoja; ja menin laivaan 26 p. elok. illalla. Olin jonkun aikaa tuntenut itseni hyvin pahoinvoivaksi. - - Me makasimme (Tukholman) virrassa koko yön. Minä en kivulta voinut paljon nukkua ja vielä vähemmin siltä melulta, jota muutamat juopuneet veitikat laivalla pitivät. 3:n aikaan aamulla me nostimme ankkurin ja 6:n aikaan noustessamme huomasin että Tukholma jo oli kadonnut näkyvistä. Kun meillä kaikilla oli omat eväämme, otin kupin erinomaista kahvia, joka suuresti virkisti minua. Muut matkustajat olivat miellyttäviä ja ilma erittäin kaunis; näköalat ympärillä olivat mitä viehättävimmät. 10:n aikaan me sivuutimme Waxholmin, lujan, vanhan linnan, 4:n aikaan Furusund'in ja 9:n aikaan illalla saavuimme Granhamn'iin [Pohjan]lahden rannalla. Siellä tapasimme osaston ruotsalaisia kanuunaveneitä, jotka makasivat vastustaakseen englantilaisia, jos nämät koettaisivat laskea sisään pääkaupunkiin johtavista salmista. Komentaja ystävällisesti kutsui meitä telттаansa ja tarjosi meille väkevää olutta, joka oli myrkyä minulle sisälmyksieni silloisessa tilassa. Me puhelimme paljon englantilaisten kepposista, ja kaikki matkustajat selittivät että jos kimppuumme hyökättiin, he aikoivat etsiä minusta turvaa. Me palasimme laivalle 10:n aikaan. Minä menin vuoteeseen, nukuin tunnin ja sitten heräsin tuntien ankaraa tuskaa vatsassani ja sisälmyksissäni. Minulla oli sinä yönä yksi ankarimpia todellisen eurolalaisen koleran kohtauksia, mitä minulla on koskaan elämässäni ollut, ja minulla on kumminkin ollut jotenkin monta sellaista kohtausta.

- - Pysyin vuoteessani koko seuraavan aamupäivän, kykenemätönnä auttamaan itseäni ja vielä vähemmän suojelemaan tovereitani, jos he olisivat sitä tarvinneet; mutta englantilaisia onneksi ei näkynyt. Kuljettuamme Ahvenanmeren poikki, joka on matkan levin ja vaarallisin kohta, me jouduimme Ahvenanmaan saariryhmän keskelle ja tyynille vesille, jolloin menin kannelle - - ja tunsin voivani ihmeesti hyvin. Iltapäivällä me tulimme Flneborg'iin ¹, jossa venäläinen alue alkoi; siellä meitä pidätettiin 2 tuntia passiemme tavaraimme tutkimista varten. Menin rannalle, ja maissa olo ja kasvullisuuden tuoksu virkisti minua suuresti. Purjehdittuamme noin neljä [engl.] penikulmaa etemmäksi heitimme ankkurin yöksi, sillä niinä aikoina ei koskaan purjehdittu pimeään tultua. Nukuin yöni hyvin, ja myöhään seuraavan päivän iltana saavuimme Turkuun. Sain asunnon erään matkatoverini talossa jossa minulla oli mukava olo. Ikäväkseni sain kuulla että piispa, jo paitsi en voinut mitään tehdä, oli poissa kotoa ja tuli viipymään poissa pari viikkoa; en voinut muuta tehdä kuin odottaa kärsivällisesti hänen paluutansa.

Niin pian kuin olin jättänyt suosituskirjeeni ja tehnyt tuttavuutta muutamien johtavien henkilöiden kanssa, kohtelivat useat perheet minua erinomaisella ystävällisyydellä mutta ei kukaan suuremmalla kuin Keisariillisen Hallituskonseljin sihteeri herra Bäck². Hän oli ennen ollut oppikoulun johtajana, ja parempaa todellisen opettajan perikuvaa en ole koskaan tavannut. Hän oli kerrassaan vilpittön ja lahjoiltaan ensiluokkainen mies, jonka tähden hän olikin valittu siihen virkaan, mikä hänellä silloin oli ja mitä hän toimitti kunniaksi itselleen ja hyödyksi maalleen. Hän oli vanhapoika, jolla oli aikaa runsaasti, lausui minut tervetulleeksi käymään hänen luonansa milloin tahansa. Hänellä oli hämmästyttävän suuri henkilö ja asiantuntemus, ja odottaessani piispan paluuta kävin hänen luonaan melkein joka päivä ja vietin monta hetkeä hänen seurassaan hyödyllisellä tavalla. Hänen kauttansa tutustuin perinpohjin vallassa olevain henkilöiden luonteeseen, papiston laatuun ja puolueitten tilaan maassa. Sanalla sanoen, pian oli minulla yhtä tarkka tieto asemasta kuin olisin viettänyt vuosia Suomessa tutkien valtioasioita. Tälle miehelle tulin kiitollisuuden velkaan, jota en koskaan voinut maksaa, ja hänen viittauksiaan ja neuvojaan on minun suuressa määrässä kiittäminen siitä menestyksestä, joka seurasi toimiani. En ole varma siitä oliko hän hurskas mies, vaikka hartaasti toivon että hän sitä oli; hän on aikoja sitten tehnyt tilinsä, ja me tiedämme että kaiken maanpiirin Tuomari aina tekee oikein. Hän antoi minulle

¹ Tämänimistä paikkaa ei Ahvenanmaalla ole; tarkoittanee Flisö'tä, jossa entisaikoina on ollut sittemmin Degerbyhyn siirretty luotsi- ja tulliasema (kirkkoherra Mosanderin tiedonanto).

² *Henrik Reinhold Bäck*, synt. 1756, eskadronansaarnaaja 1783, konsistorin amanuenssi 1792, Turun koulun rehtori 1802, kirkollisasiain toimituskunnan esittelijäsihteeri 1809-19, teologian kunniatohtori 1817, kuoli naimattomana 1838, testamentaten melkoisen omaisuutensa koululaitoksen hyväksi y. m. yleisiin tarkoituksiin

enemmän kuin pikarillisen kylmää vettä Hänen tähtensä, jonka sanansaattajana olin Suomessa: toivon että hän ei ole jäänyt palkkaansa vaille. Hänen neuvojensa ja ohjeidensa kautta olin täydellisesti valmistautunut siihen tehtävään, joka minulla oli suoritettavana. - -

13p. syyskuuta, joka oli lauantaipäivä, piispa Tengström saapui kotia suureksi ilokseni. Maanantaina kävin häntä tapaamassa ja keskustelin kauan hänen kanssansa. Hän otti minut erittäin suosiollisesti vastaan. Esitin hänelle suunnitelmani koko sen laajuudessa, ilmaisten toivovani että suomalainen raamattu painettaisiin seisovilla kirjasimilla, jotta kappaleita voitaisiin antaa mahdollisimman halvalla hinnalla ja köyhille ilmaiseksi. Huomasin hänet taitavaksi ja erinomaisen älykkääksi mieheksi. Minulla ei ollut mitään vaikeutta saada häntä käsittämään mitä halusin. Hän hyväksyi suunnitelmani täydellisesti ja kerrassaan ja lupasi käyttää kaiken vaikutusvaltansa sen edistämiseksi. Hänen ainoa vastaväitteensä suunnitelmaani vastaan oli seisovilla kirjasimilla painamisen suunnaton kalleus; mutta sen minä kumosin kertomalla hänelle että olin valtuutettu tarjoamaan hänelle heti 500 puntaa heidän avukseen, ja että jos enempi tarvittaisiin, se saataisiin, mikäli he vain omastakin puolestaan tekivät minkä voivat. Ehdotin myös Piipaseuran perustamista Suomea varten, jotta siten turvattaisiin säännöllinen raamattujen hankinta ja valvottaisiin niiden vastaista jakelua. Tässä suunnitelmani osassa hän näki enemmän vaikeuksia, mutta lupasi ottaa sitä vakavasti harkitakseen. Mikä onni on olla tekemisissä ymmärtäväisen miehen kanssa, kun on kysymys liikeasioista! Sellaiseksi havaitsin piispa Tengströmin, ja sellaiseksi - se minun on lisättävä -- olin huomannut myöskin piispa Nordinin. Molemmat olivat oppineita miehiä, mutta heissä ei ollut mitään siitä kopeudesta, joka on ominaista englantilaisille piispoillemme; he olivat vaatimattomia ja käytöksessään luonnollisia. Heitä eivät suunnattomat tulot ja loistavat palatsit olleet turmelleet.¹ Molemmat asuivat puutaloissa, jotka olivat kylläkin mukavia, mutta ilman loisteliaisuutta. He kohtelivat minua vertaisenaan, niin että saatoin olla aivan vapaasti heidän kanssansa. Seuraavana päivänä piispalla oli keskustelu ystäväni herra Bäckin kanssa, jonka kanssa hän oli mitä tuttavallisimmissa väleissä, ja minun poissa ollessani hän oli epäilemättä lausunut mielipiteensä aivan avonaisesti. Hän vahvisti täydellisesti kaiken minkä hän oli luvannut minulle. Totuus on, että hän näki kuinka avuttomassa tilassa kansa oli raamattuihin nähden, ja hän oli yhtä innokas kuin minä toimittamaan elämän sanaa runsaasti ei ainoastaan omalle laumalleen, vaan kaikille, jotka puhuivat suomenkieltä. Vain maan perin suuri köyhyys oli ollut syynä siihen, ettei tämä ollut tapahtunut paljoa ennen.

17:na päivänä hän kutsui useita ystäviä tapaamaan minua päivällisillä, jolloin keskustelu pääasiallisesti kosketti minun suunnitelmiani, jotka koko seura hyväksyi. Kun piispa oli jonkun aikaa ollut kotoa poissa, oli hänelle karttunut tavattomasti tehtäviä, ja sitäpaitsi sattui olemaan yksi paikkakunnan suuria vuosimarkkinoita, jotka kestivät kolme [päivää]², ja kaupungissa oli paljon maalta tulleita pappeja, joilla oli asioita piispallensa, joten hänellä oli hyvin vähän aikaa minua varten. Yhtäkaikki hän sai 18:na päivänä vapaaksi sen verran aikaa, että hän voi yhtyä minun ja niiden muiden ystäväin kanssa, joiden kanssa olin ennakolta keskustellut asiasta; silloin pidimme ensimmäisen säännöllisen kokouksemme ja keskustelimme kaikista suunnitelman kohdista asialliseen tapaan. Tässä kokouksessa laskettiin Suomen Piipaseuran perustus, vaikka seura muodollisesti järjestettiin vasta jonkun aikaa myöhemmin. Kun piispan oli lähettävä pois kotoa useiksi päiviksi asioissa, täytyi minun vielä viipyä.

Kun minulla sitä myöten oli ollut menestystä, niin kävin väliajalla tervehtimässä hänen ylhäisyyttään Suomen kenraalikuvernööriä, kenraali Steinheiliä³, ja esitin suunnitelmani täydellisesti hänelle. Hän kuunteli minua mitä kohteliaimmin ja suostui täydellisesti minun tuumiini, ja kun kerroin hänelle mitä me Englannissa teimme raamattujen ja evankeliumin levittämiseksi, niin tämä hyvä mies vuodatti ilokyyneleitä. Sikäli kuin asia häntä persoonallisesti koski, hän vakuutti täydellisesti yhtyvänsä kaikkiin suunnitelmiimme ja

¹ Tätä vapaakirkkomiehen ankaraa arvostelua oman maansa piispoista on julkaisija painetussa esityksessä lieventänyt

² Käsikirjoituksesta poisjäänyt sana on painetuissa muistelmissa väärin täydennetty: ”kolme viikkoa”

³ *Fabian Steinheil*, synt. 1762, soturi, Suomen kenraalikuvernööri 1810-21, kreiviksi korotettu 1812, kuoli omistamallaan Mejlangin tilalla Helsingin luona 1831. Hyväntahtoinen, humani ja harrastuksiltaan monipuolinen mies.

tahtoi kannattaa niitä niin pitkälle kuin hänen vallassaan oli. 'Mutta', hän lisäsi, te tiedätte millainen asema on. Me olemme liitossa Ranskan kanssa ja sodassa Englannin kanssa. Napoleon vaatii meitä yhtymään hänen mannermaansulkemispolitiikkaansa Englantia vastaan. Venäjän hallituksen toimia pidetään tarkoin silmällä. Jos nyt tulisi tietoon että me Suomessa otamme vastaan rahaa Englannista, vaikkapa sellaiseenkin hyväatekevään tarkoitukseen kuin te ehdotatte, niin siitä heti seuraisi muistutuksia Ranskan hallituksen puolelta, joka tuottaisi paljon hankaluutta meidän hallituksellemme. Minä en näin ollen uskalla tehdä mitään omalla vastuullani, yhtä vähän siihen 500 punnan lahjan vastaanottamiseen nähden, minkä niin auliisti olette meille tarjonneet, kuin Pipliaseuran perustamiseen nähden Suomea varten. Mutta minä esitän suunnitelmanne keisarille ja pyydän niille hänen hyväksymistään, jonka toivon saatavan, ja sitten voimme toimia ilman pelkoa.' Kaikki tämä esitettiin niin vakavasti ja tunteellisesti että minä tulin vakuutetuksi siitä että hänen sydämensä oli meidän puolellamme, vaikkakin hän kuvernöörinä oli pakotettu kieltämään julkisen vahvistuksensa siksi kunnes koko asia oli saanut hänen keisarillisen herransa hyväksymisen. En voinut muuta kuin myöntää hänen olevan oikeassa, vaikka samalla olin varma siitä että minulla oli vain pettymystä odotettavissa. Kuinka saatoin toivoa että koko Venäjänmaan keisari alentuisi kiinnittämään huomiota alhaisen yksityishenkilön ehdotuksiin - henkilön, joka toimi seuran asiamiehenä ja puolesta, josta hän kaiken todennäköisyyden mukaan ei ollut koskaan kuullut? Ylpeä itsevaltias saattoi pahastua siitä ajatuksesta että hänen alamaisensa ottaisivat vastaan raha-apua ulkomaalaisilta, vieläpä englantilaiselta seuralta juuri samaan aikaan, jolloin hän oli sodassa Englannin kanssa ja jolloin englantilaiset laivat tekivät niin paljon vahinkoa hänen maalleen, eritoten Suomen ja Ruotsin väliselle kaupalle, joka oli niin tärkeä kumpaisellekin maalle. Ja kuinka saatoin odottaa että hän uskaltaisi loukata kaikkivaltiasta liittolaistansa, Ranskan keisaria? Keskustelin hänen ylhäisyytensä kanssa ja koetin osoittaa hänelle että suunnitelmani pääosa, raamattujen antaminen suomalaisille, voitiin toteuttaa ilman että ensinkään tuli tietoon mistä rahat tulivat; mutta hän pysyi jäykkänä eikä tahtonut suostua mihinkään ennenkuin oli neuvotellut keisarin kanssa. Steinheil oli todella erinomainen mies: suora, rehellinen ja luja mies, jolla Suomen onni oli sydämen asiana ja joka samalla oli kykenevä kenraali ja urhea soturi. Hän se Suomen armeijan etupäässä antoi ranskalaisille ensimmäisen vaikuttavan iskun 1812, Riian läheisyydessä, ja pelasti Pietarin Moskovan kohtalosta¹. Sain aina myöhemmin kokea hänen puoleltaan suurinta ystävällisyyttä. Hänen nimeänsä suomalaiset yhä kunnioittavat, enkä voi muistella häntä muuta kuin suurella arvonnolla.

22 p:nä minulla oli taas keskustelu piispan kanssa, ja pyysin häntä käyttämään vaikutusvaltaansa kuvernööriin saadakseen hänen sallimaan meidän ryhtyä painattamaan raamattuita kaikella varovaisuudella ja vaivaamatta keisaria. Sen kunnon piispa teki, mutta turhaan. Vieläpä hän keskusteltuaan kuvernöörin kanssa oli itsekin yhtä vahvasti vakuutettu siitä että he eivät voineet liikkua askeltakaan eteenpäin yli sen, mikä jo oli tehty, ilman keisarin suostumusta. Minä uskoin tietysti kaiken rauenneen tyhjiin, ainakin siksi kunnes politiikassa tapahtuisi muutos, josta en silloin nähnyt mitään merkkejä. Sentähden ryhdyin valmistamaan paluumatkaa Tukholmaan, siellä olevan perheeni ja ystäväni luo. Tähän aikaan tuottivat englantilaiset laivat erinomaisen paljon vastusta lahdella. Kun he olivat olleet niin kauan merillä, rupesivat heidän muonavaransa loppumaan, ja kun heidän ei sallittu laskea maihin lisävaroja hankkimaan, oli heidän pakko ottaa mistä saivat. Tähän vuoden aikaan ovat kaikki Suomesta Ruotsiin kulkevat alukset lastattuina täpötäyteen kaikenlaisia ruokavaroja, varsinkin lihaa, voita ja suolattua lohta. Ne tietysti olivat tervetulleita saaliita englantilaisille. He eivät koskaan ottaneet miehistöä tai matkustajia vangiksi, vaan laskivat heidät aina maihin lähimmälle rannikolle; ja luulen että he yleensä, siirrettyään ruokavarat omiin laivoihinsa, palauttivat alukset niiden omistajille, vieläpä maksoivat ruokavaroista; en ainakaan muista kuulleen että kukaan olisi heidän tähtensä kärsinyt tappioita. Koska he olivat vain ruokavarojen tarpeessa, niin he saadessaan käsiinsä aluksen, jossa niitä ei ollut ensinkään tai aivan vähän, he antoivat sen mennä menojaan. Tietäen tämän muutamat meistä vuokrasivat sen aluksen, jolla olin saapunut Tukholmasta, 80 riksillä, päättäen ettemme ottaisi mitään lastia mukaamme; siten meillä olisi mukavampi olo, purjehtisimme nopeammin ja olisimme vähemmän alttiina sille vaaralle, että englantilaiset viivyttäisivät meitä, jos sattuisimme joutumaan heidän käsiinsä.

---

¹ Kreivi Steinheilin johtama „Suomen armeija" oli Suomesta tuotua venäläistä sotaväkeä y. m. joukkoja.

Vasta torstaiamuna [syyskuun] 26 p:nä olivat kaikki matkustajat valmiina; silloin nostimme purjeet ja etenimme hiljalleen kaksi päivää saaristossa. Perjantai-iltana olimme läntisimmän saaren luona, joten meillä vain oli Ahvenanmeri poikki purjehdittavana; mutta se oli matkan vaarallisin osa. Siinä makasimme koko yön, jonka aikana tuuli kovanlaisesti. Aamulla meillä oli suotuista tuuli ja kohtalainen ilma, ja kun meillä ei ollut liiaksi miehiä, ryhdyin minä peräsimeen ja ohjasin muutamassa tunnissa pienen aluksemme turvaan niihin salmiin, jotka johtavat Tukholmaan. Meillä oli kaunis kuutamo, niin että me saatoimme purjehtia myöhäiseen iltaan, ja saavuimme erään saaren luo, joka oli lähellä kaupunkia, noin klo 11 lauantai-iltana. Kun sieltä oli vain noin kolmen [engl.] penikulman kävely, niin minä menin maihin ja ehdin kotia noin puolenyön seudussa.

Niin päättyi Suomessa käyntini. Mikäli paikalliset vaikutusvaltaiset henkilöt ja viranomaiset tulivat kysymykseen, oli se täydellisesti onnistunut; mutta kaikki riippui yhden miehen tahdosta, ja minulla ei ollut paljoakaan syytä toivoa että se olisi suosiollinen.”

Sen lisäksi, mitä Paterson itse päiväkirjassaan kertoo, lienee tämän matkan yhteyteen asetettava se tieto, että hän v. 1811 Turussa kirjansitoja Agreliuksen luona tapasi Henrik Renqvistin, joka niinä aikoina oli vaikeissa sisällississä taisteluissa. – Agrelius kuului pieneen herrnhutilaisten heränneiden piiriin, joka oli vilkkaassa yhteydessä useiden Tukholman Evankeelisen seurain johtomiesten kanssa; niin ollen on luonnollista että Paterson joutui Turussa kosketuksiin näiden heränneiden kanssa. Vielä toisenkin kerran mainitaan Renqvistin ja Patersonin sattuneen yhteen Turussa; ja tuttavuus jatkui siitä pitäen edelleen.¹

V. Kirjeenvaihtoa talvella 1811-12. Toinen käynti Turussa. Suomen kautta Venäjälle

Syksyllä 1811 tapahtunut käynti Turussa tuli, suuremmassa määrässä kuin Paterson itse aavistikaan, käännekohtaksi hänen elämässään. Se uusi vaikutusala, joka hänelle tämän matkan kautta lähinnä aukeni, tuli vain läpikulkutiekse vielä laajemmalle työalalle, jolla hän sittemmin tuli elämänsä päätyön suorittamaan. Annamme hänen jatkaa kertomustaan päiväkirjassaan:²

“Ensi tehtäväni kotia saavuttuani oli kirjoittaa [Lontoon] Pipliaseuralle, tehden selkoa kaikesta mikä oli tapahtunut Turussa sen kuukauden aikana, minkä olin siellä oleskellut. - - Marraskuussa sain kirjeen ulkomaalaiselta sihteeriltä, t:r Steinkopffilta, jossa hyväksyttiin kaikki mitä olin tehnyt, valtuutettiin minut, niin pian kuin vastaus oli tullut Pietarista, tekemään seurain kustannuksella toinen matka Turkuun, ja ilmoitettiin että seura oli myöntänyt 90 punnan lisämäärärahain lappalaisten testamenttien sitomista varten. - - Hän ilmoitti minulle myös että Traktaattiseura oli myöntänyt 30 puntaa kolmen lapinkielisen traktaatin painokustannusten suorituksesi. (Kirjekirja 1, 59.)

Kun pidin tärkeänä saavuttaa niin suuressa määrässä kuin mahdollista piispa Tengströmin luottamusta, kirjoitin hänelle kirjeen 3 p:nä lokakuuta³ ilmoittaen hänelle onnellisesta kotiintulostani ja lähettäen hänelle 50 ruotsalaista testamenttia ilmaiseksi köyhille jaettavaksi. Halusin että hän näkisi, mitä olimme tehneet Ruotsissa, ja halusin innostuttaa häntä tilaamaan kappaleita Suomen ruotsia puhuville asukkaille. Ruotsia puhuvat pitkin rannikkoa papisto, aateli, virkamiehet, kauppiat ja yleensä kaupunkilaiset, niin että kenties ei vähemmän kuin 200,000 Suomen asukkaista puhuu ruotsia yhtä hyvin kuin suomea. Kuukauden lopulla oli minulla erinomaisen ystävällinen vastauskirje. -- - Tengströmin kirjeet ovat täydellisiä ruotsalaisen kirjetyylin näytteitä. (Kirjekirja 1, 60.)”

Tengströmin kirje on näin kuuluva

“Åbo d. 19 Oct. 1811.

Högärewördige Herr Pastor.

Med serdeles nöje och tillfredsställelse har jag nyligen emottagit det värda och vänskapsfulla brefvet af d. 3 innevarande October, för hvilket jag således nu får hjertligen tacka, och tillika avertera, att de mig af Evangeliska Societeten tillsände Femtio inbundne Exemplar af nya Testamentet på Svenska med stående stylar, kommit mig riktigt

¹ Akiander, Hist. upplysningar VII, 60 ja 77.

² Paterson, s. 148-151.

³ Ei ole säilynyt Tengströmin kirjekokoelmassa.

tillhanda, dem jag efter Sällskapets christliga och välgörande afsikter vill efter hand utdela tili fattiga och Gudälskande medchristna så inom som näst omkring Åbo, och är viss om, att de skola betala denna välmenta och ädelmodiga gåfva med de varmaste välsignelser öfver dem som dermed ihogkommit och hugnat dem.

An har ej hörts af något svar ifrån Petersburg om vår påtänkta Finska Bibelupplaga men jag hoppas allt tili det bästa om framgången af en så god sak, för hvilken jag alltid och af varmaste hjerta vfl nitälska, och hoppas jag att den om ej på ett, så på annat sätt skall nå ett välsignadt slut.

Hogkomsten af Herr Pastorns vistelse hos oss skall länge blifva mig kär, önskande jag att nu och i ali framtid blifva af Herr Pastorn ansedd och omfattad såsom en redelig wän

J. Tengström.

Hustru och barn anmäla sin vänskapsfulla helsning till den beskedliga Engelska Pastorn.

Förlåt att jag besvarar Herr Pastorns bref i ett språk, som är mig mer familierat än det Engelska; vi förstå väl ändock hvarandra?"

Paterson jatkaa sitten esitystään päiväkirjassaan

“Odotettuani hyvin maltittomasti ja menetettyäni jo melkein kaiken toivon suosiollisesta vastauksesta Pietarista sain piispa Tengströmiltä kirjeen, joka oli päivätty 13 p. marraskuuta, mutta joka meren jäiden takia ei joutunut minulle ennenkuin muutamia viikkoja myöhemmin. Tämä kirje antoi kaiken minkä saatoin toivoa ja paljon enemmän kuin koskaan olin odottanut. (Kirjekirja 1, 62).”

“Min vördaste Herr Pastor.

Jag förmodar ei annat, än att mitt bref af d. 19 sistl. October som härifrån afgick med min Svåger, under Aldermannen Caloanders couvert, längst för detta riktigt kommit Herr Pastorn tillhanda.

Sedermera har jag haft bref af Hans Excellens Speransky i frågan om vår påtänkta edition af Finska Bibeln med stående stilar, och får i anledning deraf med fägnad berätta, att Hans Kejserl. Maj:t ei allenast i nåder bifallit, det vi få begagna oss af Londonska Bibel Societetens ädelmodigt erbjudna gåfva af 500 f Sterl. för detta behof utan ock Sjelf af sin Hand Cassa anslagit 0 Rbl. (förmodel:n i Banco Assignmenter?) för samma goda och christe iga ändamål.¹

Således är i Herrans namn grunden laggd tili ett företag, hvaraf Religionen och vår Finska Kyrka i synnerhet, skola med Guds hjälp, draga en säker och oupphörlig förmon. För att nu med möjligaste första kunna göra något för verkställigheten af vår pian, önskade jag, Herr Pastorn täcktes uppgöra, och mig benäget meddela en provisionel calcul öfver kostnaderna som tili en slik upplaga sannolikt erfordras, så hvad stilar och papper, som sättnings och tryckningskostnaderna angår. Vore det möjligt, att kunna göra denna upplaga in 4:o, sådan som vår Finska Bibel, så hade jag visserl. många goda skäl att önska det. En sådan upplaga blir oss i alla fall nödig, och 2 särskildta Bibel upplagor i olika format, komma ofelbart att ligga hvarandra i vägen: att ej omnämna vår allmoges (kanske litet superstitieusa) opinion om Bibelns högtidligare värde i ett större format. Så snart jag kan få del af Herr Pastorns råd och tankar, samt förslag i detta ämne, skall jag väl associera mig några flera vänner och medborgare, för att ge saken en ordentlig gång. Emellertid får jag nu berätta, att, enl. hvad man ifr. Pettersburg svarat mig, Ett Pud Antimonium (38 Svenska Skålpund) kostar 30 pappers Rbl. satut att jag väntar Herr Pastorns närmare uppgift, om och hur mycket af nämnda artickel kunde erfordras, för att i tid göra nödig requisition däraf. Det är begvämligast att på vinterföret få varan hit, och med första öppet vatten afsända den på Stockholm.

Med serdeles vänskap och tillgifvenhet är jag alltid Herr Pastorns ödmjuke tjenare

J. Tengström”

¹ Vrt. valtiosihteerin Speranskin kirjetä 20 p. lokak. 1812. Keisari sanoo haluavansa omastakin puolestaan edistää raamatun levittämistä. *Owen*, History II, 85.

“Samaan aikaan sain rakkaalta ystävältäni Mr. Bäckiltä kirjeen, joka sisälsi saman iloisen uutisen”:

[Kirjeen sisällys on pääasiassa sama kuin piispa Tengströmin kirjeen. Ainoastaan otettavan raamatunpainoksen kokoon nähden on Bäck toista mieltä kuin piispa.] – “Biskopen tyckes vara mycket intagen af den ideen, att få denna Finska Bibeluppiaga i qvart format och med så grofva stylar, som våra förra Finska Biblar tuen jag fruktar att först och främst stilarne med deras tillbehör skulle derigenom blifva kostsammare. än att tillräckliga medel kunde dertill anskaffas, och att sedan försäljnings priset blefve drygare än som vore öfverensstämmande med hufvudändamålet, Bibelns allmänna utspridande ibland den ringare och obemedlade Folkklassen. Herr Pastorn torde sjelf komma i tillfälle att härom correspondera med Biskopen. Emedlertid låter Herr Pastorn ej märka att jag skrivit något i den vägen.”

“Kenraalikuvernöörin kirje saapui minulle muutamia päiviä myöhemmin. (Report of the Soc. 1812, 54, 55; Owens History 11, 83-85.)”¹

Kenraalikuvernöörin kirje suositti minua vapaaherra Nicolaille², joka otti minut ystävällisesti vastaan, suostui varsin täydellisesti tuumiini ja tarjoutui avustamaan minua kaikilla keinoilla, jotka olivat hänen vallassaan. Häneltä sain paljon tietoja asiain tilasta Venäjällä; hän neuvoi hartaasti minua menemään Pietariin ja painattamaan suomalaisen raamatun siellä, vakuuttaen että minulla ei ollut mitään pelättävää, vaikka asiat pysyisivätkin entisellä kannallaan. Hän oli palvellut Venäjän lähetystössä Englannissa, puhui englantia hyvin ja tunsikin hyvin sikäläiset olot. Tunnustan että se, mikä oli tapahtunut ja mitä hän sanoi, innostutti minua toivomaan että Venäjälläkin saisin tehdä rohkaisevia kokemuksia ja kenties voisin muodostaa Pipliaseuran tämän valtakunnan satojatuhansia protestantteja varten, joskaan ei kreikkalaiseen kirkkoon kuuluvia venäläisiä varten. - - Mikä oli tapahtunut, näytti selvästi viittaavan siihen että Venäjällä oli aukeneva hyödyllinen työmaa niin pian kuin olin lopettanut työni Ruotsissa ja Tanskassa. Jumala kaitselmuksessaan oli kaiken aikaa johtanut minua tietä, jota en tuntenut, ja hän oli johtanut minut Suomeen oikeaan aikaan. Muutamia kuukausia aikaisemmin olisi käyntini todennäköisesti ollut turha.

Viipymättä vastasin piispan kirjeeseen, tehden sen englanninkielellä, jota hän ymmärsi, vaikka ei kirjoittanut sitä³. Lähetin sen mukana erilaisia suuruus- ja kirjasinäytteitä. Samalla esitin kaikki vastaväitteeni nelitaitteista kokoa vastaan: se tekisi kirjan vaikeaksi yhteisen kansan hankkia, he kun eivät jaksaisi maksaa sen hintaa. Kehoitin hartaasti painattamaan 8° ko'ossa, jotta kirja siten tulisi kaikkien paitsi aivan köyhäin saataviin, ja näillekin voisi seura helpommin jaella ilmaiseksi, jos raamattu olisi halpa.

Vaikka⁴ Mr. Bäckin kirje oli päivätty myöhemmin kuin piispan kirje, sain sen useita viikkoja ennenkuin jälkimmäiset. Käänsin sen heti [englanninkielelle] ja lähetin sen kotia Seuralle. Vasta jolloinkin aivan joulukuun lopulla sain piispan ja kenraalikuvernöörin kirjeet, joka johtui siitä että ne olivat lähetetyt kuriirin myötä Venäjän ministerille, vapaaherra Nicolaille. Kirjeeni, jota seurasi käänös niistä, lähetettiin Seuralle vasta 24 p. tammik. 1812, jolloin minulla oli ollut keskusteluni parooni Nicolain kanssa, josta olen antanut täydellisen kertomuksen. Tässä kirjeessä t:ri Steinkopffille ensi kerran viittasin siihen mahdollisuuteen, että Venäjälle voitaisiin perustaa pipliaseuroja. - -

Jo ennenkuin kirjeeni oli kirjoitettu, oli tulossa t:ri Steinkopffin kirje minulle, jossa kerrottiin millaista iloa viime kirjeeni olivat herättäneet Pipliaseuran johtokunnassa ja että he osoitukseksi kiitollisuudestaan Jumalaa kohtaan ja tunnustukseksi niistä arvokkaista palveluksista asian hyväksi, joiden välikappaleena minä olin ollut, olivat,

¹ Tämä kirje ei ole säilynyt Patersonin papereissa.

² Vapaaherra Paul Nicola (1777-1866). Monrepos'in nyk. omistajan isoisa.

³ Konsepti P:n kirjekirjassa I, 63; jäänyt minulta kopioimatta, mutta selostettu painetussa laitoksessa, jonka mukaan sen sisällys on tähän suomennettu. Kirje oli lähetetty 30 p. jouluk.

⁴ Tämä kappale on vain käsikirjoituksessa

samalla kuin maksoivat Suomen matkani kulut, päättäneet antaa minulle 200 guineaa¹. Kirjeessään t:ri Steinkopff kehoitti minua viipymättä taas käymään Suomessa ja lähtemään edelleen Viroon ja Liivinmaalle, jossa heillä oli kirjeenvaihtajia ja jossa muutamia hurskaita pappismiehiä oli liittynyt yhteen raamatujen ja traktaattien levittämiseksi, sekä koettamaan perustaa seuraa Riikaan j.n.e. Asia oli sillä kertaa melkein mahdoton. Meri ei ollut auki eikä myöskään kokonaan jäässä, ja niin ollen ei sen poikki voitu kulkea veneillä eikä jäätä myöten. Muutamat, jotka yrittivät matkustaa jätse, joutuivat jäälautalla merelle ja olivat joutumaisillaan perikatoon. Minun täytyi välttämättä odottaa siksi kunnes jäät lähtivät. - -

Helmikuun lopulla sain hyvin ystävällisen kirjeen t:ri Steinkopffilta, jossa hän muun ohessa ilmoitti minulle, että Lordi Teignmouth² oli saanut toimekseen kirjoittaa Suomen kenraali kuvernöörille ja piispa Tengströmille, kiittäen heitä minua kohtaan osoitetusta ystävällisyydestä ja siitä alttiudesta, jolla he olivat suostuneet ehdotuksiini j.n.e. Vaikka minua oli pyydetty persoonallisesti viemään perille näitä kirjeitä, niin, koska se siihen vuoden aikaan oli mahdotonta, minä toimitin ne joko postissa tai Venäjän lähettilään kautta. T:ri Steinkopffin huomautukset suomalaisen raamatun painatuksesta tulivat sopivaan aikaan, ne kun tukivat epäilyksiäni 4°-raamatun painattamista vastaan pysyvillä kirjaimilla -- se suunnitelma, jonka turkulaiset ystäväni olivat omaksuneet. - Minut valtuutettiin tarjoamaan turkulaistille ystävilleni 250 punnan lisämäärärahan, jos he perustivat piipiaseuran Suomea varten, ja minun piti myöskin olla saapuvilla sen perustamistilaisuudessa sekä sitten matkustaa Pietariin ja tunnustella, mitä siellä voisin tehdä.”

Samoihin aikoihin sai Paterson Tengströmiltä helmikuun 14 p. päivätyn kirjeen vastaukseksi edellisen vuoden lopulla kirjoittamiinsa (Kirjekirja 1, 70). Piispa, joka allekirjoittaa “med särdeles venskap och tillgifvenhet”, lausuu siinä m.m.:

“Emellertid står jag i mycken förbindelse, för begge dessa vänskapsfulla bevis af Herr Pastorns fortfarande varma och christeliga nit att medverka äfven till vår Finska Kyrkas upplysning och uppbyggelse, därtill jag så länge jag lefver, af både plikt och böjelse, likaledes af alla krafter vill bidraga, i del hopp, att Ihusets Fader skall välsigna våra bemödanden med framgång, och låta frukten daraf gå till den senaste efterverld!

Den Nota Herr Pastorn tackts mig i samma brefvet tillskicka, har jag redan affärdat på Pettersburg. Så snart jag får svar derå, och således en säker öfverläggning om verkställigheten af vårt förslag kan företagas, skall den Societet genast formeras, derom Herr Pastorn tackts i förra brefvet erinra, och i hvilken Hans Excellence General Gouverneuren låfvat bli Ordförande. Subskriptionerna skola ock då genast öppnas, och först sedan man får se hvad de inbringa, och för hvilken af de 2 föreslagna Editionerna pluraliteten af Subscribenterne deciderar sig, får man vidare discutera frågan om och huru en pränumeration må böra anställas, till supplerande af en brist, som ej torde kunna undvikas? - -

Sedan jag ock nu fått svar ifrån Pettersburg, att Ryska Lappar kunna läsa i bok, och att man vill besörja om de för dem bestämda exemplar af Nya Testamentet utdelning, önskar jag att remissen måtte ske directe på Pettersburg, med första öppet vattn, till Svenska General Consuln Sterky, hvilken vål sedan besörjer om dess aflämnande till Furst Galitzin, Ministre des Cultes, och Procureur i Synoden, genom hvars försorg de vidare skola förskaffas till Lapparnes hemvister. - -

P. S. Var god och skicka mig vid tillfälle ett exemplar af Stadgarna för the Bible & Foreign Society; jag har genom lån förlorat dem jag i sistledne höst hade äran af Herr Pastorn erhålla.”

Patersonin 9 p. maaliskuuta ruotsinkielellä kirjoitettu vastaus, jonka konsepti on hänen omissa papereissaan, on Tengströmin papereissa näin kuuluvana:

“Med innerligaste glädje emottog jag Herr Biskoppens högtärade bref af den 14 Febr., hvilket innehöll fägnande underrättelser om den fortfarande framgången af vår goda sak, igenom Herr Biskoppens outtröttliga nit och verksamhet. -- Det är verkligen fägnande at höra, det Hans Excellence General Gouverneuren tackes bli Ordförande i den påtänkta Bibel Societeten; och

¹ 210 puntaa.

² Englannin ja Ulkomaan Piipiaseuran ensimmäinen puheenjohtaja.

jag hoppas at Herr Biskoppen sjelf tillika med Biskoppen i Borgo, och en och annan af de högsta Embetsmän bli Vice Ordförande: och således Finska Bibel Societeten, i afseende på *respectability* af dess Ledamöter, och verksamheten inom dess krets, kommer at täfla med *The British and Foreign Bible Society*. Saken kommer visst at bli en *national* sak. Samma drift för Bibelns utspridande och läsande som uplifvar de Högste Embetsmän, lärar snart utbreda sig till den lägsta koja, och den sanna Uplysningens välgörande kraft bli almmänt erfaren.

Hvad formatet angår är jag mer och mer öfvertygad at den 8:o Bibeln N:o 1 bör antagas; då frågan är at trycka med stående stilar: intet så mycket för någon besparing på första kostnaden, som i andra afseenden. En 4:o Bibel kan vara passande för den förmögnare, men ej för den fattigare folkclassen. -- Priset på inbundne exemplar och formatets storlek gör det aldeles omöjligt at få en 4:o Bibel almänt utspridd. Finska folket behöfver åtminstone 100,000 Biblar innan hvar hus är försedt med et exemplar; och som en 4:o Bibel inbunden kostar åtminstone 2 RD. rgs. mer än en 8:o blir det med tiden en skilnad för nation och Societeten af en ofantlig summa. Dessutom om den i 4:o ensam tryckes, vill det aldeles tillintet göra planen at utdela en mängd hvar år gratis, som är en hufvudsak vid en sådan anstalt, och för hvilken et betydligt bidrag kan väntas om Biblen kan lemnas inbunden för omkring 2 RD rgs. - Om frågan endast vore om *en* stor uplaga, så tilstår jag at den i 4:o kunde hafva preferencen; men när frågan är om stående Stilar, och för almänt bruk, så ändrar det saken aldeles.

Men på det hela öfverensstämmer jag fullkomligt med Herr Biskoppen, at det blir det bästa, att hafva tvenne uplagor, en med Stående stilar i 8:o N:o 1, och den andra i 4:o N:o 3 tryckt på vanligt sätt: och samma summa som skulle fordras at trycka N:o 3 med stående stilar, vill sätta Societeten i stånd at trycka bäge två. (Seuran laskelmia eri painosten kustannuksista.)

Herr Biskoppen med några få de mäst kunniga Biblens vänner, som bäst begripa planen i all dess vidd lär bäst kunna afgöra frågan, hvilket format bör antagas och det innan någon subscription har plats. - Den fond som fordras för tryckningen med stående stilar bör in flyta helt och hållet genom frivilliga gåfvor, och bara våra Finska vänner göra hvad de kunna, som ei bör sättas i frågan, lofvar jag at det öfriga ej skall fela. Hvad vi hafva redan gjordt hoppas jag skall anses som en borgen för vår beredvillighet, och medel fattas oss ej. - - Hvad Herr Biskoppen behagar i P. S. begära sig tillskickat skall följa med Södra Posten om Fredag. Jag hoppas at min dåljga Svenska gerna förlåtes, och att det blir förstådt. Herr Biskoppen tackes erinra at det är en *ohöfsad* Engelsman som skrifver, hvars många fel böra ej tillskrifvas brist på villighet at uttrycka sig bättre utan endast dess oförmåga.

Jag har den äran att förblifva Högvördigste Herr Biskoppens

Ödmjukaste tjenare

John Paterson.”

Patersonin ollessa estettynä Suomeen tulemasta ajoi piispa Tengström Piiphiaseuran perustamisaslaa edelleen, Maaliskuun 24 p. 1812 pidettiin kenraalikuvernööri Steinheilin luona perustava kokous; siinä oli saapuvilla parikymmentä huomattavassa asemassa olevaa turkulaista. Puheenjohtajaksi rupeamaan suostui kenraalikuvernööri; sihteeriksi saatiin teologian professori Henrik Snellman. Samana päivänä tehtiin asia Åbo Allmänna Tidning'issä julkaistulla kirjoituksella tunnetuksi suurelle yleisölle. Huhtikuun 2 päivänä pidettiin uusi kokous, jossa seuran käytännöllisiä asioita hoitamaan asetettiin ”komitea”. Piispa Tengström tuli sen puheenjohtajaksi ja siten varsinaisen toiminnan johtajaksi. Kenraalikuvernööri lupasi keisarilta pyytää, että n.s. raamatunpainatustynnyri joka jo 1500-luvulta seurakunnista oli suoritettu, mutta aikojen kuluessa oli joutunut miltei kokonaan pois alkuperäisestä tarkoituksestaan, suotaisiin vastaperustetulle Piiphiaseuralle vuotuiseksi kannatukseksi.¹

Tengström kiiruhti ilmoittamaan ystävälleen Patersonille näistä molemmille niin ilahduttavista tapauksista kirjeessä, joka on päivätty huhtikuun 7 p. 1812:

”Min gunstige Herr Pastor!

---

¹ Vert. *E.G. Palmen*, Raamatunpainatustynnyristä (Suomen kirkkoh. Seuran Pöytäkirjat X, 186, ss.)

Till det officiella bref, som med dagens post ifrån vårt nye Bibelsällskap till Herr Pastorn afgår, fogar jag gärna ett enskildt, så väl tili någon närmare upplysning om fortgången af vårt gemensamma företag, som tili vänskapsfullt svar å sista högtärade brefvet af d. 9 nästl. Mars, som för 8 dagar sedan med posten ankom, och hvars goda innehåll icke litet fägnade mig.

För att undvika vidlyftighet vill jag ej upprepa hvad Sällskapets bref innehåller, utan ber endast äfven för egen räkning, det Herr Pastorn tacktes med möjligaste första genom de begärda upplysningarna sätta oss i tillfälle att göra requisition af de styelar vi behöfva. Allmänna rösten är så för Upplagan N:o 3, att det vore oklokt, ja nästan omöjligt, att sätta sig däremot. Jag hoppas äfven vi skola få ressourcer tili verkställighet af företaget? Och då en gång första kostnaden är gifven så skall försäljningen af första upplagan gifva utväg att trycka de följande tili än billigare pris. I dag afgår Gen. Gouverneurens ytterligare hemställan tili Kejsaren härom, och jag låfvar mig allt godt deraf. Äfven från min sida har jag bjudit till att understödja propositionen, ehuru foga nödigt det kunnat vara.

Protokollet öfver vår andra sammankomst bilägger jag, ehuru det ej än är justeradt, emedan det innehåller de föreslagna Statuterna, och äfven några andra upplysningar om sakens ställning. Dock önskar jag, att det tils vidare stannar hos Herr Pastorn, emedan det ej än i behörig ordning kan göras allmänt.

Utom hvad nu afgående bref och Acter innehålla, ber jag ödmjukeligen att få Herr Pastorns svar och utlåtande i följande för oss viktiga sak:

Vi hafva tyckt att Boktryckare prisen så ifrån Stockholm, som dem Frenkell här uppgifvit, äro drygare än vi önskade, och några bemedlade män hafva derföre fallit på det förslag, att här anlägga ett nytt eget Bibeltryckeri, som framdeles kunde åtaga sig äfven andra göromål. Privilegier därtill få vi säkert, och anläggningen skall ofelbart bära sig, allenast vi ifrån Stockholm kunde få verktyg och arbetare för skäligt pris? Och del är i denna väg jag önskade med det första få emottaga Herr Pastorns upplysta och påliteliga utlåtande. Genom en slik anstalt komme vi att vara fullt independente och säkre om arbetets fortgång, och skulle äfven otvifvelaktigt få det tili bättre pris? Visar sig bara någon utväg att realisera projectet, så skall der med ej längre dröja, och äfven dymedelst ett viktigt steg vara vågadt för den goda saken. Hvad monne en Sättare i Stockholm får i hetalning för 1 ark af N:o 3?

Jag hoppas Herr Pastorn numera är i tillfälle att draga in de oss benäget erbjudna 500 pund sterl.? Få vi ei tillräckeliga andra res-sourcer, är del gladt att kunna hoppas än större tillskott ! Skada för oss, att Keisarn som bäst har många andra brydsammare saker att tänka på, och äfven så många drygare depenser att göra, så att möjeligen våra förslager ej för ögnablicket få gehör? Om Gen. Gouverneurens bref hinner Kejsaren i Pettersburg, tror jag dock att vi ej hoppas förgäfves? Han gör oss oändligen gärna tili nöjes allt hvad vi önske, och älskar själf hjerteligen allt hvad godt och ädelt är.

Vår beskedeliga General Gouverneur är ock innerligen varm för saken; och som han äger Monarkens nåd, så får han ej gärna afslag å sina propositioner. Jag skall framdeles låta veta huru saken går.

Öfver hafvet kan ingen post framkomma; således saknar jag än den remiss Herr Pastorn tacktes låfva mig den vägen.

Herr Pastorn behöfver ej complimentera för sin Svenska; värre hållen vore jag, om jag nödgades skrifva Engelska! Kanske jag dock någon gång vågar detta försök? Men lika på hvad språk vi skrifve, så är Guds Rikes och Religionens sak densamma och Ljusets Fader skall säkert bo ibland dem, som samlas i Hans namn.

Med vänskap och högaktning är jag alltid

Herr Pastorns gode vän och ödmjuka tjänare

J. Tengström.

P. S. Det är vår finska allmoges i gemen dåliga ögon som gör att upplagan in 8:o ej här får bifall. Min pastoralerfarenhet säger mig, att innanläsningen alltid går trögt, då en fin styl förekommer. Merendels är del gammalt folk, som för barn och husfolck läser Bibeln på Sön- och Helgedagar, och dessa gamla hafva gemenligen svag syn. Formatet kunde de väl snart vänja sig vid; men med den fina stylen svårligen, och ändamålet vore tili betydlig del förfeladt. Man måste lämpa sig efter locala omständigheter, för att alltid göra det som mäst gagnar.”

Patersonin ja Tengströmin kirjeissä on paljon yhteistä. Molemmista huokuu sama lämmin innostus suureen asiaan; molemmat ovat käytännöllisiä miehiä, jotka asiantuntemuksella keskustelevat toimenpiteiden yksityiskohdista.

Mutta yhdessä kohden ovat he eri mieltä: raamattupainoksen sopivimmasta ko'osta; ja siinä he itsepäisyydellä, joka on sekä skotlantilaisen että suomalaisen kansallisuuteen piirre, kumpikin puolustavat käsitystään. Molemmat ovat tottuneet saamaan tahtonsa läpi - ja saavat lopulta kumpainenkin, niinkuin Tengström jo eräässä kirjeessään viittaa: otetaan kaksi eri painosta, yksi kummankin mielen mukaan.

Ne 500 puntaa, joiden lähettämistä Tengström viimeisessä kirjeessään pyysi, oli Paterson juuri samana päivänä Tukholmassa nostonut ja sijoittanut pankkiin, niinkuin hän ilmoitti esittelijäsihteerille Bäckille.

Niinkuin jo mainittiin, oli Patersonille annettu määräys tehdä uusi matka Turkuun ensi tilassa. Se lykkäytyi kuitenkin toukokuuhun saakka v.1812

“Tänä vuonna,” Paterson kertoo päiväkirjassaan “kesti jäiden lähtö erittäin kauan, niin että keskellä toukokuuta koko meri lähellä Tukholmaa oli täynnä jäitä; koska kumminkin olin päättänyt kulkea meren poikki niin pian kuin jättien väliin oli avautunut kulkuväylä pienelle veneelle, niin olin tuskin kuullut että oli jokin mahdollisuus päästä meren poikki, kun päätin lähteä liikkeelle. Olin siihen aikaan hyvin huonovointinen, mutta en voinut odottaa pitempään, ja niin ollen läksin liikkeelle puolenpäivän aikaan toukokuun 11 p. Ilma oli sumuinen ja ikävä ja tiet kamalan huonot, niin että ne tärisyttivät minut puolikuolleeksi. Grisslehamn oli se paikka, johon minun oli ensin matkustettava, se kun oli se kylä, josta postivene lähtee Turkuun. Lähtöpäivänäni matkustin noin 60 [Englannin] peninkulmaa. Majatalo, jossa minun oli vietettävä yöni, oli mitä viheliäisin paikka; jääpuikkoja oli huoneissa, jopa sen vuoteenkin alla, jossa minun oli nukkuttava. Oli pelottavan kylmä. Sain sytytetyn valkean, jonka ääressä lämmittelin puoleen yöhön saakka, ja sitten rupesin nukkumaan täysissä vaatteissa ja hyvät sudennahkavällyt allani suojaksi kylmää jäätä vastaan; sillä tapaa sain siedettävän yölevon. 12:nnen päivän aamulla aikaiseen läksin liikkeelle ja ehdin Grisslehamniin puolenpäivän tienoissa - toiset 60 peninkulmaa. Onneksi sain mukavan, lämpimän huoneen, jossa oli hyvä vuode; se oli todella kylän paras, saanen sanoa ainoa hyvä. Tunsin itseni kamalan väsyneeksi. Saapuessani tapasin meren täynnä ahtojäitä, niin ettei ollut ajattelemistakaan lähteä; mutta kaikki riippui tuulen kääntymisestä: muita matkustajia ei ollut, ja posti odotti selvää vettä. 13:nnen päivän aamulla olin paljon virkeämpi; pahoinvointini oli mennyt ohi ja olin hyvällä mielellä. Illan kuluessa saapui kaksi englantilaista matkustajaa, Mr. Morgan, kauppias Pietarista, ja muuan Mr. Spence; kun he olivat saaneet kurjat asunnot, suostutin emäntäni antamaan heille sellaisen suojan kuin hän saattoi, joka kumminkaan ei ollut kovin hyvä, koska minulla oli hänen ainoa hyvä huoneensa. Emäntämme toimitti meille hyvän päivällisen, ja me laitoimme olomme niin mukavaksi kuin mahdollista. Tuuli oli yhä samalla suunnalla; muuta ei näkynyt kuin jäätä niin pitkälle kuin silmä kantoi, niin ettei siinä auttanut muu kuin kärsivällisyys.

14:ntenä päivänä olivat jäät suureksi osaksi menneet ja tuuli suotuista, niin että me olisimme voineet lähteä; mutta ilma oli niin sumuinen ettemme uskaltaneet lähteä maista. Illalla satoi hyvin rankasti; ilma alkoi kirkastua, ja kun tuuli kävi oikealta suunnalta, oli meillä toivoa päästä lähtemään seuraavana päivänä.

15:ntenä päivänä oli kaikki edullista - kirkas, pakastava aamu, suotuista, kovanlainen tuuli eikä mitään jäätä näkyvissä muualla kuin siinä poukamassa, jossa olimme. Kaikki miehet pantiin liikkeelle laskemaan venettä vesille; ja kun jääkappaleet olivat jäätyneet yhteen yön kuluessa, oli miesten hinattava sitä puolen penikulmaa jäätä

myöten ennenkuin saivat sen avoveteen. Meihin yhtyi täällä kaksi ruotsalaista herrasmiestä Tukholmasta, joiden kanssa olin hieman tuttu. Kaikki tavaramme olivat kuljetettavat jään yli veneeseen, jolloin muutamat miesparat saivat kylmän kylvyn; yksi arkku putosi veteen ja oli vähällä mennä, mutta saatiin pois ilman sanottavaa vahinkoa. Tapasimme koko joukon uiskentelevia jäitä, mutta ei mitään kovin vaarallista, niin että noin kuuden tunnin perästä pääsimme maihin eräällä Ahvenanmaan saarista. Me pyrimme eteenpäin saarelta saarelle, kulkien vuoroin maata, vuoroin vettä myöten, siksi kunnes yö tapasi meidät.

Seuraava aamu oli hyvin kaunis; söimme aamiaista ulkoilmassa, ja sitä tehdessämme yhtyi meihin eräs venäläinen kuriiri, jolta ystäväni Mr. Morgan sai tärkeitä tietoja valtiollisesta tilasta. Illalla tulimme seuraavan avaramman *Delet* - nimisen selän äärelle, jossa jää taaskin pysäytti meidät. Maanantaiaamuna ilma oli kirkas, ja puolenpäivän aikaan uskoivat venemiehet voivansa kiertotietä päästä toiselle melkoisen matkan päässä olevalle saarelle, vaikkakaan ei suoraa tietä; kaikki miehet pantiin työhön veneen vesille laskemiseksi, mikä yritys vaati kaikki voimamme. Ponnistukseni saivat minut kovasti hikoilemaan, mutta lopulta vene oli kauniisti vesillä. Istuuduimme rannalle ja söimme päivällisemme, ja sen jälkeen nostettiin purje. Kun tulimme lähelle maata, huomasimme että jään takia emme voineet päästä rantaan, purjehdimme vähän matkaa saaren sivua pohjoista kohti ja huomasimme olevamme jyrkän, kallioisen rannan luona, jossa oli mahdollinen nousta maihin, mutta jossa ei ollut mitään asuntoja. Ihmiset, jotka huomasivat liikkeemme, tulivat ulos juosten meitä vastaan, ja ennen pitkää me ja tavaramme olivat maissa ja me itse matkalla viheliäiseen majataloon.

Oli jo myöhäinen iltapäivä, mutta kun ilma oli kaunis, niin me päätimme vain pyrkiä eteenpäin; oli kuitenkin vaikea saada venettä, joka olisi kannattanut meitä kaikkia, kun nyt olimme kaukana tavalliselta kulkuväylältä. Lopulta meidän onnistui saada vene, vaikka se ei suinkaan ollut hyvä, ja lähdimme purjehtimaan rauhalliselle merelle. Matka kävi koko hyvin useampia tunteja, kunnekkä tuli pimeä. Lopulta laskimme vedenalaiselle kalliolle, joka olisi voinut tulla meille turmioksi; mutta veneelle ei tapahtunut mitään vahinkoa, ja vihdoinkin saimme sen irti. Huomaten, että venemiehemme eivät tarkoin tunteneet missä oltiin, minä vaadin että laskisimme lähellä olevalle suurelle kalliolle ja odottaissimme siinä aamua.

Yö oli erittäin kylmä; makasimme kallion suojassa vähän levätäksemme, mutta uni kaikkosi silmistämme. Vaikka puolenyön aika oli ohi, oli taivas ihanan kirkas, ja me saatoimme seurata auringon kulkua kaukana pohjoisessa sen säteiden mukaan. Kun emme kyenneet saamaan unta, nousimme ylös ja kävelimme pitkin rantaa pysyäksemme lämpiminä. Noin kahden aikaan aamulla alkoi päivä koittaa, ja kun huomasimme ettemme enää voineet kulkea etemmä siihen suuntaan, johon olimme kulkeneet edellisenä iltana, oli meidän muutettava suuntaamme. Minä vaadin etteivät miehemme nostaisi purjetta, koska he niin tehden olivat vähällä kaataa meidät edellisenä päivänä; ja onni oli että niin tein, sillä me jouduimme toistamiseen samalle vedenalaiselle kalliolle, mutta törmäys oli lievä, niin että me helposti pääsimme irti. Tapasimme nyt kapean uran avointa vettä, juuri sen verran väljän, että veneemme pääsi kulkemaan, ja sitä seuraten me muutaman tunnin tiukan soudun jälkeen pääsimme eräälle kauniille saarelle, jossa me tapasimme hyvän majatalon, saimme hyvän aamiaisen ja oleilimme mukavasti erittäin epämukavan yön jälkeen. Meidän oli nyt kuljettava saaren poikki, ja seuraavalle merimatkalle saimme hyvän ja lujan veneen ja sen kuljettajiksi muutamia oivallisia miehiä. Tapasimme paljon ajojäättä, mutta kun se oli haurasta ja veneemme luja, niin kelpo miehemme laskivat kohdastaan sen läpi; kuljettuamme lukuisain pienten saarten ohi nousimme maihin manterelle, kiitollisina siitä armollisesta varjeluksesta, jota olimme kokeneet. Meillä oli vielä yli 50 (engl.) peninkulman maamatka; mutta kun iltapäivä oli hyvin kaunis eikä ollut vaikea saada hevosia, ne kun eivät vielä olleet kesälaitumella, niin me pääsimme nopeasti eteenpäin. -- -- Saavuimme Turkuun puolenyön aikaan 19:ntenä päivänä, oltuamme matkalla 8 päivää. Kaiken kaikkiaan tämä oli rasittavimpia ja ikävimpiä matkoja, mitä koskaan olen tehnyt, ja siihen liittyi melkoisia vaaroja. Olimme ensimmäiset matkustajat, jotka olivat kulkeneet meren poikki sinä vuodenaikana n.s. avovedellä, vaikka se vain osaksi oli avointa; venäläinen kuriiri, joka oli valinnut nuoremman tien, saapui vasta jonkun aikaa meidän jälkeemme. - -

Sain tietää että [kenraali]kuvernööri oli lähtenyt Pietariin, mutta hänen piti tulla takaisin päivän, parin kuluttua. Piispa oli lähtenyt kesäasuntoonsa, valmistakseen sinne muuttoa niin pian kuin mahdollista, eikä aikonut tulla kaupunkiin ennen seuraavaa maanantaiaamua. Kävin niin pian kuin mahdollista tervehtimässä uskollista ystävääni Mr. Bäckä, jonka huomasin

harrastavan asioitani yhtä paljon kuin konsanaan. Hän oli hyvin pahoillaan siitä että pitkä kirjeeni ei ollut vaikuttanut mitään piispaan, joka yhä tahtoi nelitaitteista raamattua. Minä olin päättänyt saada, jos mahdollista, 8-taitteisen, mutta tiesin että ellei minun onnistunut saada piispaa puolelleni, olivat kaikki ponnistukseni turhia; oli sentähden välttämätöntä päästä keskustelemaan hänen kanssansa, jos mahdollista. Hän oli eräällä noista lukuisista Turun läheisyydessä olevista saarista, noin viiden tunnin hevosmatkan päässä¹; tie oli huono ja sotkuinen, mutta kuitenkin päätin tavata häntä. Lähdin aikaisin aamulla pienillä yhden hevosien rattailla, näppärä poika oppaanani, ja kuljettuani useampien lauttojen ja saarten yli tulin vihdoinkin hänen asuntoonsa. Tapasin kunnan piispan samassa toimessa, jossa Zebedein pojat olivat kun Mestari tapasi heidät - kalastamassa. Sousin ulos heidän luoksensa ja autoin häntä irroittamaan muutamia kauniita kaloja ja panemaan syöttejä siimoihinsa; sitten laskimme maihin ja kävelimme ylös hänen asuntoonsa. Minulla oli pitkä keskustelu hänen kanssansa asioistamme, ja toivoin saavani siinä jonkun verran vaikutetuksi häneen oman suunnitelmani hyväksi; atrioituani hänen kanssansa lähdin hyvissä ajoin takaisin Turkuun, jonne en kuitenkaan saapunut ennenkuin myöhään, sillä minun oli täytymys palatessa kävellä suuri osa matkasta, koska huonot tiet olivat olleet liikaa pienelle hevoselleni. Seuraavana päivänä kävin tapaamassa useita seuraan kuuluvia ystäviä ja koetin saada heitä harrastamaan minun tuumiani. Maanantaiaamuna minulla oli pitkä keskustelu piispan kanssa, ja huomasin hänen alkavan taipua. Valmistin perinpohjaisen alustuksen tähän asiaan, esitettäväksi johtokunnan istunnossa, ja kävin moneen kertaan tapaamassa kaikkia johtavia henkilöitä, saadakseni heissä syntymään oikeita käsityksiä siitä mitä heidän oli tehtävä ja innostaakseni heitä tehokkaasti harrastamaan hyvää asiaa. Kävin myöskin [kenraali]kuvernöörin luona heti kun hän tuli, ja hän otti minut vastaan yhtä ystävällisesti kuin konsanaan; mutta hänellä oli niin paljon tekemistä että hänen ei ollut mahdollista kiinnittää huomiota meidän asioihimme. Itse asiassa hän varusteli Suomen armeijaa aktiivista palvelusta varten, johon sen oli määrä astua, vaikka sitä ei silloin tiedetty. Hän oli saanut määräyksensä Pietarista.

Kesäkuun 1 p:nä johtokunta kokoontui, alustukseni luettiin ja teki hyvän vaikutuksen. Todistin heille että ne kirjasimet, joiden käyttämistä ehdotin, eivät olleet pienempiä kuin nekään, joilla 4-taitteinen suomalainen raamattu painettiin yli 100 vuotta sitten, ja päättelin, että jos talonpojat silloin osasivat niitä lukea, niin he kykenivät siihen paljon paremmin nyt, kun olivat tottuneempia lukemaan. Kolme professoreista ja Mr. Bäck puolustivat vahvasti minun suunnitelmaani, piispa, joka todella oli valistunut mies, siirtyi kauniisti minun puolelleni ja kaikki muut taipuivat. Tämä oli tärkeä voitto. Söin päivällistä piispan luona; saapuvilla oli kuvernööri ja suuri seurue, jossa kaikki harrastivat asiaa; minulla oli silloin tilaisuus puhua asioista vähemmän virallisella, mutta yhtä tehokkaalla tavalla. Eräänä päivänä pian sen jälkeen oli meillä seuran ystävien yleinen kokous, jolloin kaikissa asioissa päätettiin niinkuin olin toivonut ja kaikki suunnitelmamme lopullisesti määriteltiin. Oli laskettu perustus toimeliaalle seuralle, josta lupasi tulla sanomatonta siunausta Suomelle ja joka, kuten toivon, on tuottava sitä kaikkina vastaisinakin aikoina. Asiain johtaminen oikealle tolalle oli tuottanut minulle paljon huolta, vaivaa ja vastusta, mutta nyt kiitän Jumalaa siitä yltäkylläisestä menestyksestä, joka oli kruunannut työni, la pidin sitä, mitä Hän oli kauttani tehnyt, takeena siitä että Hän tahtoi edelleen olla kanssani.

Mielipahakseni tapasin yliopiston professorien joukossa muutamia, jotka olivat pahasti saksalaisen neologian saastuttamia. Pelkään ettei piispa itseään nuorempana ollut vapaa siitä, mutta, kuten hän kerran sanoi minulle, “kuta kauemmin elän, sitä enemmän joudun takaisin uskonpuhdistajain vanhoihin, hyviin käsityksiin”, ja minä uskon että asia oli niin. Raamattu kansan käsissä oli paras vastamyrkky tälle turmiolliselle myrkylle. Paraat evankeeliset traktaatit, joita painettiin ja levitettiin tuhansissa, eivät koskaan tavanneet mitään vastustusta Suomessa.

Niin pian kuin sain asiat järjestetyksi, käytin ensi tilaisuutta palatakseni Tukholmaan. Nyt oli varmasti päätetty että minun piti lähteä Venäjälle, ja sen mukaisesti minä kävin selvittämään asioitani Ruotsissa. - - Sillä välin minua kutsuttiin Helsingborgiin² tapaamaan t:ri Steinkopffia ja Mr. Hendersonia. - - Vietin muutamia päiviä heidän seurassaan keskustelussa ja yhteisessä rukouksessa, ja sitten palasin Tukholmaan³. - -

¹ Paraisissa, joka oli arkkipiispan palkkapitäjä.

² Painetussa päiväkirjassa väärin *Helsingfors*.

³ Tällöin lienee Paterson saanut piispa Tengströmin 16/6 1812 lähetetyn kirjeen (P:n kirjekirja I, 68), joka ei kuitenkaan sisällä mitään erikoisempaa.

Heinäkuun 10:n päivän tienoilla lähdin vaimoni kera Tukholmasta Turkuun. Ei ollut helppo erota niin monesta ystävystä, joiden puolelta olin saanut kokea pelkkää rakkautta niiden 4¹/₂ vuoden kuluessa, jotka olin viettänyt heidän parissaan. Mutta Herran työ vaati tätä uhrausta, ja me teimme sen ilomielin Hänen tähtensä. Meillä oli ihana matka meren poikki ja me tulimme muutaman päivän perästä onnellisesti Turkuun, missä tapasimme kaikki ystävämme terveisin ja Piipaseuran asiat hyvin edistymässä.” --

Patersonin viime käynnin jälkeen oli Piipaseuran pyyntöön saada kannatukseksi nauttia raamatunpainatustynnyriä saapunut keisarin myöntävä vastaus kirjelmässä, joka oli päivätty Wilnassa 13 p. toukok. 1812. Keisari sanoo siinä vakaumuksensa olevan että uskonto on voimakkain väline kansan siveellisyyden kohottamiseksi ja puhtaana säilyessään paras yhteiskunnan tuki. Avustus myönnettiin viideksi vuodeksi, alkaen v:sta 1812, ja se oli nimenomaan tarkoitettu pysyvillä kirjaimilla painettavan suomalaisen kokoraamatun aikaansaamiseksi.

“Käytyäni ystäviäni tapaamassa”, Paterson jatkaa kertomustaan, “järjestettyäni ne toimenpiteet, jotka olivat tarpeen Suomen Piipaseuran työn eteenpäin viemiseksi ja saatuaamme suosituskirjeitä vaikutusvaltaisille henkilöille Pietarissa, me lähdimme Turusta Tampereelle, tervehtiäksemme erästä rakasta ystävää, joka oli tullut mainituksi aikaisemmin näissä muistiinpanoissa ja jonka vanhempia ja omaisia me olimme käyneet tervehtimässä matkallamme Göteborgiin kesäkuussa 1812. Hän oli rouva Patersonin vanhoja tuttavuuksia. Hänen miehellään oli erittäin kaunis Hattampää [Hatanpää] niminen tila lähellä Tamperetta¹. Talo sijaitsi lähellä erästä noita kauniita järvijaksoja, joista Suomi on niin rikas. Koko maisema oli sanomattoman viehättävä. Aivan kaupungin luona on suuri koski, josta kaupungilla on nimensä - ruotsalainen sana fors näet merkitsee koskea. Herra Lefren oli käyttänyt sitä hyväkseen ja rakentanut sen partaalle suuren sahan ja myöskin paperitehtaan. Se oli oivallisimpia paikkoja tehdaslaitoksia varten, mitä ikään olen nähnyt. Veden paljous oli ääretön, ja se oli helposti johdettavissa molemmiin puolin koskea ainakin puolen (engl.) penikulman päähän. Minun huomiotani herättivät ne edut, joita se tarjosi koneiden käytölle, ja vuosia myöhemmin minä huomaustin siitä eräälle maamiehelleni²; hän rakensi sinne valtion avulla puuvillatehtaan, joka nyt on Venäjän etevin ja jossa on koko joukon työväkeä, niin että käynnistäni sattumalta oli aineellistakin hyötyä Suomelle

Herra Lefren oli lämminsydäminen, ystävällinen mies. Hänellä oli hyvä tieto uskonopista ja hän piti arvossa uskonnollisia ihmisiä; mutta valitettavasti hänellä niinkuin monella oli enemmän tietoa ja halua kuin käytännöllistä harjoitusta. Hän oli taipuvainen juoppouteen ja sentähden turmeli hyvän terveyden ja tuhlesi omaisuutensa, niin että hän temmattiin pois verrattain nuorena ja hänen tilansa myytiin; hänen vaimonsa ja lapsensa joutuivat köyhyyteen ja riippuvaisiksi omaisistaan. Rouva Lefren oli erinomainen ihminen, mutta ei pystynyt hoitamaan omia maallisia asioitansa. Hän oli kumminkin väsymätön toimimaan köyhäin suomalaisten sielujen hyväksi. Hän julkaisi satojatuhansia oivallisia uskonnollisia kirjasia, jotka hän sai levitettyksi pitkin ja poikin maata, ja tässä asiassa auttoi häntä hänen miehensä, joka toivoi että kaikki hänen ympäristössään kääntyisivät Jumalan luo, vaikka hän itse ei tahtonut palata omalta pahalta tieltänsä. Vietimme tämän perheen parissa viikon mitä

---

¹ Puheena olevat henkilöt olivat tehtailija *Lars Gustaf Lefren* (synt. 1778, kuoll. 1825) ja hänen vaimonsa *Katharina Juliana af Ekenstam* (synt. 1782, muutti Ruotsiin 1834, eversti N. A. af Ekenstamin tytär Itägoötanmaalta). Herra Lefren oli isältään, teol. professori Lefreniltä (†1803) perinyt Hatanpään kartanon ja 1810 ostanut Tampereen paperitehtaan sen perustajan Abr. Häggmanin kuoltua. Käynnistään rouva Lefrenin syntymäkodissa Solla nimisellä tilalla Paterson kertoo muistelmissaan siv. 123-124: ”Norrköpingin ja Linköpingin välillä kävimme tervehtimässä -- erästä Ekenstam nimistä aatelismiestä, jonka perhe oli tuttaviamme. Tällä miehellä oli 13 poikaa ja 4 tai 5 tyttäriä. Hän oli jumalaapelkäävä mies. Muutamia vuosia tätä ennen oli hänen vanhin tyttärensä tullut totuuden tuntoon. Hän alkoi puhella veljilleen ja sisarilleen ja heidän kotiopettajalleen; yksi veli, yksi sisar ja kotiopettaja tulivat kääntymykseen. He alkoivat pitää rukouskokouksia keskuudessaan ja heidän isänsä maatilalla asuvien talonpoikien kanssa; ja ympäristössä syntyi herätys, joka aiheutti suurta huomiota. Sitten he alkoivat kirjoittaa kirjeitä papistolle ja muille lähellä ja kaukana, kehoittaen heitä tekemään parannusta ja uskomaan evankeliumi. Tätä paheksuttiin. Nuoria vastaan tehtiin valituksia heidän isälleen, ja hän kielsi heitä kirjoittamasta papistolle y.m.; mutta heidän intonsa oli niin suuri ettei sitä voitu pidättää, ja mitä he eivät voineet tehdä julkisesti, sen he tekivät salaisesti, tullen välikappaleiksi muutamien herättämiseen. Vanhin tytär oli naituna Suomeen sinä aikana, jolloin kävimme heitä tervehtimässä, ja kiihtymys oli asettunut; mutta me näimme heidän työnsä hyvät hedelmät ja vietimme pari kolme päivää tämän oivallisen perheen keskuudessa.” - Rouva Lefrenistä vrt. myös Kirkkohist. Seuran Pöytäkirjat IX, 170. (J. W. Wallinheimon kirjoituksessa.)

² James Finlayson; vrt. tuonnempana

hauskimmalla tavalla, käyden tervehtimässä useita hurskaita pappismiehiä naapuristossa. (Katso B. S. Report 1813, siv. 70³).

Seuraava paikka, missä pysähdyimme, oli Porvoo, Suomen ainoan toisen piispan asuinpaikka; tämän nimi oli Alopaeus¹. Hänen ja hänen papistonsa huomasi paljon enemmän evankeelismieliseksi (*evangelical*) kuin turkulaiset ystäväni. He olivat kaikki ihastuneet, kun esitin heille sen mahdollisuuden, että voitaisiin hankkia riittävä määrä raamattuita Suomea varten. (Katso B. S. R. niinkuin edellä, s. 71.)”

Lisätietoja Patersonin käynnistä Tampereella ja Porvoossa antaa kirje, jonka hän 31/7 1812 kirjoitti Porvoosta Tengströmille

“Lupauksen mukaan olisi minun pitänyt kirjoittaa teille Hatanpäästä, mutta tulin estetyksi. Koko viime viikon olin huononlaisessa voinnissa, niin että minun tuli tarpeelliseksi viipyä siellä maanantaiaamuun. Olen tarkastanut Mr. Lefrénin paperitehdasta ja havainnut sen olevan todella hyvässä kunnossa. Hän jatkaa sen laajentamista, niin että hän tulee pystymään hankkimaan niin paljon paperia kuin tullaan tarvitsemaan. Lumppeja hänellä on niin paljon kuin hän voi käyttää kahtena vuonna, ja hänellä on koko joukon väkeä keräämässä lisää. Hänen paperinsa on todella hyvää, ja jos miehet olisivat vähän tottuneempia työhönsä, niin he voisivat saada sitä vieläkin parempaa. - - Piispa Alopaeus on ollut minulle erinomaisen ystävällinen, ja te voitte täydellä luottamuksella odottaa paljon apua tältä suunnalta. Aijon lähteä täältä noin tunnin kuluessa. - -”

“Lähdettyämme Porvoosta”, Paterson jatkaa kertomustaan, “tapasimme tiellä t:ri Hartmanin, Suomen hallituksen jäsenen, jonka kanssa olin hyvin tuttu.² Hän riensi Pietarista Turkuun, mukanaan se tärkeä tieto että Napoleon äärettömän sotajoukon kera oli matkalla Saksan ja Puolan kautta hyökätäkseen Venäjää vastaan ja että kaikki oli hälytystilassa. Tämä ei ollut kovin rohkaisevaa, varsinkin kun ei silloin tiedetty mille puolelle Ruotsi asettuisi sodassa. Jos se asettui Ranskan puolelle, niin Venäjä menettäisi Suomen ja ehkäpä vielä Pietarin ja Itämeren maakunnat, koska kaikki käytettävissä olevat venäläiset voimat tarvittaisiin Napoleonin vastaan. Keskustelumme tiellä oli lyhyt, mutta se, minkä hän kertoi, tuotti minulle paljon levottomuutta, koska oli mahdoton sanoa mihin suuntaan asiat kehittyisivät. Päätin kuitenkin jatkaa eteenpäin. Kävimme tervehtimässä muutamia ystäviä matkan varrella, -- eritoten Pernajan kirkkoherraa,³ jolta meillä oli kirjeitä. Hänellä oli sievä perhe, joka otti meidät vastaan mitä ystävällisimmin ja jonka seurassa vietimme kaksi päivää hyvin hauskaasti. -- Täällä kohtasimme ensi kerran osaston venäläisiä sotamiehiä. He olivat matkalla Helsinkiin ja olivat marssineet pitkästi sinä päivänä. He leiriytyivät lähelle kartanoa eräälle niitylle. Vaikka he varmaankin olivat väsyneitä, niin he kuitenkin, sillä aikaa kuin illallista valmistettiin, soittelivat ja tanssivat suurella remulla. Meistä he olivat kevytmielisiä väkeä. Viipurissa odotti minua venäläinen passini, jonka ystäväni Mr. Morgan oli toimittanut, niin että minun ei tarvinnut jäädä sinne sitä odottamaan, niinkuin monen muun. Nyt jatkoimme Pietariin, jonne saavuimme hyvässä voinnissa elokuun ensi viikolla.

Matkustaessani Suomen kautta sain paljon tietoja uskonnollisesta tilasta maassa ja kansan hirtävistä pyhien kirjojen puutteesta sekä tein monta mielenkiintoista tuttavuutta.”

VI. Pietarissa 1812-13. Venäjän Piippiaseura ja suomalainen raamattu.

Patersonin matkalla Venäjälle oli kahdenlainen tarkoitus. Lähinnä hänen piti Pietarissa toimia vastaperustetun Suomen Piippiaseuran asioissa, hoitaen tekeillä olevan suomalaisen raamattupainoksen käytännöllisiä valmistuksia. Mutta päätarkoituksena oli tunnustella, mitä mahdollisuuksia olisi raamatunlevittämistyön alkamiseksi suuressa Venäjän valtakunnassa. Se myötätunto, mitä keisari

³ Painetussa päiväkirjassa on tämä esitys Hatanpäässä olosta vahvasti lyhennetty ja nimet jätetty pois.

¹ Maunu Jaakko Alopaeus, synt. 1743, Porvoon kymnaasin lehtori 1770, tuomiorovasti 1794, piispa 1809-1818.

² Gabriel Erik von Haartman, s. 1757, kuoll. 1815, lääketieteen professori, vv. 1811-15 hallituskonseljin (senaatin) jäsen raha-asiaain toimituskunnassa.

³ Pernaja oli tähän aikaan Porvoon piispan aneksi; kappalaisena oli varapastori David Pipping (s. 1753, Pernajan kpl. 1789, kuoll. 1819), josta tässä on puhe. Elossa oli tähän aikaan 5 lasta 24 ja 13 vuoden välillä

Aleksanteri I oli osoittanut pipliaseura-asialle Suomessa, oli herättänyt suuria toiveita; ovi näytti aukeavan, ja siitä oli heti koetettava tunkeutua sisälle.

Aivan samoin kuin Ruotsiin, saapui Paterson Venäjällekin sodan aikana, joka veti puoleensa kaikkien huomion. Napoleon oli parast'aikaa suurella retkellensä Sisä-Venäjälle; muutamia päiviä Patersonin Pietariin tulon jälkeen taisteltiin Smolenskin taistelu, jonka jälkeen ranskalaisilla oli tie auki Moskovaan. Mutta Paterson ryhtyi heti omaan rauhalliseen työhönsä hänelle ominaisella tarmolla ja suoritti valmistuksensa niin, että heti kun sodan lomassa tilaisuutta tarjoutui, päästiin toiminnan alkuun.

Pietarissa Paterson ensi töikseen asettui yhteyteen sikäläisen Veljesseurakunnan kanssa¹, jolla lähiaikoina tuli olemaan varsin huomattava merkitys Pietarissa heräävän evankeelishenkisen uskonnollisen liikkeen keskipisteenä. Myöskin Pietarin englantilaisen siirtolan jäseniin hän heti tutustui. Mutta suurimman tien Pietarin vaikutusvaltaisiin piireihin avasivat hänelle suomalaiset tuttavuudet ja Suomesta saadut suosituskirjeet. Patersonilla oli sellaisia Suomen asiain komitean jäsenille ja erityisesti sen sihteerille C. J. Walleenille². "Hän oli", kertoo Paterson, "lahjakas ja luonteeltaan gentlemannimainen mies, joka teki minulle suuria palveluksia toimintani alussa Venäjällä ja aina sittemmin pysyi ystävänäni". Elokuun 23 p. kävivät he yhdessä vierasten uskontojen ministerin, ruhtinas Galitsinin luona, jolle Paterson jätti kreivi Stedingkiltä ja piispa Tengströmiltä saamansa suosituskirjeet. Vastaanotto oli hyvin ystävällinen. Ministeriä Paterson kuvaa "kauniiksi, pieneksi mieheksi, joka suurilla silmillään näytti mittaavan minua kiireestä kantapähän ja katsovan läpi koko olentoni". "Tässä tilaisuudessa keskusteltiin Patersonin valmistuksista suomalaisen raamatun ainattamiseksi Pietarissa mutta samalla Paterson jo toi esiin halunsa tehdä jotain raamattujen levittämiseksi vierasuskoisille Venäjän valtakunnassa.

Ottaakseen selkoa Venäjän oloista Paterson seuraavana päivänä lähti matkalle Moskovaan, missä eräs hänen maanmiehensä Pinkerton, joka aikaisemmin oli ollut lähetyssaarnaajana Kaukasiassa, silloin asui. Hän saapui sinne syyskuun 2 p., jolloin kaupunki jo oli puoleksi autiona lähestyvien ranskalaisten pelosta ja kaikkia ulkomaalaisia katseltiin suurella epäluulolla. Huomaten, ettei niissä oloissa mitään voitu saada aikaan pipliaseura-asiaassa, Paterson jo kolmen päivän perästä lähti paluumatkalle Pietariin. Matkalla hän näki laumoittain pakolaisia ja sai sanomia verisestä Borodinon taistelusta. Pietariin saavuttiin 13 p. syysk. Tästä seikkailurikkaasta matkasta Paterson päiväkirjassaan antaa vilkkaan kuvauksen. Pietarissakin vallitsi suuri levottomuus; odotettiin ranskalaisten Moskovan palon jälkeen hyökkäävän sinnekin päin. Paterson oli päättänyt heti lähteä takaisin Tukholmaan, mutta kun kaikki jo oli valmiina matkaa varten, sairastui hänen vaimonsa viikkokausiksi ja siten oli perhe pakotettu jäämään sinne edelleen.

Turun pipliaseuran raamattupainoksen valmistuksissa Paterson tänä aikana toimi ahkerasti. Tarkoitus oli, niinkuin ennen on mainittu, toimittaa 8-taitteinen kokoraamattu pysyvillä kirjasimilla, ja jo ennen Moskovan matkaansa hän otti selkoa, olisiko mahdollista saada sitä varten tarvittavat kirjasimet Pietarissa valmistetuiksi; tarkoitus oli kuljettaa valmiiksi ladotut sivut Turkuun ja suorittaa itse painatustyö siellä.

"Mielipahakseni havaitsin", kirjoittaa Paterson päivä kirjassaan, "että mahdollisuuksia ei ensinkään ollut siinä määrässä kuin olin odottanut. Ei ollut yhtään ainoata kirjasinvalimoa, josta kannatti puhua. Lyijyä ei ollut saatavissa; se vähä, mikä oli ollut valtakunnassa, oli kaikki käytetty pyssynkuulien valmistukseen eikä likimainkaan riittänyt siihen tarkoitukseen, niin että melkoinen määrä oli tehtävä valuraudasta. Antimonia ei myöskään ollut, koska sitä saatiin vain Saksasta ja Hollannista, ja ne olivat ranskalaisten vallassa, jotka kielsivät sen kuljetuksen Venäjälle tai Englantiin. Paperia ei suuremmissa määrin saatu mistään tehtaasta, niin että sitä oli hankittava useammilta tahoilta, ja jos se oli samankokoista, niin se oli laadultaan ja väriltään erilaista. Kirjapaino oli mukiinmenevä, mutta ei kuitenkaan likimainkaan sellainen kuin olisi ollut toivottava. Sanalla sanoen huomasin, että jos mieli minun toteuttaa suunnitelmani, niin minun täytyi ottaa lukuun, että minun itseni oli hankittava kaikki. Pitkien tiedustelujen jälkeen tein sopimuksen Tiedeakatemian kanssa pysyvistä kirjasimista sillä ehdolla että minä hankin lyijyn ja antimonin, jos siihen pystyin. Heidän frak-

¹ Tätä koskevista seikoista P. kertoo laajanlaisesti käsikirjoituksessaan; valitettavasti on julkaisija (siv. 165) jättänyt tämän kohdan pois painetusta laitoksesta.

² *Carl Johan Walleen*, s. 1781, v:sta 1809 Suomen asiain esittelijän apulainen Pietarissa, 1811 Suomen asiain komitean jäsen, 1816 Viipurin läänin maaherra, 1820 talousosaston senaattori, 1822-54 prokuraattori aateloitu 1816, vapaaherra 1854; kuoli Hagasundissa Helsingin luona 1867.

tuura-kirjaimensa eivät olleet toiveitteni mukaisia, mutta Venäjällä ei ollut kelvollisia kirjainten leikkaajia, eikä asiain nykyisellä kannalla voitu saada matriiseja Saksasta.”

Näiden asiain menosta Pietarissa Paterson teki selkoa piispa Tengströmille useammissa kirjeissä, esittäen kustannuslaskelmia eri kirjasinlajeja käytettäessä y.m. tietoja¹). Joulukuun 22 p. Paterson kirjoittaa kirjainten valamista koskevista neuvotteluista:

“Epäilemättä olette jo kauan sitten odottanut kuulumisia minulta. Odottaen että voisin lähettää teille akatemian kanssa tehdyn kontrahdin olen lykännyt kirjoittamisen tähän saakka. Vasta 2-3 viikkoa sen jälkeen kuin olimme saaneet teidän vastauksenne kirjastimista antoi ministeri suostumuksensa siihen että akatemia ottaisi tämän tehtävän. Vasta sitten herätettiin kysymys, miten se oli suoritettava. Siinä nousi vaikeus toisensa jälkeen, jotka minun oli selvitettävä, ja siten kului taas viikko tai kaksi. Sillä välin lyijyn hinta nopeasti kohosi 5 ruplasta puudalta aina 10:een saakka ja antimonin 18:sta 40:een. Olin usein varoittanut heitä ja pyytänyt heitä hankkimaan nämä tarveaineet, kun ne olivat halvassa hinnassa. Sopimuksemme oli että saisivat 20 ruplaa puudalta aineista ja 30 ruplaa työstä. Nyt kun aineiden hinta oli niin suuressa määrässä noussut, he eivät enää voineet hankkia metallia 20 ruplalla eivätkä tahtoneet ottaa vastuulleen aineksien hankkimista, niin että minun oli pakko ottaa huolehtiakseni kaikesta, mikä koski kirjasinmetallin hankkimista. Kun ainekset yhä nousivat hinnassa, ei ollut aikaa menettää, eikä minulla ollut rahaa millä ostaa. Annoin asian kauppahuone Asmus Simonsen & C:on toimeksi, joka ystävällisesti antoikin minulle rahat etukäteen. - -

Kun kaikki tämä oli selvitetty, piti ministerin allekirjoittaa heidän pöytäkirjansa osoittaakseen siten hyväksyvänsä sen tavan, millä työ oli suoritettava. Tähän menee taas 2-3 viikkoa. - - Jos jossakin maassa kärsivällisyyttä tarvitaan, niin kyllä Venäjällä. Toivon kumminkin, että kun työ on kerran saatu alkuun, se suoritetaan nopeasti, ainakin nopeammin kuin Tukholmassa. Kun saimme 5,000 ruplaa, niin ehdotin että rahat sijoitettiin Asmus Simonsen & C:on liikkeeseen, joka monessa suhteessa sopi minulle paremmin kuin mikään muu kauppahuone ja siihen nähden, että sen puolesta on takuussa koko Yhdistetty Veljesseurakunta, on näinä kriittisinä aikoina turvallisempi kuin kenties mikään muu.”

Paterson tekee sitten kirjeessään tarkkoja laskelmia siitä mitä tietä Lontoosta Suomen Piiphiaseuralle myönnettyt rahat ovat edullisimmalla kurssilla lähetettävät. Kaikki todistaa hänen aitoskotlantilaista käytännöllisyyttään ja pikkuseikkoihin saakka ulottuvaa huolellisuuttaan.

Kaksi kuukautta myöhemmin - helmikuun 28 p. 1813 - Paterson voi lähettää piispa Tengströmille parempia tietoja työn edistymisestä:

“Ilokseni voin ilmoittaa teille että työ nyt on alettu ja joku määrä kirjastimia on jo valettu. Olen saanut heidät suostutetuiksi valamaan kirjastimet noin 1/8 matalammiksi kuin tavallista. Tämä ei ole edullista akatemialle, mutta säästää Piiphiaseuralle noin 2000 ruplaa, koska kirjastimet tulevat painamaan noin 1/8 vähemmän, ollen samalla yhtä hyviä. Siitä on lisäksi sekin etu että meidän kirjastimiamme ei voida koskaan käyttää sekaisin muiden kanssa ja me siten voimme pitää silmällä niitä, joilla on niitä käsissään. Kirjastinvalaja on keksinyt menettelytavan, joka myöskin tulee säästämään rahaa, ja minä olen luvannut että seura maksaa hänelle siitä palkkion, jos hän tyydyttää heitä uutteruudella ja kunnollisella työllä. - - Toivon 2-3 viikon kuluessa voivani lähettää teille ensimmäisen arkin, ja he vakuuttavat että seuraavat arkit tulevat valmistumaan paljon nopeammin kuin nyt kuvittelemme. Tulen tekemään kaiken voitavani jouduttaakseni työtä, jotta jos mahdollista saisimme Uuden testamentin valmiiksi ensi kesäksi. Minua on kovin kiusannut se että painatus on venynyt niin pitkään ja olen usein pelännyt että seura luulee minun lyövän laimiin heidän asiansa muiden puuhien takia, he kun eivät voi tietää missä vika on ollut.”

“Muut puuhut”, joista Paterson puhuu, olivat valmistukset Venäjän piiphiaseura-asiata varten. Moskovanmatkansa jälkeen hän laati kirjallisen esityksen piiphiaseuroista ja siitä hyödyistä, minkä sellainen voisi tuottaa Venäjälle, ja sai kopioita siitä toimitetuksi useille korkeille virkamiehille, joista muutamat pian innostuivat asiaan ja eri tavoin auttoivat Patersonia. Suosiollisimpia olivat senaattori Hablitz ja kreivi Kotschubei. Jälkimmäinen teki Patersonille luonnoksen venäläisen piiphiaseuran

¹ Kirjeet 30 p. syysk., 8 p. lokak. ja 22 p. jouluk. 1812 sekä 28 p. helmik. 1813 Tengströmin papereissa

säännöiksi ja kehoitti häntä itseään menemään suoraan keisarin puheille, jolle hän ulkomaalaisena hyvin voisi esittää sellaista mitä ei kukaan venäläinen uskaltaisi. Pipliaseuran työalaksi oli suunniteltu vain Venäjän vierasuskoiset, jotta ei kreikkalaisen kirkon papisto ja pyhä synodi pääsisi sekaantumaan asiaan. Kaikki riippui nyt siitä mille kannalle Aleksanteri I asettuisi. Paterson iloitsi kuullessaan että viime aikojen suuret tapaukset olivat saaneet mahtavassa hallitsijassa aikaan syvän mielen-muutoksen ja tehneet hänen alttiiksi uskonnollisille vaikutuksille.

“Jumala oli”, Paterson kirjoitti päiväkirjaansa, “nöyryyttänyt ja pehmittänyt keisarin sydäntä ja oli johdattanut häntä murheessaan etsimään ja löytämään lohdutusta siitä Kirjasta, jota hän ennen oli halveksinut ja jonka levittäminen hänen valtakunnassaan nyt oli päämääräni. Se oli nyt hänen jokapäiväinen toverinsa. Se oli opettanut häntä rukoilemaan: eikä, kuten hän itse kertoi ystävälleni arkkipiispa Tengströmille, hän koskaan noussut rukouksistaan pimeimpinä hetkinäänkään tuntematta lohdutusta ja samalla varmuutta siitä että Jumala oli pelastava hänet ja hänen kansansa julmasta, ylivoimallisesta vihollisesta; ja nyt hänen rukouksensa olivat tulleet kuulluiksi ja hänen toiveensa täytetyiksi yli kaikkien odotuksien. Jumala oli lähettänyt pakkasensa ja melkein täydellisesti tuhonnut ne 400,000 vihollista, jotka olivat tunkeutuneet Venäjälle, ja venäläiset joukot olivat kaikkialla voitollisia. -- - Samaan aikaan oli hänen omalla kansallaan kuitenkin niin raskaita onnettomuuksia kärsittävänsä, että keisarin oli mahdoton kopeilla. Jumala se oli musertanut hänen vihollisensa, eivätkä hänen kenraalinsa ja sotamiehensä. Tämän hän tunsikin ja antoi Jumalalle kunnian.

En voinut olla huomaamatta että minut oli ihmeellisesti ohjattu tulemaan Venäjälle juuri oikealla hetkellä. Vaimoni sairaus oli estänyt meitä lähtemästä Pietarista, kun kuulimme vihollisen olevan ovella; ja Jumala oli mitä ihmeellisimmällä tavalla herättänyt omalle asiallensa ja minulle ystäviä, jotka pystyivät antamaan kaikkea apua mikä ihmisille oli mahdollista.”

Joulukuun 9 p. oli Paterson antanut suunnitelmansa ruhtinas Galitsinille, jonka piti esittää se keisarille. Esitys tapahtui 18 p. joulukuuta, ja keisari kirjoitti heti suunnitelman alle hyväksymisensä: “Olkoon niin. Aleksanteri.” Se lähetettiin sitten hallitsevalle senaatille julkaistavaksi, mikä tapahtui 14 p. tammik. 1813. Asia oli - mikäli Paterson sitä kuvaa - yllätys senaatin jäsenille, eivätkä kaikki olleet siitä hyvillään, mutta keisarin tahto oli ratkaiseva.

Tieto siitä, että keisari oli asialle suosiollinen, vaikutti että kaikki osoittivat erinomaista alttiutta, kun Paterson sitten kävi muodostamaan itse pipliaseuraa. “Roomalaiskatolisen kirkon metropoliittakin kannatti suunnitelmaa lämpimästi ja lupasi edistää sitä kaikin voimin, minkä lupauksen hän täydellisesti pitikin.” Ruhtinas Galitsin otti kutsuakseen myös kreikkalaiskatolisen kirkon arvohenkilöitä perustamaan kokoukseen, joka pidettiin hänen asunnossaan 23 p. tammikuuta k:lo 11 e.p.p. Saapuvilla oli noin neljäkymmentä valtakunnan korkeinta kirkollista ja maallista arvohenkilöä, kaikki juhlapuvuissaan ja ritarimerkkejä rinnat täynnä. “Se oli loistavin seura, minkä koskaan olin nähnyt”, kirjoitti Paterson. Esimieheksi tuli ruhtinas Galitsin, varaesimieheksi kreivi Kotschubei, sihteeriksi valtiosihteeriksi Popoff. Kokousta seuraavilla aamiaisilla pahoittelivat kreikkalaiskatoliset prelaatit sitä ettei seura ollut ottanut toiminta-alakseen heidänkin kirkkokuntansa jäseniä ja vakuuttivat että heidän puoleltansa siihen ei pantaisi esteitä; ja vähää myöhemmin päätettiin laajentaa toiminta siihen suuntaan. Rahankeräys, joka heti pantiin alulle, tuotti melkoisia summia. Tämä suotuista tulos saattoi osaksi johtua siitä että tiedettiin keisarin suosivan pipliaseura-asiaa, mutta epäilemättä se myöskin todisti että jonkunlainen uskonnollinen harrastus oli herännyt näissä piireissä.

Ilolla kertoi Paterson menestyksestään kirjeessään piispa Tengströmille 28 p. helmik.:

“Herra Walleenilta samoin kuin sanomalehdistä olette jo saanut tietää, mikä menestys on seurannut työtäni pipliaseuran perustamiseksi Pietariin. Sallikaa, korkeasti kunnioitettu herra, minun tunnustaa kuinka suuressa kiitollisuuden velassa tästä olen teille. Se tapa, millä te otitte minut vastaan Turussa, rohkaisi minua toivomaan että tapaisin samanlaisen vastaanoton täälläkin; ja se into ja taitavuus, millä te hoiditte asian käsittelyä hallituksessa ja Keisariillisen Majesteetin luona, teki minut ja Englannin ja Ulkomaan Pipliaseuran suunnitelmat tunnetuiksi täällä ja avasi tien sille

mitä sitten on tapahtunut. Teidän suosituskirjeenne ruhtinas Galitsinille oli minulle myöskin erinomaisen hyödyllinen. Ensi hetkestä saakka hän lupasi minulle kannatustansa, ja hän on pitänyt lupauksensa yli odotuksien. Mahdotonta on sanoa kuvata sitä intoa, millä hän ja moni muu asiata kannattavat. He seuraavat sitä esimerkkiä, jonka heidän jalomielinen ja suurinta arvonantoa ansaitseva hallitsijansa on antanut. Jos on lupa tehdä päätelmiä siitä mitä jo on tapahtunut, voimme luottamuksella toivoa että se aika ei ole kaukana, jolloin jumalallisen ilmoituksen valo on löytävä tiensä jokaiseen majaan tässä avarassa valtakunnassa.”

Samassa kirjeessä Paterson luettelee Tengströmille, minkälaisia kannatusmääriä venäläiset ylimykset olivat merkinneet pipliasuran hyväksi, osaksi kerta kaikkiaan, osaksi vuotuisena avustuksena. Summat vaihtelevat 100:sta 1000:nteen ruplaan; joku pienempikin määrä on joukossa. Paterson tiesi että Suomessa paraillaan pantiin alkuun samanlainen rahankeräys Turun pipliasuran hyväksi; hän epäilemättä toivoi että kun Pietarin ”piirien” loistava esimerkki tuli Suomessa tunnetuksi, se Suomessakin herättäisi innostusta. Eikä tämä toivo pettänytään. Rahankeräys pipliasuran pohjarahaston hyväksi, jonka tilit päätettiin 1816, sai silloisiin oloihin nähdessä suuren menestyksen; etenkin ylemmät virkamiehet, kenraalikuvernööristä lähtien, lahjoittivat huomattavia summia; kaikkiaan tuotti keräys 5220 ruplaa 13 kop. ja 8,008 riksiä 44 kill. 5 äyriä.

Suomen ja Venäjän pipliasurojen perustamistapahtumissa ilmenee, kuten näkyy, runsaissa määrin molemmipuolista vuorovaikutusta, jonka välittäjänä Pietarissa asuva Paterson oli. Mutta myöskin jatkuva yhteistoimintaa oli jonkun verran. Aihetta siihen antoi se että Venäjällä oli suomalaisia, joille Pietarin pipliasura otti levittääkseen raamatuita. Seuran ensimmäisiä päätöksiä oli, että Suomen pipliasuran suomalaisesta raamattulatomuksesta painettaisiin 5000 kokoraamattua ja lisäksi 2000 Uutta testamenttia Venäjällä olevia suomalaisia varten, ennenkuin latomus Pietarista lähetettiin Turkuun.

Tämä menestyksellisen toiminnan aika oli Patersonille persoonallisesti raskaiden koettelemuksien aikaa. Hänen vaimonsa, joka oli sairastellut koko talven, kuoli heidän toisen lapsensa syntyessä 7 p. maaliskuuta 1813, ja pikku tytär kuoli seuraavana aamuna. Molemmat laskettiin samaan kirstuun, pienokainen äitinsä rinnalle, ”siinä odottamaan ylösnousemuksen aamua”

Kesällä 1813 Paterson teki 2-kuukautisen matkan Itämeren maakuntiin ottaakseen selkoa sikäläisten virolaisten, lätiläisten ja saksalaisten raamattutarpeesta ja saadakseen perustetuksi apuseuroja näitä maakuntia varten. Huomatessaan että Virossa oli joku määrä ruotsalaisia, jotka olivat säilyttäneet äidinkieltänsä, toimitti hän Rääveliin muutamia satoja ruotsalaisia raamatuita Tukholmasta, Rääveliin perustetun pipliasuran välityksellä jaettavaksi näille ruotsalaisille. Pietariin palattuansa elokuussa joutui hän heti täyteen työhön. Suomalaisen raamattupainoksen valmistukset alkoivat olla niin pitkällä että itse painatus saattoi alkaa; Venäjän eri kansallisuuksien kielillä painettuja raamattuja oli hankittava varastoon, uusia painoksia oli valmistettava, levittämistoimi oli järjestettävä j. n. e. Kaikkiaan oli raamattu hankittava 15 eri kielelle!

Muutamissa tapauksissa oli Patersonin valittava eri käännöksistä se, jonka mukaan uusi painos oli otettava. Joku Pietarin pipliasuran johtokunnan jäsenistä oli kertonut kuulleen että Tarton yliopiston professori Hezel oli (1809) toimittanut uuden, paljon kehitetyn saksalaisen käännöksen Uudesta testamentista. Mutta kun Paterson otti sitä tarkastaakseen, huomasi hän että se oli parafraseeraava, kauttaaltaan ratsionalistinen käännös, jota hänen mielestään täytyi pitää tahallisen Jumalan sanan vääristelynä. Kun tämä oli Patersonin lausunnon johdosta tullut tietoon, ryhtyi Venäjän hallitus ankariin toimenpiteisiin Hezelin käännöksen levenemisen estämiseksi; Hezel itse kiellettiin heti pitämästä eksegeettisiä luentoja ja myöhemmin (1820) pakotettiin hänet pyytämään eroa virastaan. Vähää myöhemmin Paterson huomasi, että paraillaan Riiassa painettava lätiläinen Uuden testamentin käännös niinkään oli ”korjattu ajanmukaiseksi” ratsionalistiseen henkeen, ja sai senkin estetyksi. Näitä silloisen teologian vaikutuksen alaisia uusia käännöksiä, joita eri maissa oli ilmestynyt, Paterson piti erittäin vaarallisina, uskoen että oli olemassa suuri salaliitto, jonka n. s. ”valon ystävät” Saksassa olivat solmineet juurineen hävittääkseen kaikki kristillisyyden jäljet Venäjän protestanttisuudesta:

”He olivat lähettäneet joukon kyvykkäimpiä nuoria miehiään saarnaajina Venäjälle, varsinkin Itämerenmaakuntiin, ja olivat saaneet heidät sijoitetuiksi seurakuntiin, joissa he, toimien pappeina ja nuorison uskonnonopettajina, myrkyttivät nuorten ja vanhojen mieliä. Mutta vanhat raamatunkäännökset olivat pahana silmätikkuna heille ja esteenä heidän suunnitelmilleen. Niin kauan kuin ne olivat kansan käsissä, voitiin heidän erehdyksensä

paljastaa ja niistä varjella, eikä kansaa ollut helppo saada luopumaan vanhasta uskostaan. - -- Mutta jos heidän olisi onnistunut saada uusi raamattu käytäntöön kansan keskuuteen ja vanha käänös poistetuksi, niin olisi voitto saatu; ja saatuaan puolelleen protestanttisen väestön, joka oli älykkäin, toivoivat he heidän kauttansa löytävänsä tien myöskin kreikkalaisen kirkon tunnustajien keskuuteen. Pipliaseuran tuominen Venäjälle oli kuolinisku kaikille heidän pirullisille suunnitelmilleen, niinkuin se jo oli ollut Ruotsissa ja Suomessa ja tuli olemaan Tanskassakin. He ensin halveksivat Mr. Hendersonia ja minua; mutta vaikka näytimmekin olevan heikkoja ja mitättömiä, me kuitenkin olimme Jumalan kädessä välikappaleita, joiden kautta estyi tuon saastaisen, turmeltuneen kristillisyyden - tai oikeammin sanoen silkan uskottomuuden -- leviäminen pohjoismaisiin valtakuntiin.”

Lokakuussa 1813 olivat suomalaisen raamattupainoksen valmistukset vihdoinkin niin pitkällä että Uuden testamentin painatus saattoi alkaa. Joulukuun 23 p. 1813 ja tammik. 9 p. 1814 (vanhaa lukua) Paterson taas kirjoittaa näistä asioista Tengströmille. Silloin oli 9 arkkia - noin puolet kirjasta - ladottu ja 3 arkkia Pietarissa: painettu; mutta kun ensi arkkien vedokset saapuivat takaisin Suomesta Tengströmin korjaamina, huomattiin muutoksia olevan niin paljon että uusi painos näistä arkeista oli otettava. Korrehtuurilukua Pietarissa hoitivat valtioneuvos C. .I. Walleen ja eräs toinen sikäläinen Suomen kanslian virkamies Asp. Paterson kehoitti Tengströmiä lähettämään Englannin ja Ulkomaan Pipliaseuralle jonkunlaisen kertomuksen Turun pipliaseuran toiminnan edistyksestä ja tulevaisuustoiveista:

“Ette voi kuvitella millaista iloa pieninkin ilahduttava uutinen tältä kulmalta tuottaa ystävillemme Englannissa. Tämä ilo on ainoa persoonallinen palkkio mitä he tässä maailmassa odottavat hyvän asiansa eteen tekemistään uhrauksista. Yhdentekevä on millä kielellä kirje on kirjoitettu. Haluan kuulla miten ruotsalaiset raamatut on otettu vastaan, ja jälestäpäin toivon saavani kuulla niiden hyvistä vaikutuksista. Me tulemme kaikki riemuitsemaan, jos vain yksikin sielu niiden kautta tulee palautetuksi Vapahtajan luo. Kertokaa minulle vapaasti, voimmeko tehdä vielä jotain muuta hyväksenne nykyhetkellä, ja mitä luulette meidän voivan tehdä hyväksenne tulevaisuudessa. Teidän ei tarvitse peljätä että petän luottamukseenne. --- Teillä on uusi vuosi jo alkanut. Sallikaa minun toivottaa Teille ja perheellenne kaikkea ajallista ja hengellistä siunausta tänä ja monen. seuraavana vuonna ja tulkoon Kaikkein Yliminäisen siunaus Suomen pipliaseuran osaksi!”

Näin oli päättynyt Patersonin ensimmäinen vaikutuskausi Venäjällä. Se oli ollut erittäin menestyksellinen. Kun hän elokuussa 1805 lähti kotimaastaan, oli hänen matkansa määränä Intia ja työ pakanain keskuudessa siellä; aivan toiseksi olikin hänen vaikutusalaansa ja työnsä muodostunut. Mutta yhä selvemmäksi oli hänelle myös käynyt, että Jumala nyt oli johtanut hänet hänen elämänsä varsinaiselle työalalle.

VII. Pietarissa 1814-17. Matkoja Suomessa.

Lopulla vuotta 1813 päätti Paterson tehdä matkan Englantiin. Tämän matkan syistä hän kirjoittaa Tengströmille 9 p. tammik. (v. 1.) 1814:

“Teidän ei pidä luulla että lähden ilman takaisintulon aikomusta. Siitä on nyt 81/2 vuotta, kun lähdin kotoani, ja luonnollisesti haluan vielä kerran käydä synnyinmaassani ennenkuin tulen kokonaan muukalaiseksi siellä. Iäkäs isäni ja äitini ikävöivät nähdä minua ennenkuin kuolevat, ja minä halajan nähdä heidät ja saada heidän siunauksensa. En ole koskaan ollut Lontoossa, ja lukuunottamatta Mr. Steinkopffia en ole nähnyt ketään sen seuran toimimiehistä, jonka palveluksessa olen. He ovat pyytämällä pyytäneet minua käymään tervehtimässä heitä ja neuvottelemassa heidän kanssansa parhaista suunnitelmista heidän tarkoituksiensa edistämiseksi; ja minä puolestani luonnollisesti yhtä paljon toivon tilaisuutta keskustella heidän kanssansa. Minulla on harras halu käydä katsomassa pikku poikaani, joka on Tukholmassa ja joka on tullut kaksin kerroin rakkaaksi minulle äitinsä menetettyään. Appeni ja anoppini haluavat myöskin tavata minua sen jälkeen mitä tapahtunut on, ja minä samoin haluan tavata heitä. Monta muuta vähemmän tärkeätä syytä on kehoittamassa minua tähän matkaan, ja suunnittelen sitä nyt niin että olisin Lontoossa vuosikokouksen aikaan, joka pidetään toukokuun ensi viikolla.”

Matkasuunnitelmastaan oli hän pari viikkoa aikaisemmin Tengströmille kirjoittanut:

“Kun tuonnoin sain tapella jäiden kanssa Pohjanlahdella toukokuussa ja vain vaivoin pääsin sieltä, ei minulla ole uskallusta antautua niiden keskelle helmikuussa. ja sentähden mieluummin matkustan ympäri Tornion kautta. - --- Kenties voin matkallani tehdä jotain seuranne hyväksi käymällä tervehtimässä joitakuita matkan varrella olevia pappeja tai aatelismiehiä, kunhan antaisitte minulle tietoja heidän nimistään ja asuinpaikoistaan sekä siitä, missä suhteessa käyntini heidän luonansa voisi olla hyödyllinen.”

Kun matka oli aijottu kestämään 4-5 kuukautta, oli Patersonilla paljon järjestämistä Pietarissa ennen lähtöään. Millainen oli talvimatka Suomessa sata vuotta sitten, siitä antaa Patersonin päiväkirja havainnollisen kuvauksen:

“Eräs Mr. Pinkertonin veli ja eräs toinen nuori englantilainen herra, joka oli ollut Pietarissa, suostuivat seuraamaan minua matkalla. He eivät olleet varsin sellaisia matkatovereita kuin olisin voinut toivoa, mutta oli hyvin tärkeätä että sellaisella pitkällä matkalla ja sellaisena vuodenaikana oli tuttuja matkakumppaneita, joiden kanssa saattoi keskustella, vaikkakaan ei suorastaan uskonnollisista asioista. Meidän oli hankittava itsellemme sekä rekiä että eväitä pitkää matkaamme varten. Kun vuodenaika oli tavattoman ankara, oli tärkeätä, että oli mukana runsaasti lämpimiä vaatteita. Saanen kuvailla millainen pukuni oli. Tavallisten alusvaatteiden alla minulla oli täydellinen puku karkeasta, lampaan nahalla vuoratusta vaatteesta; nahkaan oli villa jätetty ruumista vasten kannettavaksi, ja puku oli muodostettu housuiksi ja nutuksi. Tämä oli itsessään kyllin lämmin tavallisen kylmässä ilmassa, mutta sen päällä minulla oli suuret sudennahkaiset turkit, karvapuoli sisäänpäin. Lämmin lammasnahkainen lakki päässäni ja suuret turkkivuoriset, korkealle ulettuvat päällyssaappaat kenkieni päällä täydensivät pukuni. Reessä minulla oli allani hyvä höyhenpatja, jolla saatoin levätä pitkänäni, ylläni paksu nahkapeite. Rekeen oli laitettu vaatekuomu, joka voitiin laskea alas lauhalla ilmalla päiväsaikaan, mutta suojasi yöllä purevalta pakkaselta. Näin varustettuna minun ei tarvinnut peljätä purevintakaan pakkasta, vaikka se oli niin ankara että portviini, joka oli pantu päänalaiseni alle, jäätyi jääksi ja viina vieri ulos pullosta paksuna kuin siirappi.

Lähdimme Pietarista tammikuun lopulla ja suuntasimme kulkumme Viipuriin, jonne onnellisesti saavuimme seuraavana päivänä. Siellä kävin tervehtimässä kuvernööriä, vanhaa ystävääni Mr. Walleen'ia, saadakseni jos mahdollista kuulla häneltä millainen oli jää Ahvenanmerellä, koska tarkoituksemme oli, siinä tapauksessa että kuulimme jättäse kulkemisen olevan mahdollisen, matkustaa suoraan Turusta Tukholmaan, joka oli verrattomasti lyhin matka; mutta hän ei voinut antaa meille varmoja tietoja. Päätimme sentähden valita Lappeenrannan ja Davidoffin¹ kautta Hämeenlinnaan vievän tien, koska odotimme saavamme viimeksi mainitussa paikassa haluamamme tiedot. Jos saisimme kuulla että jää oli hyvä, oli aikomuksemme sitten kulkea suoraan Turkuun; jollei, niin matkustaisimme Vaasaan ja koettaisimme Merenkurkun poikki Uumajaan, jossa, se kun on kauempana Itämerestä kuin Ahvenanmeri, jää tavallisesti on paremmassa kunnossa eikä ole niin alttiina murtumaan myrskyissä. Tämä oli sangen pitkä matka, aivan maansydämen halki ja teitä myöten, joita kuljettiin vähemmän kuin rantateitä. Lumitiet olivat kumminkin yleensä hyvin hyvät, vaikkakin lunta paikoittain oli hyvin paksulta, niin että me yötä päivää matkustaen onnellisesti saavuimme Hämeenlinnaan ilman muita seikkailuja kuin että rekeni pari kertaa kaatui ja minä vierähdin lumeen, mikä tuotti pikemminkin vaihtelua matkan yksitoikkoisuuteen kuin harmia.

Siellä saimme varmana asiana kuulla että jää Turusta Tukholmaan oli hyvä ja suuntasimme sentähden kulkumme ensinmainittuun paikkaan. Tässä matkamme osassa tuotti lumipyry meille paljon hankaluutta. Kun ei ollut sattunut suojailmoja senjälkeen kuin lunta oli satanut, niin jokainen tuulenpuuskaus lennätti sitä ilmassa kamalasti. Paikoittain oli lumi niin syvää että hevosparat vajosivat siihen niin ettei näkynyt muuta kuin pää; eräässä majatalossa meidän täytyi viipyä 36 tuntia. Eräässä kylässä, jossa olimme tarttuneet kiinni, varastettiin yhdeltä matkatovereistani osa hänen lämpimiä vaatteitaan reestä. Tämä oli ainoa senlaatuinen tapaus, jonka todistajaksi koskaan tulin kaikilla matkoillani Ruotsissa, Suomessa ja Venäjällä. Kylä oli tunnettu asukastensa taipuvaisuudesta varkauteen. Kun tiet olivat puhdistetut lumiauralla, niin pääsimme nopeasti eteenpäin ja saavuimme onnellisesti Turkuun 8 p. helmikuuta. Matkatoverini olivat tähän saakka matkustaneet suuressa reessä, johon he molemmat mahtuivat ja joka olisi vaatinut kolme hevosta, vaikka tiet monin paikoin sallivat ainoastaan

---

¹ Taavetti

yhden. He päättivät sentähden vaihtaa sen kahteen yhden hengen rekeen, joita yksi hevonen saattoi vetää, ja nämät olivat varustettavat täyteen kuntoon, joka viivytti meitä muutamia päiviä. Sillä välin saimme kuulla että viime myrsky, joka oli haitannut meitä lunta tuisuttamalla, oli murtanut auki meren jään, niin että pääsy sitä tietä oli mahdoton. Meillä ei niin ollen ollut muuta neuvoa kuin matkustaa Vaasaan ja yrittää Merenkurkun poikki.

Ne muutamat päivät, jotka pysähdyimme Turussa, soivat minulle tilaisuuden käydä tervehtimässä kaikkia sikäläisiä ystäviäni, tavata piipliaseuran jäseniä ja järjestää heidän kanssansa monta asiata, joita ei olisi saanut yhtä hyvin järjestetyksi kirjallisesti, niin että kaiken kaikkiaan Turun matkamme tuottama aika ja vaiva ei ollut hukkaan mennyttä. Samalla se pitensi matkaamme kokonaista 500 (engl.) penikulmaa. Turussa olimme paljon lähempänä Tukholmaa kuin Vaasassa, ja sitten meillä oli lisänä koko matka Uumajasta Tukholmaan, lukuunottamatta kulkua meren poikki. Mutta ylimeno Turun kohdalla on hyvin vaarallinen. Jää murtuu äkkiä, ja kun kovaonninen matkustaja luulee olevansa matkalla maalle päin, niin saattaakin koko se lautta, jolla hän on, olla ajelulla ja kuljettaa häntä Itämerelle; ja koska on mahdotonta veneen lähteä häntä auttamaan, on hänen ainoa pelastumiskeinonsa vain varansa pitäminen ja juokseminen jääteliltä toiselle, siksi kunnes hän voi tavoittaa maan tai jonkun pienen saaren meren partaalla. Meren-kurkku on tässä suhteessa turvallisempi, kun se on niin paljon kauempana pohjoisessa ja ainakin 600 (engl.) penikulmaa Itämerestä, vaikka sekin voi olla yhtä vaarallinen erittäinkin talven alussa ja jäiden lähdön aikaan.

Tehtyämme kaikki valmistuksemme hyvin pitkää matkaamme varten ja hankittuamme eväitä niin paljon että niitä riittäisi Tukholmaan saakka, me suuntasimme kulkumme suoraan pohjoista kohti, pysyen sisämaan puolella aina Poriin saakka; sitten seurasimme rantaa siksi kunnes saavuimme Kristiinaan ja Kaskisiin, jolloin jätimme rantatien ja kuljimme sitä, joka kulkee vähän ylempänä ja vie suoraan Vaasaan. Asukkaat tämän tien varrella ovat enimmäkseen ruotsalaisia ja puhuvat ruotsinkieltä, niin että olin varsin kuin kotonani heidän keskuudessaan. Heidän talonsakin ovat paljon mukavampia ja heidän varallisuussuhteensa ovat paremmat kuin suomalaisten yleensä. Tämä osa matkaa oli kaikin puolin paljon hauskempi, kun eivät lumipyryt meitä kiusanneet eivätkä viivytäneet. Oli meillä yhtäkaikki vastuksemme. Me olimme ottaneet mukaan suuren palan oivallista lihaa, leikataksemme siitä paistiksi tarpeen mukaan; mutta pahaksi onneksi se jäätyni eikä veitsi tahtonut siihen pystyä, koetimme paistaa kuinka tahansa, eikä edes kirveskään. Meillä oli kuitenkin oivallista kuljetettavaa soppaa mukana, niin että me saimme laitetuksi aterian itsellemme. Aamiainen, johon kuului kahvia ja kieltä ynnä leipää, milloin sitä saimme leikatuksi, ja korppuja,¹ niin pian kuin ihmiset olivat valveilla aamusilla, ja päivällinen iltapimeän tullessa olivat ainoat säännölliset ateriamme vuorokauden kuluessa. Viinimme oli yhtä vastahakoista kuin lihamme ja leipämme, sillä sekin jäätyni, emmekä saaneet siemaustakaan ennenkuin sulatimme sen tulen edessä. Jähmettyneessä tilassaan se ei ollut aivan yhtä kirkasta tai houkuttelevaa katsella kuin silloin kun se, Salomon sanoja käyttäksemme, punottaa ja on selkiänä klasissa ja huokiasti menee alas”, mutta se oli yhtäkaikki viiniä. Tämä talvi oli näillä tienoin ollut tavattoman ankara, niin että syvimvät kaivotkin olivat jäässä eikä mitään vettä ollut niistä saatavissa. Asukasten oli monessa tapauksessa käytettävä lunta sekä juomavedeksi että ruuan keittämiseen.

Saavuimme Vaasaan puolenpäivän maissa. Ensi tehtävämme oli hankkia tietoja jään tilasta, ja kuulumme että se oli erinomainen. Sitten oli meidän hankittava ohjeita teiden suhteen. Sain pian kaikki tarpeelliset tiedot ja - mikä oli erittäin edullista - tapasin erään hurskaan, älykkään nuoren miehen, joka tarjoutui saattamaan meitä osan matkasta ja pitämään huolta siitä että kunnollisesti pääsimme alas jäälle ja sen poikki kulkevalle tielle, joka oli viitoitettu nuorilla, jäähän pienten välimatkojen päähän pistetyillä männyillä, niin ettei ollut vaaraa joutua siltä pois. Syötyämme päivällistä majatalossa lähdimme matkalle tovereinemme ja jouduimme pian jäälle. Hän vei meidät vähän syrjään tieltämme tervehtimään erästä hurskasta pappismiestä yhdellä saarista²; hänen kanssansa vietimme hauskan hetken ja joimme kahvia. Saatuaamme uusia hevosia heitimme hyvästit rakkaille ystävillemme ja ajoimme eteenpäin sille saarelle, jossa meidän oli vietettävä yö, lähtäksemme seuraavana aamuna suurelle ylimenomatkallemme. Tulimme onnellisesti

¹ Zeyback = kai saksal. Zwieback

² Täytynee olla Raippaluoto, jossa silloin (1813-- 26) oli saarnaajana *Anders Johan Enholm* (s. 1781, †1844), joka sitä ennen oli ollut ylim. pappina Maalahdella ja Laihialla

yöpaikkaamme, ja soma paikka se olikin. En ole koskaan viettänyt yötä siistimmässä ja mukavammassa majatalossa. Kaikki oli oivallista. Minä olin hyvin tyytyväinen väestöön ja varsinkin niihin talonpoikiin, joiden oli määrä hankkia hevosia ja saattaa meitä seuraavaan mairinnousupaikkaan. Pian teimme sopimuksemme heidän kanssansa. Kun matka oli pitkä, oli kaksinkertainen määrä hevosia tarpeen.

Seuraavana aamuna olimme kaikki jalkeilla neljän aikaan, ja vankan aamiaisen jälkeen me läksimme liikkeelle täysin varustautuneina pitkälle ja kylläkin vaaralliselle matkallemme jään poikki. Meillä oli 40-50 (engl.) penikulmaa aukeata matkaa lähimmälle saarelle. Paitsi meidän kolmea rekeämme oli meidän oppaillamme omansa, johon oli sijoitettu rehua heidän hevosilleen, eväitä heille itsilleen ja kaikki mitä tarvittiin matkalla sattuvien vaikeuksien voittamiseksi, m.m. pitkiä lautoja laskettavaksi jäässä ehkä tavattavien raitojen poikki. Sellaiset raitot eivät ole harvinaisia, ja ne ovat joskus vaarallisia, sillä toisinaan ne ovat niin leveitä ettei niiden poikki päästä lautojen avullakaan. Siinä tapauksessa matkustajan täytyy lähteä kiertämään siksi kunnes hän löytää ylipäästävän paikan. Päivä oli harvinaisen kaunis - aivan tyyni ja kirkkaan päiväpaisteinen. Miehet ja hevoset sammuttivat kulkiessaan ohimennen janonsa lumella; hevoset sieppasivat suun täydeltä lunta pysähtymättä. Tie oli hyvin viitoitettu nuorilla puilla. Meitä huvittivat päällekkäin kasaantuneet jäärykkiöt, jotka toisinaan olivat melkoisen korkeita. Ne olivat muodostuneet silloin kun jää vielä oli murtuneina palasina, siten että tuuli ja aallot lykkäsivät jääteitä toistensa päälle. Tienne mutkitteli niiden välitse pysyäkseen siten tasapinnassa. Emme tavanneet mitään esteitä eteenpäin pääsyllemme.

Puolenpäivän tienoissa pysähdyimme keskelle jäätä lepuuttamaan ja syöttämään hevosia ja itsekin nauttiaksemme virvokkeita. Kun olin edellisenä iltana valmistanut kahvia, joka kuljetettiin lämpimässä paikassa pidetyssä pullossa, niin sytytin väkiviinalamppuni reessäni ja onnistuin pakkasesta huolimatta saamaan sen melkein kiehuvaaksi. Tämä oli melkein kuin noituutta meidän talonpoikistamme, jotka eivät olleet koskaan nähneet sellaista koetta sellaisessa paikassa. Meille se oli erittäin virvoittavaa. Kun tämä oli ohi, niin valjastimme levänneet hevoset rekiemme eteen ja jatkoimme taas matkaamme yhtä onnellisesti kuin aamupäivällä; ja kohta iltapimeän tultua saavuimme eräälle saarelle Ruotsin puolella, todella kiitollisina taivaalliselle Isällemme, joka oli turvallisesti johdattanut meidät niin kauas. Täällä söimme päivällistä talossa, joka oli hyvin mukava, vaikka se ei vetänytkaan vertoja sille, josta olimme aamulla lähteneet. Kun talonpoikiemme ei ollut määrä viedä meitä sen pitemmälle, niin me teimme täällä tilin heidän kanssansa ja erosimme hyvin tyytyväisinä toinen toisiimme. He pysähtyivät täällä levähtääkseen ja hevosia lepuuttaakseen yön yli; jota vastoin me, saatuaamme uusia hevosia, lähdimme liikkeelle ja kuljettuamme kapean merensalmen poikki onnellisesti saavuimme mantereelle kymmenen aikaan illalla käytettyämme ylikulkuun 16 tuntia.”

Matka jatkui Sundsvallin, Hernösandin, Geflen ja Upsalan kautta Tukholmaan, jonne Paterson saapui 20 p. helmikuuta. Kulku Pietarista Tukholmaan oli vaatinut neljättä viikkoa, josta ainoastaan muutama päivä Turussa oli ollut lepoaikaa.

Tukholmassa Paterson kävi tapaamassa Evankeelisen Seuran johtomiehiä ja sai heidät vakuutetuksi siitä että nyt oli tullut aika erottaa raamattujen levittäminen, josta mainittu seura tähän saakka myöskin oli pitänyt huolta, erityisen piiphiaseuran työalaksi. Seuraus tästä käynnistä oli Ruotsin piiphiaseuran perustaminen, joka lopullisesti toteutui vuotta myöhemmin, helmikuun 22 1815. Sitten hän matkusti Göteborgiin, jossa hän tapasi vanhan työtoverinsa Hendersonin ja sai tietoja hänen menestyksellisestä työstään raamattuasian hyväksi Tanskassa ja Islannissa. Jääesteiden takia Paterson pääsi sieltä lähtemään vasta huhtikuussa purjelaivalla suoraan Englantiin, jossa hän viipyi elokuun alkuun. Paluumatkan hän teki Hampurin, Lyybekin ja Kielin kautta Tanskaan, sivumennen saaden estetyksi erään neoloogisen saksalaisen raamattupainoksen, jota oli aijottu levittää Slesvig-Holsteiniin. Syyskuun keskivaiheilla hän taas oli Tukholmassa, saaden siellä muodostetuksi naisten piiphiaseuran, joka oli ottanut tehtäväkseen viikimäaraamattujen levittämisen. Tukholmasta hän lähti syyskuun 27 p. Turkuun, jonne hän saapui myrskyisen matkan jälkeen. Hän viipyi tälläkin kertaa Turussa vain muutamia päiviä, keskustellen piispa Tengströmin ja muiden ystävien kanssa piiphiaseuran asioista, ja kiirehti sitten takaisin Pietariin, jonne hän saapui lokakuun ensi viikon lopulla.

Pietarissa Paterson heti ryhtyi tavallisella toimeliaisuudella moniin tehtäviinsä. Venäjän lukuisat eri kansallisuudet tekivät välttämättömäksi erikielisten raamattujen painattamisen;

kaikkiaan toimitti Pietarin piipliaseura - eli, niinkuin sen virallinen nimi keisarin määräyksestä oli syksystä 1814 lähtien, Venäjän piipliaseura - kahtena ensi vuotenaan raamattuja 13:lla eri kielellä. Kaikki nämä työt olivat Patersonin valvottavina. Lisäksi oli hänellä yhä huolenansa Turun piipliaseuran raamattupainos joka edistyi hitaasti. Näistä asioista hän kirjoitti Tengströmille useita kertoja talven 1814-15 kuluessa¹). Talven aikana lähetettiin latomusta rekikelillä Turkuun, jossa Frenckell siitä sitten otti vedoksia. Kesällä käytettiin latomuksen kuljetukseen laivoja. V. 1815 oli Uuden testamentin painos - ensimmäinen, minkä Turun piipliaseura kustansi - valmis ja Vanha testamentti edistyi hyvää vauhtia, vaikka korrehtuurien lähettäminen edestakaisin Turun ja Pietarin väliä tuotti hankaluuksia ja lähetykset joskus joutuivat harhateille.

Kirjeissään Tengströmille Paterson joskus lausui viittauksia ja toiveita, jotka koskivat Suomen piipliaseuran työtä. Niinpä hän kerran neuvoa miten piipliaseuran vuosikokouksen ohjelma on laadittava:

“Eikö teillä pitäisi, jotta yleinen kokouksenne tulisi mielenkiintoisemmaksi. olla yksi tai pari tilaisuuteen sopivaa puhetta ja eikö teidän pitäisi kutsua kaikkia halullisia olemaan saapuvilla, niinkuin on asian laita täällä ja melkein kaikissa muissa maissa? Ne voisivat herättää erikoista huomiota Turussa, varsinkin ylioppilaiden keskuudessa, jotka siten eivät kuulisi raamattua ainoastaan yleensä suositeltavan, vaan kuulisivat myöskin mitä tehdään sen levittämiseksi kaikkeen maailmaan. Täytyy käyttää kaikkia laillisia keinoja harrastuksen herättämiseksi tähän suureen asiaan. Niin pian kuin Uusi testamenttinne ilmestyy, on se toivoakseni antava uutta virikettä yleisön tunteille seuraanne kohtaan.”

Tämän talven kirjeissä Paterson ensi kerran ottaa puheeksi apuseurojen perustamisen Suomen piipliaseuralle eri osissa maata. Tästä asiasta hän kirjoittaa 17 p. maalisk. 1815:

“Pidän erittäin tärkeänä että apuseuroja perustetaan eri seuduille maata. Arvaamattoman paljon hyvää voidaan saada aikaan tällä tapaa. Köyhien varustaminen raamatuilla ilmaiseksi vaatii suunnattomia varoja. Olettamalla että Suomessa on 20,000 köyhää perhettä, jotka eivät pysty maksamaan hintaa raamatustaan, maksaa heidän tarpeittensa tyydyttäminen seuralle ehkä 50,000 riksia riikinvelkaa; ja minä olen varma siitä että tulotte tapaamaan enemmän kuin kaksinkertaisen määrän sellaisia perheitä. Mitenkä voitte löytää varoja tähän tarkoitukseen muulla tapaa kuin asukasten vapaaehtoisilla lahjoituksilla? Ja ellette saa herätetyksi harrastusta seuran työhön ja raamatun jakeluun, tulevat lahjoitukset pysymään pieninä. Kokemus on osoittanut meille että tämä voi paraiten tapahtua eri paikkakunnille sijoitettujen piipliaseurojen kautta. Tartossakin ja sen ympäristössä on alettu talonpoikaisväestön keskuudessa perustaa raamattuyhdistyksiä, jotka ovat menestyneet varsin hyvin. Teidän suomalaiset talonpoikanne ovat paljon valistuneempia kuin sama kansanluokka Liivinmaalla. Ei ole välttämätöntä heti ruveta perustamaan yhdistyksiä ja seuroja, mutta minä toivon teidän ottavan sen huomioon säännöissänne ainakin silloin kun teette niissä muutoksia. Suomen ei pidä missään suhteessa jäädä jälelle; päinvastoin odotetaan teidän näyttävän hyvää esimerkkiä valtakunnan muille osille. - Teidän sopisi kertomuksessanne jonkun verran selostaa mitä Lontoon seura ja venäläinen seura tekevät raamattuasiassa, ja vuosikertomusta olisi levitettävä niin laajalle kuin mahdollista.”

Kun painatustöitä varten Pietariin saapui muutamia englantilaisia työmiehiä joiden sielunhoidosta Paterson tunsu olevansa vastuussa, eikä hänen mielestään Pietarin anglikaanisessa kirkossa siihen aikaan saarnattu “evankeliumia”, rupesi Paterson v. 1815 pitämään yksityisiä hartauskokouksia erään Mr. Brown'in talossa. Niitä jatkettiin sitten säännöllisesti, v:sta 1817 Mährin veljesten kappelissa, ja myöhemmin muodostui näistä piireistä Pietarin englantilainen konigregatsionalistiseurakunta. Siten tuli Paterson osaltaan edistämään sitä evankeelista herätysliikettä, joka Pietarissa varsinkin 1820-luvun alkuvuosina oli niin voimakas ja jossa oli johtajina toisaalta ryhmä englantilaisia saarnaajia - paitsi Patersonia itseään herrat Henderson ja Knill - toisaalta tunnetut saksalaiset Ignaz Lindl ja Johannes Gossner. Näillä piireillä oli myöhemmin, osaksi juuri Patersonin välityksellä, kosketuksia Suomen uskonnollisten liikkeiden kanssa.

---

¹ Kirjeet 22 p. jouluk. 1814, 19 p. tammik., 10 ja 17 p. helmik. ja 3 sekä 17 p. maalisk. 1815 Tengströmin kirjekokoelmassa

Kesällä 1815 teki Paterson muutamien pietarilaisten ystäviensä kanssa virkistysmatkan Viipuriin ja Imatralle. Vaikka tämä matka oli kokonaan yksityis-luontoinen, on se kertomus, minkä Paterson päiväkirjassaan siitä antaa, varsin huvittava ja antaa hyvän käsityksen eroituksesta Imatranmatkan välillä sata vuotta sitten ja meidän päivinä¹:

“Tähän aikaan sekä toimeenpaneva sihteeri² että minä itse olimme lopen väsyneitä ja päätimme lähteä maalle muutamiksi päiviksi lepäämään. Ottaen mukaamme rouva Popoffin ja hänen sisarensa, me suuntasimme kulkumme Viipuriin, missä Popoffeilla oli likeinen ystävä, jonka luona meidän oli asuttava oleskelumme aikana: eräs vanha herra, jolla oli kaksi tytärtä. Kun matkamme tarkoitus oli virkistys, niin me lupasimme viipyä niin kauan kuin naiset voisivat näyttää meille jotain uutta joka päivä. Se oli hieman varomaton lupaus, sillä paikkakunnalla oli paljon nähtävyyksiä eivätkä neidit olleet hitaita huomauttamaan meille lukuisia paikkoja, jotka ansaitsivat näkemistä. Me ajoimme katselemaan sitä kuuluisata kivilouhosta, jonka punaisesta graniitista pääkaupunkia kaunistavat komeat pylvää ja patsaat ovat saadut³. Olen nähnyt sieltä otettuja lohkaraita, jotka ovat vähintään 50 jalkaa pitkiä ja 7 jalkaa läpimitaten. Se on lähellä Suomenlahden rantaa, niin ettei ole varsin vaikeata saada noita suuria lohkaraita niihin litteäpohjaisiin aluksiin, joilla niitä kuljetetaan Pietariin.

Toisena päivänä kävimme katsomassa erästä kuuluisaa lasitehdasta, jossa valmistetaan peilejä j.n.e.⁴; ja muina päivinä muita kauniita paikkoja naapuristossa. Mutta suuri retkemme oli sen kuuluisan vedenputouksen luo - noin 30 (engl.) penikulmaa Viipurista sisämaahan päin - jonka kautta laskee vesi koko tuosta äärettömästä, 64:nteen pohjoiseen leveysasteeseen ulottuvasta järvi-jaksosta, ja joka Käkisalmen ohi laskee Laatokkaan ja sieltä Nevajokea Suomenlahteen. Saavuimme siihen viheliäiseen kylään, jonka läheisyydessä putoukset ovat, keskipäivän aikoihin. Majatalo oli peräti surkean näköinen paikka, jossa oli mahdoton neljän naisen ja kahden herran asua yhtä yötäkään; ja kuitenkin meidän täytyi olla yötä, jos tahdoimme saavuttaa tarkoituksemme. Oli vain yksi laatuun käypä talo koko kylässä. Kysyin kenen oma se oli; ja minulle sanottiin että sen omistaja oli vouti (bailiff), jolla oli maatiloja naapuristossa, ja että hän käytti sitä vain silloin kuin tuli katsomaan tiluksiansa; mutta kun hän ei silloin ollut siellä, oli talo lukossa. Tiedustelin kellä avain oli; vähän yritettyäni sain heidän tuomaan sen minulle; ja kun he tiesivät että herra Popoff oli “eksellenssi”, eivät he tohtineet evätä pyyntöämme. Talossa oli vain kyökki ja yksi laatuun käypä kamari. Me asetuimme asumaan kamariin ja syötyämme omista eväistämme menimme katsomaan putouksia, jotka olivat todella suurenmoisia. Vesi muodosti äärettömän kosken, joka noin puolen (engl.) penikulman matkalla oli. puristautunut kallioiden väliin hyvin kapeaan uomaan; se ei pudonnut kohtisuoraan, vaan syöksyi alas kaltevaa noin 45-asteista pintaa myöten kauhastavan raivoisasti. Se oli ilmeisesti kerran maailmassa virrannut paljon korkeammalla pintatasolla, jolloin se päättyi pystysuoraan putoukseen, mutta oli uurtanut itselleen kulkuväylän ainakin 100 jalkaa syvemmälle. En ole koskaan nähnyt mitään mahtavampaa. Koko maisemalla oli hurjan ylevyyden leima. Ihailtuamme jonkun aikaa tätä näkyä me palasimme kylään juomaan teetä ja viettämään yötä; mutta ällistyneinä kuulimme että talon isäntä vaimoineen oli tullut poissa ollessamme ja asettunut asumaan kyökkiin.

Asemamme oli hankala; mutta me emme voineet tulla toimeen omin päimme ja pidimme sentähden niin hyvää naamaa kuin mahdollista. Me emme uskaltaneet ruveta pyytämään anteeksi, pelosta että he käskisivät meidän mennä pois, jonka olimme päättäneet olla tekemättä; sentähden me asetuimme olemaan kuin kotonamme, ajatellen että siellä niinkuin muuallakin omaisuuden haltijalla on 9/10 omistusoikeutta! Asianomaiset olivat jotenkin äreän näköisiä, ja sen minä hyvin ymmärsin. Nähdessäni isännän kulkevan edestakaisin oven luona menin ulos hänen luoksensa ja koetin päästä keskusteluun hänen kanssansa tavallisista asioista. Kun jää näin oli murtunut, niin menin matkakirstuni luo ja otin sieltä muutamia ruotsalaisia ja myöskin suomalaisia traktaatteja, sillä minä kuljetin aina mukani varaston jaellakseni matkan varrella. Ne annoin hänelle, ja kun hän oli nähnyt mitä ne olivat, alkoivat hänen kasvonsa kirkastua. Päästyäni näin voittopuolelle otin ulos ruotsalaisen ja suomalaisen

---

¹ Paterson, siv. 241-245

² Nimeltä Popoff

³ Kaiketi Pyterlahti Virolahdella, 6 penikulmaa Viipurista länteen.

⁴ Rokkala

Uuden testamentin ja pyysin häntä ottamaan ne. Nyt hän oli tyytyväinen ja näytti tyytyväiseltä. Lahjoitin vielä hänelle slavonsalaisen Uuden testamentin. Silloin hän ihastui ja huudahti: "Tämä on todella oleva tervetullut kasakoilleni." - "Mitä?" vastasin, "onko teillä täällä kasakoita?" -- "On kyllä", hän sanoi; "minulla on valvontani alla niitä noin 90, jotka lähetettiin näille seuduin monta vuotta sitten uskontonsa tähden, ja nyt he ovat unohdetut eikä kukaan välitä heistä mitään." -- "Minkälaista väkeä he ovat?" - „Mitä parasta väkeä”, hän sanoi, "raittiita, hiljaisia, ahkeria ja omalla tavallaan uskonnollisia." - "Haluaisin nähdä heitä", sanoin. "Sen kyllä voitte", hän vastasi; "mutta he asuvat hyvän matkan päässä, niin että tarvittaisiin kaksi päivää käyntiin heidän luonansa". - Sanoin olevani pahoillani siitä ettei minulla ollut niin paljon aikaa. "No niin", sanoi ystäväni, "kun palaatte Viipuriin, niin teidän tarvitsee vain kysyä kasakoita, niin muutamia heistä tulee luoksenne, sillä joitakuista heistä on aina kauniilla ilmoilla siellä puutarhatyössä." Nyt olimme jo hyvät ystävät, eikä ystäväni enää pitänyt meitä tunkeilijoina, vaan alkoi päinvastoin olla mielissään siitä että sai pitää meitä vierinaan, ja hän ja hänen rouvansa tekivät minkä voivat asettaaksensa meidän olomme mukavaksi. Sittenkään ei mukavuutemme ollut varsin suuri, sillä meidän täytyi nukkua lattialle sijoitetuilla patjoilla ja kaikkien samassa huoneessa.

Seuraavana aamuna olimme aikaisin jalkeilla katselemassa maisemia, ja kun herra Popoff ja minä palasimme aamiaiselle, huomasimme että isäntämme oli toimittanut muutamia kauniita lohia, joita oli koskessa erinomaisen runsaasti. Käytimme aamupäivän taaskin käyntiin putouksilla ja niiden sekä ympäröiväin maisemien ihailemiseen; illalla palasimme Viipuriin. Luonnollisesti kerroin ystäväniäkin mitä isäntämme ja minun kesken oli puhuttu kasakoista. Seuraavana aamuna lähetimme palvelijan hakemaan ja tuomaan jonkun heistä luoksemme. Ei kestänyt kauan ennenkuin ilmestyi yksi heistä, kauniinnäköinen, noin 40-vuotias mies. Me antauduimme keskusteluun hänen kanssansa. Hän kertoi heidän kuuluvan Duchobortsien eli Hengen kanssa painijain lahkoon¹.

Pian huomasimme että heillä oli paljon yhteistä meidän kveekariemme kanssa, erittäinkin opeissa kasteesta ja Herran ehtoollisesta. Hän sanoi ettei heillä ollut raamattuita, mutta heillä oli Sana sydämissään. Hän luki raamatun lauseita sujuvasti, vaikk'ei aina virheettömästi. Hän kertoi että heitä oli vainottu uskonnollisten mielipiteittensä tähden, koska he eivät tahtoneet käydä kirkossa, kunnioittaa kuvia tai noudattaa sakramenteja; että he olivat aikaisemmin, ja senkin jälkeen kuin heidät oli tälle seudulle lähetetty, saaneet kärsiä paljon; heistä oli tehty sotamiehiä ja heitä oli ankarasti ruoskittu siitä etteivät he olleet tahtoneet mukaantua kreikkalaisen kirkon juhlamenoihin. Heidän lapsensa oli väkisin otettu heiltä pois kasvatettaviksi oikeassa uskossa, eivätkä he olleet niistä sen koommin kuulleet; monta heistä oli lähetetty Siperiaan. Kuvaus, jonka hän antoi, vaikutti tunteisiini todella tuskallisesti. Kysyin eikö hän voinut antaa mitään tietoja heidän lahkonsa alkuperästä. "Kyllä", hän sanoi, "me olemme Sadrakin, Mesakin ja Abednegon poikia". Minä heti ymmärsin hänen tällä tarkoittavan sitä että he olivat näiden kolmen nuorukaisen esimerkin seuraajia eivätkä tahtoneet millään ehdolla langeta maahan ja kumartaa kultaisia, hopeaisia, puisia ja kivisiä kuvia. Kysyin häneltä missä kirkossa hänen oli tapana käydä, koska hän ei käynyt kreikkalaisessa kirkossa. En koskaan unohda sitä silmäystä jonka hän heitti minuun ja joka ilmaisi hänen säähänsä tietämättömyyteni tähden; ja hänen vastauksensa oli yhtä paljonsanova kuin hänen ilmeensä. "Toivoakseni", hän sanoi, "ette ole niin hullu että kuvittelisitte, että kivistä, kalkista ja puusta tehty rakennus on kirkko. Kirkko on siellä missä ikänä kaksi tai kolme on koolla Jeesuksen nimessä. Se on meidän kirkkomme, ja siinä kirkossa me käymme" -- viitaten sillä siihen että heillä oli tapana kokoontua keskinäistä rakennusta varten. Me sitten tutkimme hänen käsityksiänsä evankeliumin opeista. Hänen vastauksensa olivat raittiita ja raamatullisia. Me kysyimme tahtoisivatko he ottaa vastaan

---

¹ Duchobortsit - samoin kuin n. s. chlystit (ruoskijat), skoptsit (leikkaajat) ja molokaanit (maidonsyöjät) -- kuuluvat siihen Venäjän valtiokirkosta eronneiden lahkosten ryhmään, joita yhteisesti on sanottu „hengellisiksi kristityiksi". He hylkäävät pappeuden la ulkonaiset juhlat ja panevat painoa hengen vaikutukselle, "sisälliselle sanalle", tavalla, joka muistuttaa uskonpuhdistusajan kasteenuudistajia. Heille lähinnä sukua ovat molokaanit; molempien pääluonne on ratsionalistisspiritualistinen. Lahko lienee syntynyt 18:nneen vuosisadan keskivaiheilla ja sen järjesti talonpoika Iivana Kapustin. Keisari Paavali I:n aikana vainottiin duchobortseja ankarasti. 28 p. elok. 1799 julkaistiin ukaasi, jonka mukaan „tämän vahingollisen lahon kaikki kannattajat ja jäsenet, jotka eivät ansainneet minkäänlaista laupeutta, olivat karkoitettavat elinajakseen Siperiaan". (Vrt. J. Gehring, Die Sekten der russ. Kirche, Leipzig 1898; N. Bonwetsch Herzog-Hauckin Realiencyklopediassa, art. Raskolniken y. m.)

raamatuita ja lukea niitä; hän vastasi siihen myöntävästi. Annoimme heille ne Uuden testamentin kappaleet, joita vailla voimme olla, ja heitimme sydämelliset jäähyväiset miehelle, jota pidimme veljenä Kristuksessa, ihmetellen Kaitselmuksen johtoa, joka oli saattanut meitä kosketuksiin ihmisten kanssa, joita meidän täytyi rakastaa. Sanoin ystävälleni: “Nyt teidän täytyy kirjoittaa muistiin kaikki mikä on tapahtunut ja juuri niillä sanoilla joilla se meille kerrottiin, ja kun se on tehty, esittäkää se ruhtinas Galitsinille ja antakaa hänen käyttää sitä omalla tavallansa.”

Kun loma-aikamme nyt oli kulunut loppuun, niin me palasimme työhömmme Pietarissa. Ystäväni teki niinkuin olin pyytänyt: kirjoitti totuudenmukaisen kertomuksen pienestä matkastamme ja kaikesta mitä olimme nähneet ja kuulleet ja antoi sen ruhtinaalle. Viimemainittu tuli syvästi liikutetuksi sitä lukiessaan, ja kun keisari palasi Pietariin, niin hän heti antoi sen Hänen Majesteetilleen, joka luki sen suurella mielenkiinnolla. Kun hän oli lopettanut, niin hän sanoi liikutettuna: “Jumala suokoon että minulla aina olisi sellaisia miehiä kuin nämä, jotka aina tahtovat kertoa minulle koko totuuden. En tiennyt että nuo hyvät ihmiset olivat Suomessa. He ovat nyt olleet siellä monta vuotta ja ovat saaneet kärsiä paljon, mikä kaikki on ollut minulle aivan tuntematonta.” Hän käski ruhtinaan viipymättä laatia ukaasin, jossa keisari ankarasti kielsi vainoamasta ketään hänen alamaisia omantunnon takia. --- - Samaan aikaan keisari määräsi että heille oli annettava maita Asovan meren rannoilla, jossa he saisivat asua erikseen ja jonne heidät lähetettäisiin hallituksen kustannuksella. - -- Sellainen oli siunattu tulos pienestä matkastamme Venäjälle.¹ -

Enkä jättänyt asiata vielä tähänkään. Keisari oli pitänyt huolta vain heidän siirtämisestään siihen paikkaan, joka oli heille myönnetty, mutta ei mitään ollut varattu heidän auttamisekseen uuden elämän alkuun. Kun heillä oli niin paljon yhteistä kveekarien kanssa, niin kirjoitin eräälle tämän yhdyskunnan jäsenelle, jonka tunsin, Richard Philips'ille, kertoen hänelle tarkalleen kaiken mikä oli tapahtunut ja pyytäen hänen tekemään jotain kveekarien keskuudessa näiden kärsimyskumppanien hyväksi. Tulos oli että useita satoja puntia koottiin ja lähetettiin minulle jaettavaksi heidän kesken. Niin pian kuin se saattoi tapahtua, tuotiin nuo Suomessa olijat Pietariin matkallaan etelään. Tavatessani heidät kaipasin viipurilaista ystäväämme. Kysyin mitä hänestä oli tullut. “Oh”! he vastasivat, “hän ei ole kaikessa yhtä mieltä meidän kanssamme. Hän pitää kiinni kirjoitetusta sanasta yhtä paljon kuin sydämen sanasta, ja sen tähden emme tahtoneet ottaa mukaamme häntä ja muutamia muita, jotka ajattelevat samalla tapaa kuin hän.” Näin heistä, oltuaan vainotuita, vuorostaan tuli vainoojia! Me sanoimme heille etteivät he saaneet lähteä Pietarista ennenkuin nuo toiset yhtyisivät heihin ja annoimme heille terveellisiä opetuksia heidän menettelynsä sopimattomuudesta. Muutamissa päivissä ehtivät järeälle jääneetkin tulla, ja Englannista saamani rahat jaettiin heidän kesken, varaamalla osa rahoista muualta tulevia varten. Lopuksi kaikki olivat mukavasti asettuneet Asovan meren rannalle, hyvälle maalle, jossa, niinkuin uskon, he nyt ovat onnellisia ja nauttivat uskonnonvapautta.” - -

Seuraavana talvena jatkuivat työt Pietarissa entiseen tapaan. Piipliaseuran toiminta oli niin kasvanut, että tuli tarpeelliseksi saada sille oma talo, jossa kirjapaino, sitomo ja kirjavarasto saisivat tilaa. Toukokuussa 1816 keisari lahjoitti sitä varten erään rakennuksen Kesäpalatsin puutarhassa Katariinan kanavan varrella, likellä Kananin kirkkoa, ynnä kappaleen maata sen ympärillä; rakennus sisustettiin ja laajennettiin sitten tarkoitustaan vastaavaksi. Talossa sai Paterson itsekin vapaan asunnon, “sarjan komeita huoneita kaupungin terveellisimmässä osassa”, kuten hän itse kirjoittaa. - Kesällä 1816 hän teki matkan Itämeren maakuntiin, osaksi terveyttään hoitaakseen, osaksi taaskin tarkastaakseen sikäläisiä apuseuroja. Tällä matkalla hän tapasi Saarenmaalla paljon herrnhutilaisten vaikutuksesta heränneitä talonpoikia, joiden hengellisestä lämmöstä ja innosta hän ihastuksella kertoo. Palatessaan hän jätti Narvaan jonkun määrän suomenkielisiä pyhiä kirjoja siellä tapaamiensa suomalaisia varten.

---

¹ Aleksanteri I oli jo hallituksensa alussa 1803 lieventänyt duchobortsien kohtelua ja antoi 1806 ukaasin, jossa lausuttiin, että harhaoppisten vainoaminen julmuudella oli vastoin Kristuksen opin henkeä. Kuitenkin sopii Patersonin kertomus hyvin yhteen sen tosiasian kanssa, että keisari pian Patersonin Imatranmatkan jälkeen, joulukuun 9 p. 1816, julkaisi uuden ukaasin, jossa käskettiin duchobortseja kohtelevaan lempeydellä. Tämä suvaitsevaisuus lakkasi sittemmin Nikolai I:n aikana 1841, jonka jälkeen duchobortseja karkoitettiin Kaukasiaan. Myöhemminkin (etenkin jälkeen v. 1895) on heitä vainottu, jonka vuoksi osa heistä 1898 muutti pois Venäjältä, osaksi Pohjois-Amerikkaan, osaksi Kypron saarelle (J. Gehring, Die Sekten der russischen Kirche, 190 ss.). - Lieneeköhän mitään muistoa tästä duchobortsisiirtolasta säilynyt Karjalassa?

Työn yhä laajetessa tuli tarpeelliseksi hankkia siihen apulaisia. Patersonin suureksi iloksi sai hän syystalvella 1816 työtoverikseen vanhan ystävänsä E. Hendersonin, joka vuosina 1809-16 oli vaikuttanut Tanskassa, Norjassa ja Islannissa. Toiseksi apulaiseksi tuli Pinkerton, joka vanhastaan oli erityisesti perehtynyt Venäjän oloihin. Paterson saattoi näin ollen taas tehdä matkan Englantiin, jota vaati sekä hänen terveytensä että piipliaseuran asiat. Matkan hän päätti tehdä Suomen kautta Pohjanlahden ympäri. Tammikuun ensi päivinä 1817 hän kirjoitti aikeistansa piispa Tengströmille, nähtävästi pyytäen tietoja sopivista henkilöistä matkan varrella, joiden luona sopisi käydä. Vastaukseksi kirjoitti Tengström 15 p. tammik.:

“Gode Vän!

Jag skundar att meg p.gående post besvara Herr Pastorns i förgår ankomna värda bref af. d. 26 sistil. Dec. g. st. deraf jag ser, att den tillämnade Svenska resan oförtöfvadt skall företagas. Jag bilägger i sådant afseende 3:ne bref till hederliga och skickeliga pastorer inom den del af Åbo stift Herr Pastorn under sin färd kommer att passera, och som ofelbart med vänskap och vanlig Osterbottnisk gästfrihet skola emotaga en man, tili hvilken vår Finska kyrka har så många och Stora förbindelser. På vägen inom Borgå Stift har jag ej några egenteligen kända, till hvilka jag kuride skrifva. I Wiborg lär ej heller Herr Pastorn fii träffa Landshöfd. Wallen¹ emedan han i denna vecka väntas å Åbo. Men Öfver-Läraren Rönnbäck har alltid ifrån Bibeltryckets början så beskedeligen biträdt vid correcturet intill dess han sistl. höst blef engagerad vid Gymnasium i Wiborg, och som förmodel. redan här i Åbo varit af Herr Pastorn personligen känd, torde Herr Pastorn ge sig tid att i Wiborg uppsöka, och med honom conferera om, hvad tili den goda sakens fortgång på den orten kan vara att vidare uträtta.²Föröfrigt kan jag i förväg försäkra, att Herr Pastorn på alla Prestgårdar i Finland skall vara välkommen, om Herr Pastorns tid medger att vika in tili dem. Måtte resan blifva lyckosam, och vi nästa vår, om Försynen än unnar oss att vara bland de lefvande, fil se hvarandra vid god helsa här i Åbo! - -

Det gläder oss mycket, att det omsider lider till slut med stylgjutningen för Octav Upplagan. Måtte den hinna fulländas innan Herr Pastorn reser! Vi vänte sedan en omständelig sluträkning af Herr Schmidt, enl.de af Herr Pastorn sistl. höst uppgifne data, samt stilformerna än på vinterföret å Åbo.

Herr Henderson (förmodel. äfven Pastor?) är mig till namnet väl känd; men som han blott kan Engelska, hvilket språk jag väl förstår, men ej kan skrifva, så blir correspondencen med honom mycket svår. Måne vi genom Herr Richter, eller genom någon annan Svensk kunde afhjälpa denna olägenhet?” - -

Ennen matkaansa Paterson vielä teki lopputilit juuri päättyneestä suomalaisen kokoraamatun painoksesta³. Samaan aikaan käsiteltiin Tengströmin ja Patersonin välisessä kirjevaihdossa paraillaan vireillä olevaa kysymystä uuden kirjapainon perustamisesta Turkuun piipliaseuran painatustöitä varten, mutta erityisen yhtiön omistamana. Patersonin piti sitä varten tilata kirjasimia ja muita tarpeita Pietarista. Uuden painon ensimmäinen suuri työ oli oleva 4-taitteinen kokoraamattu. Niin sai Tengströmin vihdoinkin tahtonsa läpi.⁴

Tammikuun lopussa saattoi Paterson vihdoinkin lähteä matkallensa, josta hän taaskin päiväkirjassaan antaa hauskan kuvauksen:⁵

“Sovittuani johtokunnan kanssa vastaisten toimien suunnitelmasta olin yöt päivät toimessa järjestääkseni muita asioitani, koska olin määrännyt tammikuun 29 p:n lähtöäni varten. Hevoset olivat ovella ennenkuin sain mitään valmistuksia tehneeksi pitkää matkaani varten, ja oli iltapäivä ennenkuin pääsimme lähtemään. Minun piti saada toverikseni kristillinen ystäväni Mr. George Brown. V. 1814 saatujen kokemuksien perusteella olivat valmistukseni nyt paljon täydellisemmät. Kun

¹ C.J. Walléen (vrt. muist. siv. 107) oli 1816-20 Viipurin läänin maaherra.

² Maist. *Fredrik Rönnbäck*, synt. 1781, koulunopettaja Turussa 1814, Viipurissa 185, Pyhtään kirkkoherra 1829, Leppävirtain kirkkoherra 1833, kuollut 1836.

³ Päiväämätön kirje Tengströmin kokoelmassa, johon vastaanottajan käsialalla on merkitty: 1817.

⁴ Tengströmin kirje 15 p. tammik. 1817; vrt. edellä sivu 87-96; ”Suomen Piipliaseura 1812-1912, siv. 31.

⁵ *Paterson*, siv. 269-277.

aikomuksemme oli kiertää suorastaan Tornion kautta, annoimme asianmukaisesti varustaa pitkän rekemme; ja paitsi omaa rekeä meitä kumpaistakin varten meillä oli yksi eväitämme ja tavaroitamme varten. Rouva Brownilla ja hänen sisarellaan oli huolenaan eväskirstumme varustaminen kaikella mitä tarvittiin. Raakaa lihaa emme ottaneet mukaamme yhtenä kappaleena, vaan palasina, niin että se oli valmiina otettavaksi ja tulelle pantavaksi, koska lihaa on mahdoton leikata sen ollessa jäätynyttä. Otimme mukaamme hyvän varaston keitetyitä häränkieliä, se kun on ainoa lihalaatu, joka rasvaisuutensa takia ei jäätyneenkään kovetu; samoin hyvän varaston näkkileipää, joka ollen kokonaan kuivaa ei jäädy niinkuin pehmeä leipä. Naiset ystävällisyydessään tarjosivat jonkun määrän joulutorttuja; niitä nautimme vain kerran, ne kun olivat liian raskaita vatsalle. Meillä oli myöskin ruukullinen hienoksi hakattua vasikanlihaa, jonka huomasimme erinomaiseksi lämmitettynä; sitten hyvää kuljetettavaa soppaa ja lisäksi runsaasti hyvää viiniä ja viinaa. On muistettava että meillä oli edessämme matkaa 2,000 (engl.) penikulmaa ja enemmänkin, siitä suuri osa Suomen vähimmin asutun seudun halki, missä ei voinut saada mitään, varsinkaan talviseen aikaan, ja tämä talvi oli hyvin ankara. Meillä oli runsaasti lämmintä vaatetta, niin ettemme ensinkään peljänneet kärsivämme kovasta pakkasesta. Kun tarkoituksemme oli matkustaa yötä päivää (ja todenteolla se olikin melkein pelkkää yötä, koska aurinko näin pohjoisessa on näkyvissä vain lyhyen aikaa), niin meillä oli varustettuna rekiimme lamppuja sekä kirjoja, niin että saatoimme huvitella lukemalla, olipa yö tai päivä. Kun oli välttämätöntä että toinen meistä aina oli valveilla yöllä, pitääkseen silmällä ajajiamme, ja minä olin parempi valvomaan iltayöstä ja Mr. Brown aamuyöstä, niin sovittiin siten että minun piti valvoa kello yhteen tai kahteen aamulla ja hänen loppuosa yötä. Minun täytyi kumminkin nousta ylös joka majatalossa, kun minä osasin vähän suomea ja täydellisesti ruotsia. Eväsrekemme sijoitettiin aina keskelle ja se, jonka vuoro oli pitää vahtia, viimeiseksi, nähdäkseen että toiset olivat menossa eteenpäin eikä kukaan jäänyt jälelle. Sellaisia olivat valmistuksemme ja matkasuunnitelmamme tätä pitkää ja vaivaloista matkaa varten.

T:ri Hendersonin ja Mr. Ruttin sekä muutamain muiden ystäväin saattamana me lähdimme matkalle 29:n päivän iltapäivällä, ja vähän jälkeen pimeän tulon saavuimme ensi majataloon, jossa nautimme vähän virvokkeita ja heitimme hyvästit rakkaille ystävillemme, jotka palasivat samana iltana Pietariin, meidän jatkaessa matkaamme Viipuriin, minne saavuimme aamiaiseksi seuraavana aamuna. Päivän käytin vierailuun vanhan ystäväni herra Walleenin luona, joka nyt oli tämän läänin kuvernööri, ja muiden vanhojen tuttavien luona sekä valmistuksiin apuseuran perustamiseksi Suomen piipliaseuralle niin pian kuin turkulaiset ystäväni olivat siihen valmiit. Illalla lähdimme liikkeelle pyrkiäksemme suoraan Kuopioon, joka on noin 200 (engl.) penikulman päässä Viipurista. Tie seuraa kaiken matkaa ihanaa järviajaksoa. Järvet olivat nyt kovassa jäässä ja muodostivat erinomaisen tien, joka oli aivan tasainen ja sileä kuin lasi. Kun meillä oli pieni suomalainen hevonen kunkin reen edessä, niin me jouduimme eteenpäin hyvin nopeasti. Yö oli kylmä, mutta me emme siitä kärsineet, koska olimme täydellisesti suojatut sitä vastaan. Kun meillä oli mukana niin paljon suomalaisia Uusia testamentteja kuin saatoimme ottaa, niin käytimme hyväksemme joka tilaisuutta jakaaksemme niitä ihmisille, jotka kaikki osaavat lukea. Ne otettiin vastaan ilokyynelin.

Oikeat suomalaiset talot ovat kaikkea muuta kuin mukavia, etenkin talvisaikaan. Niissä on tavallisesti vain yksi ainoa hyvin suuri huone, jossa on penkit pitkin seiniä; niillä asukkaat istuvat päivisin ja nukkuvat öisin, nuoret ja vanhat, miehet ja naiset. Niissä ei ole ikkunoita, vaan ainoastaan muutamia suorakaiteen muotoisia seinään hakatuista reikiä, ja kun niissä ei ole mitään uuninpiippuja, niin savukin menee ulos näistä reijistä. Niitä pitää lämpimänä suuri kivinen tai tiilinen uuni, joka on sijoitettu keskelle huonetta; siihen työnnetään vankasti polttopuuta, jota on yllin kyllin kaikkialla. Kun nuo nelikulmaiset, seinissä olevat reijät ovat hakatut noin neljän jalan korkeudelle lattiasta, niin savu ei laskeu alemmaksi, mutta ylempänä on kaikki sakeana pilvenä. Siinä missä me istuimme, oli ilma selkeä ja siedettävän puhdas, mutta kun nousimme ylös, olivat päämme pilvissä. Savu pysyy tarkalleen samalla tasolla sekä liikkumaton, kun siihen ei kosketa, mutta ei tarvitse muuta kuin kättä heilauttaa, niin on kaikki liikkeessä. Siinä oli kaunis esimerkki taivaan pilvistä ja se näytti noudattavan samoja lakeja. Luulenpa melkein että kivihiiltemme savu olisi laskeutunut aukkojen alapuolelle, se kun on raskaampaa kuin puusta syntynyt savu. Tällä tapaa he pitävät kaiken lämmön sisällä, ja varma onkin että heidän talonsa ovat lämpimiä kovimmallakin pakkasella.

Pimeän aikaan he kynttiläin tai lamppujen asemesta valaisevat huoneitaan ohuella pihkaisen männyn liuskalla, jonka he kiinnittävät jonkunlaiseen puiseen kynttilälajkaan ja sytyttävät toisesta päästään; se antaa heille sen verran valoa, että he voivat jatkaa työtänsä. Heillä on työtä tehdessään vierellään nipullinen näitä, ja kun yksi on palanut loppuun, pistetään toinen sisään. Siitä syntyy vielä hyvän joukon savua lisäksi. - - Meitä huvitti aikalailla nähdä kaikkien ihmisten istuvan työsssänsä näiden alkuperäisten kynttilöidensä ympärillä pitkinä, pimeinä iltoina, sillä pitkiksi ne tosiaankin kävivät sitä myöten kuin etenimme pohjoista kohti.

Niin pian kuin aamu valkeni ja tapasimme ihmiset valveilla, pysähdyimme aamiaista syömään. Pian meillä oli palamassa räiskyvä valkea, jolla olisi voinut vaikka härän korventaa; saimme kiehuva vettä ja valmistimme oman kahvimme väkiviinalampulla ja otimme ulos niin paljon lihaa kuin luulimme tarvitsevamme; se oli aivan kovaksi jäänyt, mutta kun se heti paistettiin pannussa räiskyvän valkean päällä, niin sillä ei ollut aikaa mädätä, niinkuin se olisi tehnyt, jos se olisi sulanut vähitellen lämpimässä paikassa. Aamiaisen jälestä ajoimme partamme ja peseydyimme sekä laitoimme olomme mukavaksi siksi päivää. Sitte jatkoimme matkaa pimeän tuloon saakka, jolloin pysähdyimme syömään päivällistä ja illallista ja juomaan teetä, kaikki yhteen perään. Ellemme keittäneet teetä, valmistimme kuljetettavaa soppaamme ja lämmitimme hienonnettua vasikanlihaamme, ehkäpä paistiakin, sekä otimme lasillisen tai pari viiniä, joka meidän oli sulatettava ennenkuin saimme sen ulos pullostasta, koska se tavallisesti oli jäätyneessä tilassa, vaikka ei niin jähmeänä kuin vesi olisi ollut, sillä viinissä oleva väkiviina ei voinut jäätymä, vaan oli kuplina jäätyneen massan keskellä. Viini oli aina hyvää huolimatta siitä että se oli ollut jäätyneenä. Jos tarvitsimme jotain keskellä päivää tai keskellä yötä, niin meillä aina oli se käsillä reessämme. Noin viiden aikaan aamulla meistä tavallisesti tuntui vähän kolakalta, mutta ottamalla noin puoli lasillista viinaa saimme verenkierron joutuisammaksi, ja ruumiin lämpö säilyi aamiaisaikaan saakka. Täten matkustamalla yötä päivää pääsimme nopeasti eteenpäin, ja 48:ssa tunnissa Viipurista lähdetyämme me saavuimme Kuopioon myöhään lauantai-iltana, helmikuun 1 päivänä.

Täällä vietimme sunnuntain. Kävin tervehtimässä muutamia paikkakunnalla asuvia hurskaita ihmisiä, ja tapasin muiden muassa erään hyvin mieltäkiinnittävän miehen, erään talonpojan. Hän oli myynyt pienen talonsa veljellensä sillä ehdolla että saisi ylläpidokseen vuotuisen, varman tulon, ja käytti nyt kaiken aikansa evankeliumin tutuksi tekemiseen kansalaisilleen. Sitä varten hän matkusteli lähellä ja kaukana. Hänen tarkoituksensa oli, niin pian kuin hän saisi raamattuvaramon, panna kuormallinen niitä pienille kärryilleen ja alottaa kirjainlevittäjän toimintaa. Hänen vaikutuksensa oli jo osoittautunut erinomaisen hyödylliseksi. Hän antoi minulle paljon tärkeitä tietoja uskonnollisesta Tilasta tässä osassa Suomea, jossa oli alkamassa huomattava herätys, mikä sittemmin levisi yli suuren osan Pohjois-Suomea.”

Tämä talonpoika oli Pietari *Väänänen*, synt. 1781 Kuopion seurakunnan Kehvon kylän Haapalahden tilalla. Hän oli likeisessä yhteydessä Savon herännäisyyden ensimmäisen johtajan Juhana Lustigin ja sittemmin H. Renqvistin kanssa, jota hän tämän opintoaikana avusti rahallisesti. Patersonin ja Väänäsen tapaaminen tuli laajemmaltikin tunnetuksi eikä jäänyt seurauksittaan. Niinpä kirjoittaa Ruotsin evankeelisen seuran sihteeri, pastori J. Waetterdahl 22 p. toukok. 1817 Henr. Renqvistille: “Det glädde mig mycket, att Paterson besökte Väänänen. Men huru kunde han tala med honom? Förmodligen genom tolk. I alla fall var det öfvermåttan fägnasamt, att den verksamina christendoms befördraren fick denna uppmuntran, då han den så väl behöfde. Paterson är en verksam Guds och Jesu tjenare. Det är honom lika att helsa på den fattige och rike. Han verkar till allas eviga bästa medelst Guds ords utspridande och Herren är med honom.”¹ Paterson oli tällä käynnillään kehoittanut Väänästä perustamaan kirjakauppaa Kuopioon ja hän haki siihen asianomaista lupaa, minkä hän huolimatta maaherra Aminoffin vastahakoisuudesta saikin senaatin nimenomaisesta määräyksestä. Nähtävästi on Patersonin välityksellä saavutettujen vaikutusvaltaisten ystävien (G. Ranckenin ja Tengströmin) puoltolause tehonnut.² Toisaalta alkoi varmaan Patersonille juuri tällä matkalla se tutustuminen Savon ja Karjalan herännäisyyteen, joka sittemmin sai hänet seuraamaan harrastuksella näitä liikkeitä ja muutamissa tilaisuuksissa välittämään apua niiden hyväksi.

“Keskustelin”, jatkaa Paterson päiväkirjaansa, “kuvernöörin ja muiden johtavain henkilöiden kanssa paljonkin piipiaiseurasta ja keinoista, joilla raamattujen leviäminen

¹ Akiander, Hist. Upplysningar VII, 95.

² Akiander, Hist. Upplysningar VI, 194-200, V, 33; Rosendal, Suomen herännäisyyden historia I, 70, 90 – Väänänen kuoli 1846.

saataisiin yleiseksi. Siten tuli päivä käytetyksi sekä meille itsillemme että muille hyödyllisellä tavalla, niinkuin toivon. Myöhään illalla, kun sapattiaika oli kulunut ohi, me jatkoimme matkaamme, kun meillä ei ollut aikaa viettää kahta yötä nukkumalla samassa paikassa. Tässä erosimme järvistä ja pysyimme valtatiellä, noin 10 (engl.) penikulmaa niistä itään, suunnaten kulkumme luoteeseen tullaksemme Ouluun, joka on lähin merkkipaikka, vaikka noin 250 (engl.) penikulman päässä. Vaikka oltiin niin kaukana pohjoisessa, ei ilma ollut läheskään niin kylmä kuin olin odottanut; olipa meillä eräänä päivänä sadekuurokin. Tiellä oli hyvin vähän lunta, ei enempää kuin että reellä oli helppo kulku. Eräänä päivänä olimme joutua ilkeään pulaan. Minulla oli vanha, huono hevosluuska rekeni edessä. Poika, joka sitä ajoi, oli yhtä kelvoton tavallaan, pieksi hevosta yhtämittaa ja sai sen laukkaamaan. Minä puhuin tämän tästäkin hänelle ja kielsin lyömästä, mutta siitä ei ollut apua. Vihdoin eläin hänen menettelystään suuttuneena potkasi häntä takajalallaan keskelle otsaa. Hän kaatui takaperin minun syliini, ja minä luulin että hän oli kuollut. Muutaman minuutin kuluttua hän päästi kamalan ulvonnan, joka riemastutti sydäntäni, sillä miten epäsointiainen hänen huutonsa olikin, olin kuitenkin iloinen kuullessani että hänessä vielä oli niin paljon henkeä. Me nostimme hänet ylös ja tutkimme haavaa, joka ulottui puhtaasti luuhun saakka noin kolme tuumaa pitkältä. Hermot olivat paljaina, mutta ne näyttivät olevan ehjiä, eikä luu näyttänyt vioittuneelta. Haava vuoti verta, mutta ei kovin runsaasti, kun ei mikään tärkeämpi verisuoni ollut loukkaantunut. Meillä oli 2 (engl.) penikulmaa lähimpään taloon. Pesimme haavan ja otsan viinalla ja kuivasimme sen pyyheliinalla, ja muutamassa minuutissa poika oli varsin virkeä, niin että me jatkoimme matkaamme seuraavaan majataloon, jossa selitimme ihmisille asianhaarat. Sekä hevonen että poika olivat hyvin tunnetut pahoista tavoistaan. Jos poika olisi kuollut siihen paikkaan, niin asiasta olisi voinut koitua meille paljon vastusta ja viivyyksiä, vaikka vika ei ollut meidän. Olimme kiitollisia että niin hyvin asiasta selvisimme.

Eräänä päivänä ystäväni, joka oli jäykistynyt pitkällisestä reessä istumisesta, nousi vähäksi aikaa juoksemaan sen rinnalla, mutta kaatui tullessaan paljaalle jälle ja satutti selkäänsä alapuolen, niin että sitä pakotti kelpolailla loppuosan päivää ja seuraavan yön kuluessa. Seuraavana aamuna aamiaisen jälkeen ehdotin, että hän antaisi minun hieroa sitä väkevällä viinalla valkean edessä; sitä tehdessäni kädessäni oleva viina syttyi tuleen, ja ajattelemta sen enempää löin kädelläni hänen selkäänsä sytyttäen senkin tuleen. Hän juoksi edestakaisin huoneessa huutaen apua, mutta koko kohtaous oli niin hullunkurinen, että minä olin pakahtua naurusta, eikä kukaan voinut antaa apua. Yhtäkaikki oli siitä tehokas apu, ja vain hyvin pieni rakkula tai pari jäi jällelle. Nämät olivat pitkän matkamme ainoat seikkailut.

Oulussa havaitsin ystäväni rovestin¹ olevan poissa, mutta tapasin muutamia muita kelpo miehiä piplaseuran asioissa ja pysähdyin muutamiksi tunneiksi. Kemissä kävin tervehtimässä sen piirin rovestia, erittäin hyvää miestä, joka tekee paljon hyvää seurakunnassaan², ja lupasin toimittaa hänelle lahjaksi suomalaisia Uusia testamentteja hänen väkeänsä varten. Yöksi pysähdyimme Tornioon, Euroopan pohjoisimpaan mainitsemisen arvoiseen kaupunkiin, joka on lähellä 66:tta pohjoista leveysastetta. Sikäläinen pappismies³ ei näyttänyt olevan kovin innokas, mutta minä koetin saada häntä innokkaammaksi. Ne harvat suomalaiset Uudet testamentit, jotka minulla oli jällellä, lähetin erälle ystävälle, joka on rovestipa siinä piirissä, mikä on molemmin puolin napapiiriä, ynnä kirjoittamani kirjeen⁴. Ilma Torniossa ei ollut ensinkään kylmä, koska paikka on melkein meren eli Pohjanlahden tasapinnassa. Päivä oli hyvin lyhyt, vaikka oli helmikuun ensi viikko. Illalla näimme erinomaisen komeat revontulet. Taivas oli pilvetön, ja leveä valovirta ulottui sen poikki, aivan kaupungin yläpuolella, idästä länteen; sen antama valo veti

¹ Oulun silloinen kirkkoherra oli teol. t:ri *Henrik Wegelius*, s. 1766, psykologian dosentti 1790, Pohjanmaan rykmentinsaarnaaja 1791, Oulun kirkkoherra 1808, kontrahtirovasti 1809, kuoli 1835.

² Maist. *Mathias Castren*, s. 1764, Kemin kirkkoherra isänsä jälkeen 1789, kontrahtirovasti 1791 (26-vuotiaana!), kuoli 1845. Tiedemiehenä huomattu mies; jäsenenä Suomen lähetyskunnassa 1808; teol. t:ri 1817.

³ Epätietoista tarkoitetaanko Alatornion kirkkoherraa maist. *Simon Appelgren'ia* (s. 1755, kirkkoherra ja nimirovasti 1816, kuoli, 1828), vai kappalaista *Anders Forsell'ia* (s. 1781, Tornion kpl. 1814, kuoli 1819); myöskin ylimääräisiä pappeja oli paikkakunnalla.

⁴ Epäselväksi jää ketä tarkoitetaan; erityistä Lapin rovestikuntaa ei tähän aikaan ollut. Kenties on tässä kysymys jostakin pohjoisimman Ruotsin papista.

vertoja täysikuun valolle. En ole koskaan nähnyt mitään suurenmoisempaa. Mutta pitkin koko Pohjanlahden pohjoisrannikkoa on valo sytytetty, joka lupaa valaista koko tämän paikkakunnan. Se syttyi Luulajassa, Ruotsissa, talonpoikain keskuudessa, ja on levinnyt hämmästyttävän nopeasti, huolimatta siitä että papistosta monet ovat sitä jyrkästi vastustaneet. Sen vaikutuksen alaiseksi joutuneita sanotaan "tukijoiksi", koska he kokoontuvat lukemaan raamattua ja muita uskonnollisia kirjoja, varsinkin Lutherin kirjoja, joista he ovat julkaisseet monta omalla kustannuksellaan ja levittäneet niitä laajalti. Kun me olimme siellä, v. 1817, oli herätys levinnyt rannikkoa pitkin 2300 (engl.) penikulman matkan ja oli yhä leviämässä.¹

Kun matkallamme pohjoiseen olimme jättäneet auringon kauas taaksemme, niin olivat päivät melkoisesti lyhenneet, vaikka ne itse asiassa olivat pitenemään päin. Ilolla käänsimme nyt kasvomme etelää kohti, tietäen että päivät meillä pitenisivät kaksinkertaisella vauhdilla ja että olimme kulkemassa seudun halki, jonka yli Herran henki oli vuodatettu runsaassa määrässä, niin että siitä mikä oli kuivaa erämaata, kun Mr. Henderson ja minä olimme siellä v. 1808, oli tullut Herran puutarha. Tapasimme useita näistä kunnan ihmisistä ja keskustelimme paljon heidän kanssansa. Milloin vaan voin, kävin tervehtimässä hurskaita pappeja ja kehoitin heitä hankkimaan raamattuita ja levittämään niitä kansan keskuuteen.

Hyvän matkaa Tornioista etelään lepäsimme sabattina helmikuun 9:nä päivänä eräässä varsin mukavassa majatalossa. On merkillistä minkälainen ero on ruotsalaisten ja suomalaisten välillä rakennuksissa ja muussa kotoisessa mukavuudessa. Köyhät suomalaiset eivät näytä tietävän mitä mukavuus on. Kaikki heissä osoittaa heidän itämaista alkuperäänsä, eikä vähimmin se täydellinen välin- (pitämättömyys puhtaudesta, joka heidän taloissaan vallitsee. Persoonallinen siisteys on parempi, johtuen siitä että..` he käyttävät höyrykylpyä joka viikko. Ruotsalaiset noudattavat siisteyttä sekä taloissaan että mieskohtaisesti, ja heillä on kaikki ympäristössään mukavaa. Niin on erittäinkin laita pohjoiseen Geflestä, missä ei ole mitään suurtilallisia sortamassa köyhiä; mutta se on yleinen piirre koko goottilaisessa rodussa, jonka keskuudessa aina tunsin olevani kuin kotona, olinpa sitten Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa tai Saksassa."

Hernösandissa Paterson kävi tervehtimässä piispa Nordinia ja järjesti raamattujen hankinnan hänen hiippakuntaansa varten. Arvattavasti hän ei unohtanut Pohjois-Ruotsin suomalaisiakaan. Upsalassa ja Tukholmassa hän otti selkoa Ruotsin piipliaseura-asian edistyksestä; samoin apuseurojen toiminnasta matkallaan Ruotsin halki Göteborgiin, josta hän purjehti Englantiin. Siellä hän tutustui venäläisen amiraalin Greig'in Jane nimiseen tyttäreeseen ja meni hänen kanssaan avioliittoon huhtik. 19 p. 1817. Hänen toinen vaimonsa oli jalo ja lahjakas nainen, joka täydellä sydämellä otti osaa miehensä harrastuksiin.

Kesäkuussa Paterson puolisoineen lähti paluumatkalle Ruotsin kautta. Tukholmasta hän kirjoitti Tengströmille 16 p. heinäk. ilmoittaen tulevansa Turkuun viikon päästä. Turussa he viipyivät viikon verran, käyden tapaamassa ystäviä Turun professorit neuvottelivat Patersonin kanssa kirjapainosta, piipliaseuran toimimiehistä ja apuseurojen perustamisesta Suomen eri maakunnissa. Sitten jatkettiin matkaa Pietariin, jossa Paterson heinäkuun alkupäivistä saakka taas oli kiinni tavallisissa töissäänsä.

VIII. Teologian tohtoriksi. - - Apuseurojen perustaminen Suomeen (1817- 1819)

Kuusi vuotta oli kulunut Patersonin ensi käynnistä Turussa. Hän oli näinä vuosina ehtinyt vaikuttaa paljon kirkkomme hyväksi. Eri tilaisuuksissa olivatkin Patersonin ja piipliaseura-asian suomalaiset ystävät lausuneet kiitollisuutensa siitä; mutta nyt tarjoutui tilaisuus tehdä se julkisemmalla ja juhlallisemmalla tavalla, kun yliopisto vietti uskonpuhdistuksen 300-vuotista muistoa juhlalla ynnä promotsionilla, samalla kuin uusi akatemiatalo vihittiin. Elokuun 20 p. 1817 oli keisari antanut

---

¹ Paterson tarkoittanee tässä ns. "u u s l u k i j a i n" liikettä, sitä äärimmäisevankeelista herätystä, joka 1805-08 lähti leviämään Piitimestä ja Skellefteästä ja ennen pitkää ulottui yli suuren osan Norrlantia. Se asettui jyrkästi vastustamaan pietistisiä "vanhain lukijain" liikettä, hylkäsi suuren osan vanhoja pietistisiä hartauskirjoja (Arndtin, Nohrborgin, Scriverin, Tollesonin y.m. kirjat) ja tahtoi pitäytyä yksinomaan Lutherin kirjoihin. Patersonia, jonka oman herätysajan käsitys oli hyvin evankeelinen (vrt. edellä siv. 61), saattoi tällainen suunta hyvinkin miellyttää, mutta epäilemättä hän ennen kaikkea iloitsi siitä, että yleensä herätystä oli syntynyt. Myöhemmin uuslukijain liike monin paikoin kehittyi separatismiksi ja törkeäksi antinomismiksi. Vrt. C. A. Cornelius, Svenska kyrkans historia efter reformationen II, 156 ss.

suostumuksensa 26 henkilön nimittämiseen teologian tohtoreiksi, ja juhla tilaisuudessa yliopiston suuressa kokoussalissa 31 p. lokakuuta klo 9 e. p.p. luettiin heidän nimensä. Nimitetyt olivat teologian professoreja, arvokkaita pappeja sekä esittelijäsihteeri H. R. Bäck. Ainoana ulkomaalaisena promovendien joukossa oli "Kgl. Stor-Britanniske undersåten Pastoren Paterson, som med synnerligt nit befordrat framgången af Bibel-Sällskapets i Finland föremål." Patersonin nimitys oli tietystikin tapahtunut Tengströmin ehdotuksesta, joka kiirehti ystävälleen ilmoittamaan tästä suosionosoituksesta jo seuraavana päivänä kirjoittamassaan kirjeessä:

"Gode Vän!

Jag hastar att berätta med serdeles glädje och tillfredsställelse, att Hans Kejserl. Maj:t tackts i anledning af den Jubel Fest vi nu fire utnämna Herr Pastorn tili Theologiae Doctor, jemte flere Professorer vid Universitetet och Präster i Stiftet, satut äfven vår gode vän Referend. Secret. Bäck. Kejsaren nämner uttryckel. Herr Pastorns förtjänster om vårt Bibel Sällskap såsom en anledning tili sin hogkomst, och jag säger af själ och hjerta *Amen* dertill. Om promotionen framdeles. Lycka tili denna nya värdighet, och njut den länge tili Religionens och Guds Församlings båtnad! -- -

Vi få i anledning af Jubel-Festen ett Evangeliskt Sällskap i Finland, sådant som i Stockholm. Circulairet derom är under trycket. - Kejsaren har ock förvandlat Åbo Stift till Erke-Stift, hvarigenom ock jag Ltt mig en förändrad Titulatur, som sträcker sig tili alla mina Successorer.

Mer hinner jag ej nu, ty jag skall upp i kyrkan, och sedan på Academien att höra Domprosten orera öf:r Jubelfesten. Valeas!

Af själ och hjerta en redelig vän

J. Tengström."

Tämä kunnianosoitus oli Patersonille täydellinen yllätys, ja hän kirjoitti Tengströmille kirjeen, jossa hän pyysi kieltäytyä tohtorinarvon vastaanottamisesta. Syy näyttää olleen osaksi vaatimattomuus, osaksi jonkunlainen epäily sentapaisten arvonimien käyttöä vastaan yleensä. Mutta Tengström ei ottanut hänen estelyjään kuuleviin korviin, vaan kirjoitti joulukuun 6 p. Patersonille seuraavan kauniin kirjeen

"Älskelige Gode Vän!

Herr Doctorn har i sitt sista bref förelagt mig en fråga: Huru Han kunnat blifva hos oss Theologiae Doctor? och den är mycket lätt att besvara: Den som har förtjänster dertill, han har rätt att blifva det. Kejsarn, och Universitetet, och hela Landet bevittna det förra; slutsatsen gör då sig sjelf. Det är ej blott den stela och kalla Lärdomen, som på Theologiens fält bör komma i fråga; det är fast mer det varma och Christeliga nitet för Sanning och Ljus, för Tro och Gudaktighet, som characterisera en rättskaffens Theologiae Doctor, och tillvinna honom aktning och anseende hos hvar och en rättskaffens Guds och Jesu bekännare. Den som fordom innehade den Theologiska Graden, hette då alltid: *Den heliga Skrifts Doetor*; så kalla mig finnarna än i dag allmänt: Pyhän Raamattun *Doctori*, och denna Titel är mig framför alla andra dyrbar. Men hvem har bättre ibland oss förtjent densamma än min Gode vän? Lycka till att än länge lefva för Ljusets och Jesu Rikes tjenst! Att vara Skriftlärd tili Himmelryket, är en Vishet öfver all annan Vishet. Den lärde oss fordom vår store Mästare sjelf i sina härliga Tal; den lär han oss än i sitt heliga ord; och Lärjungen må ju ej vilja vara öfver sin Mästare. - Promotions acten torde först i nästa Junii månad gå för sig? Och då räknar jag säkert på det nöjet att få se min Gode vän här personligen närvarande.

Hvad min förbättring på characteren beträffar, så var den mer en nådebevisning mot Stiftet, än mot mig, och en attention för Constitutionen, som kräfver en Erkebiskop till Taleman för Presteståndet vid Landtdagarna. Kejsarens godhet för mig följer mig i grafven." - -

Tengströmin kirje ja ystäväin kehoitukset saivat Patersonin luopumaan epäilyksistään; hän suostui ottamaan vastaan tarjotun arvon, mutta päätti pitää sen niin salassa kuin mahdollista. Mutta kun asia tietysti oli muitakin teitä päässyt julkisuuteen, ei tällaisella

päätöksellä ollut mitään merkitystä, ja niinpä Paterson piankin alistui kohtaloonsa ja kantoi tohtorinarvoansa.¹

Itse tohtorinvihkijäiset tapahtuivat sitten seuraavana kesänä, 15 p. kesäkuuta 1818. Siinäkin tilaisuudessa Paterson ei ollut saapuvilla².

Uskonpuhdistuksen riemujuhla 1817 antoi Suomessa aiheen erääseen alotteeseen uskonnollisen toiminnan alalla, jota Paterson myöskin seurasi mielenkiinnolla ja jonka toteuttamista hän eri tilaisuuksissa edisti. Se oli Suomen Evankeelinen Seura, jonka tarkoitus oli hengellisten pikkukirjasten levittäminen. Ensimmäisinä ottivat asian puheeksi B.J. *Ignatius* ja Gust. *Rancken*, jotka lokakuun 10 p. 1817 siitä yhteisesti antoivat memoriaalin tuomiokapitulille Tämä julkaisi uskonpuhdistusjuhlalla kiertokirjeen papistolle ja teki pari viikkoa myöhemmin alistuksen keisarille, joka helmikuun 7 p. 1818 vahvisti seuran säännöt. Perustava kokous pidettiin sitten kesäkuun 16 p., samana päivänä, jolloin teologian tohtorin promotionsi tapahtui. Kirjeissään Patersonille Tengström mainitsee Evankeelisen Seuran perustamisesta ja huomauttaa että koska sille kotimaasta tuskin kertyy niin paljon kannatusta kuin Pipliaseuralle, olisi suotava että tämäkin seura saisi jotain apua ulkoapäin. Huomautus ei kaikunutkaan kuuroille korville. Uuden seuran ensimmäisessä vuosikokouksessa lokakuun 31 p. 1818 voitiin mainita että ”herra pastori, tohtori Paterson oli äsken saapuneessa kirjeessä puheenjohtajalle ilmoittanut että Lontoossa oleva evankeelinen seura *Society of Tracts* oli, saatuaan tietää samaa hyvää tarkoitusta varten aijotun seuran perustamisesta Turussa, määrännyt tälle seuralle 30 punnan lahjoituksen, joka mainitun tohtorin välityksellä oli ensi tilassa tänne Odotettavissa.” Vuoden 1820 vuosikertomuksessa mainitaan Patersonin saman englantilaisen seuran puolesta ilmoittaneen, että se oli vastakin valmis tarpeen mukaan auttamaan. Paterson oli samalla pyytänyt, että traktaatteja entistä runsaammin levitettäisiin varattomille ilmaiseksi. V. 1821 saapui taas Patersonin kautta 15 punnan lahjoitus. Paterson ja Henderson tilasivat Evankeelisen Seuran kirjasia Pietariinkin ja levittivät niitä sikäläisten suomalaisten keskuuteen. Paterson on v:sta 1819 saakka mainittu Evankeelisen Seuran toimihenkilöiden luettelossa ”kirjeenvaihtajajäsenenä”³.

Suomen Pipliaseuran toiminnassa alkoi myöskin uusi vaihe: apuseurojen perustaminen Suomeen oli lähimpinä vuosina jälkeen 1817 Patersonin pääharrastuksen esineenä. Englannin ja muiden maiden esimerkki ja omassa maassa saavutettu kokemus olivat opettaneet, että yksi ainoa seura, jolla oli koko maa vaikutusalueen, ei yksinään voisi pitää huolta raamattujen levittämisestä. Sentähden oli Paterson, kuten jo mainittiin, v. 1815 kirjeenvaihdossa Tengströmin kanssa ehdottanut apuseurojen perustamista jokaiseen Suomen läänein. Englanninmatkallaan 1817 oli Paterson Lontoon pääseurassa ottanut asian puheeksi ja saanut lupaan 200 punnan kertakaikkisen avustuksen Porvooseen ja 100-150 puntaa muualle perustettavia apuseuroja varten⁴.

Tästä ilmoittaessaan Paterson myös kirjoitti huomanneensa että piispa Alopaeus, joka aikaisemmin oli arvellut että hän tuomiokapitulinsa kera yhtä hyvin voisi hoitaa levittämisen kuin erityinen seura, nyt oli täydellisesti asian puolella, ja että viipurilaiset ystävät myös olivat valmiit ryhtymään toimiin ja vain odottivat tarkempia ohjeita. Tengström kirjoitti sen johdosta Patersonille 6 p. jouluk. 1817:

”I går hade vi i Bibel Sällskapet allmän Sammankomst, då med allmän erkänsla och tillfredsställelse organisationen af alla 6 auxiliaire Sällskaperna decreterades, derom Herr Doctorn väl oförtöfvadt får officiellt bref. I förväg får jag dock ren hjertel. tacka för det nya bevis af Herr Doctorns ynnest och vänskap för oss Finnar, som alldrig skola glömma Herr Doctorns ädla omsorger för deras christeliga upplysning och ledande tili en sann Gudaktighet. Vi skrifve nu genast tili Landshöfdingarna i Tavastehus, Vasa, Uhleoborg, Kuopio och Viborg, satut Biskopen i Borgå, med bifogade afskrifter af Statuterna, vid hvilka blott några små Baker af Sällskapet ändrades, satut anhålla om snart svar på propositionen sedan de derom öfverlaggt med pastorerne på stället, och andra förståndiga och välmenande medchristna, som vi gifvit anvisning på: och jag förutser att saken nu skall gå väi för sig. Om Herr Doctorn kan disponera om de låfvade tillskotten efter behag, så önskade jag och flere med mig att både Uhleoborg och Kuopio Län kunde ihogkommas med lika understöd af 150 P. St. som de fleste

¹ J. Paterson, *The Book for Every Land*, johdanto siv. XXII ss.

² Åbo Allmänna Tidning 25 p. kesäk. 1818.

³ Evankeel. Seuran vuosikertomukset; Åbo Allmänna Tidning 1818, n:ot 32, 75, 122 ja 136.

⁴ Patersonin kirje Tengströmille 22 p. lokak. 1817.

öfrige. I nämnda Län vistas de fattigaste i hela vår Nation, och som de tillika äro de aflägsnaste från den öfriga världen, så finnas där ej heller många biblar i hvarje Socken, hvarföre ock Sällskapet i går, i anledning af Prosten Castrens anmälan om brist på Biblar, serdeles i de aflägsnaste orterna, beslöt att med skjuts i vinter afsända en forä med Biblar och N. Testamenten tili Uhleoborg, för att derifrån sedan dels tili köps, dels gratis utspridas bland det fattiga folket. - Committen skall närmare reglera om Districterna, och projectet dertill skali följa med Statuterna. Äfven i Björneborg ämne vi inrätta ett Utskott för vår egen räkning och lydande directe under Sällskapet i Åbo.”

Paterson vastasi siihen joulukuun 20 p.¹ jonka johdosta Tengström tammikuun 14 p. 1818 kirjoitti:

“Gode Vän!

En Julresa, från hvilken jag först nyligen är återkommen, har hindrat mig att förr än nu besvara vänskapsfulla brefvet af d. 20 nästl. Dee. och att tillika utgjuta mina hjerteliga välönskningar öfver Herr Pastorn och Dess vigtiga värf, så under loppet af det nyssingångna, som i många påföljande år. Vare Herrans Nild alltid rik öfver Jesu Församling, och utbrede sig Ljus och Rättfärdighet allt mer och mer bland Hans återlösta ifrån Slägte tili Slägte! - - Med Brefven om Auxiliaire Sällskaperne dröjde det i synnerhet af det skäl, att vi ej i Committen ville komma väl öfverens om District fördelningen för hvarje Sällskap, i anseende tili den myckna allestädes förekommande olikheten emellan civila och Ecclesiastika territorierna, så hvad Stift och Län, som sjelfva Socknarna beträffar, som ofta äro fördelade på 2 å 3 Styrelser. Omsider är nu förslaget afgånget tili vederbörandes ytterl. granskning; kanske få vi deraf än anledningar tili ytterligare jemkning? Emellertid tackar jag med vänskapsfullaste erkänsla för tillökningen på Foundations fonderna i Uhleoborg och Kuopio; där ofelbart mästa bristen är på Biblar, dels för orternas aflägsenhet, dels för folkets fattigdom, och tviflar jag ej derpå, det ju vederbörande numera gärna skola gå in på saken, sedan den fått så ailmän ton för sig, och vi nu äfven hafve Biblar att de facto utsprida. Så snart svar anlända, skole vi väl meddela innehållet deraf, och sedan så fort sig någonsin göra låter, och vi hinne få Biblar inbundne, sörja för organisationen af våra Biträdes Sällskaper. Vi hafve vid Districternas bestämmande bjudit tili att hafva afseende äfven på folkmängden inom Districtet; tuen för Åbo och Björneborgs Län, såsom tätast bebodt, quarblef dock vida större antal än i de öfriga, hvarföre vi ock föreslagit en subdivision i Björneborg, och skrifvit derom tili pastor profess. Doct. Lebell. Kunde omkring 100 Pund äfven på den puncten användas, vore det väl; men jag vågar ej beständigt trötta Herr Pastorns och den Engelska Societetens ädla frikostighet.

I anledning af Herr Pastorns sista bref hafve vi nyligen landvägen, mot. halfva skjutslegans erläggande, afsändt tili Prosten Castren på Uhleoborg ett partie Finska Biblar och N. Testamenten, och flere skall han få i sommar genom Stockholm.” - -

Nyt kävi toiminta nopeasti. V. 1818 pidettiin kaikkien apuseurojen perustavat kokoukset: Vaasassa 22 p. tammik., Kuopiossa 10 p. huhtik., Viipurissa 20 p. huhtik., Porvoossa 5 p. elok., Oulussa 25 p. marrask., Porissa 3 p. jouluk. ja Hämeenlinnassa 10 p. jouluk. Toimikuntiin valittiin kaikkialla, Turun ja Pietarin esimerkin mukaan, paikkakunnan huomatuimmat hengelliset ja maalliset arvohenkilöt. Seuraavana vuonna suoritettiin Lontoosta luvatut apurahat, kaikkiaan 1100 puntaa, Patersonin välityksellä näille apuseuroille. Lahjoitetut varat, joista vaihdossa saatiin 22487 paperirupl. 47 kop., olivat säilytettävät pysyvänä pääomana, jolla pääseuralta Turussa ostettiin myytävään kirjojen varasto; kun myynnin kautta rahoja aina tuli takaisin, voitiin varasto pitää riittävän suurena. Ilmaiseksi jakamiinsa pyhiin kirjoihin sitävastoin tuli apuseurojen käyttää muita varojaan, pääasiassa kertyneitä jäsenmaksuja. Turun piipiaseuran puolesta kiitti Patersonia sen puheenjohtaja, kreivi Steinheil toukokuun alussa 1819 kirjoittamassaan kirjeessä, joka tuotti Patersonille suurta iloa. “Oli todella rohkaiseva”, kirjoitti Paterson päiväkirjaansa, “nähdä sitä suurta harrastusta, jota hänen ylhäisyytensä osoitti tässä hyvässä asiassa; mutta hän oli yhtä hyvä kuin urhoollinenkin, ja todella oli hänelle uskotun kansan sekä ajallinen että hengellinen menestys hänelle kallis.”²

¹ Tämä ja muut seuraavina vuosina kirjoitetut Patersonin kirjeet, jommoisia usein mainitaan Tengströmin kirjeissä, eivät näytä säilyneen Tengströmin papereissa.

² Suomen Piipiaseura 1812-1912”, siv. 33; Piipiaseuran vuosikertomukset 1818-20; *Paterson* siv. 313. Kreivi Steinheilin kirje Patersonille on tallella P:n kirjekirjassa (n:o 43).

Niin pian kuin apuseurat näin olivat muodostuneet, päätti Paterson tehdä tarkastusmatkan kaikkiin niihin Suomen paikkoihin, joissa niitä oli. Ainoastaan Oulu oli etäisen asemansa tähden jätettävä matkasuunnitelman ulkopuolelle. Näin aiheutui Patersonin pisin matka Suomessa, joka myös tuli olemaan viimeinen hänen tekemänsä. Se tapahtui kesällä 1819. Meillä on tästä matkasta kaksikin hänen kertomustaan. Toinen tavataan kuudessa matkakirjeessä, jotka ovat julkaistut Englannin ja Ulkomaan Piipliaseuran vuosikertomuksissa ja jotka A. Halla on niistä kopioinut ja suomentanut¹. Toinen on hänen päiväkirjassaan,² josta sen tähän suomennamme, viitaten matkakirjeisiin niissä kohden, joissa ne täydentävät päiväkirjan kuvausta. Matkakirjeet pysyvät tarkoin piipliaseuran asioissa, päiväkirjan esitys sen sijaan paisuu usein laajahkoiksi maa- ja kansatieteellisiksi kuvauksiksi. Päiväkirjasta on osa paikan- ja henkilönimisiä jätetty pois, arvatenkin englantilaisille lukijoille yhdentekevinä asioina. Päiväkirjan kertomus on näin kuuluva:

“Kun ystäväni Mr. James Finlayson, joka oli Sir Alexander Wilsonin johdolla ollut palkattu rakentamaan koneita Alexandroffskyssä, oli luopunut tästä toimesta ja oli terveydeltään heikonlainen, niin minä ehdotin että hän seuraisi minua Suomen matkallani. Olen jo kertonut³ että olin v. 1812 viettänyt muutamia päiviä Tampereella Suomessa ja huomannut ne erinomaiset edut, mitkä siellä tarjoutuivat kaikenlaisten koneiden käytölle. Sillä oli miellyttävä asema viljavalla seudulla ja siellä oli ääretön, jopa tyhjentymätön vesivoima. Olin huomauttanut sen suuria etuisuuksia ystävälleni, joka oli halukas näkemään paikkaa; ja jos se miellyttäisi häntä ja hän saattaisi saada hallitukselta edullisia ehtoja, niin hän aikoi rakentaa lähimpään läheisyyteen vesimyllyjä ja muita tehtaita. Hän suostui sentähden rupeamaan toverikseni tällä pitkällä matkalla. - -

Niinpä lähdimme Pietarista heinäkuun 22 p:nä ja kuljettuamme noin 20 virstaa Viipurin tietä poikkesimme suoraan pohjoista kohti Käkisalmeen päin. Matkamme ensi osa pohjoiseen kuljettaessa kävi havumetsien kautta, joita kolkompia tuskin olen nähnyt. Ruohon tai muun vihreän kasvullisuuden asemesta oli maa kuivan, valkean sammalen peitossa, eikä yhtä elävää olentoa ollut näkyvissä. Se ei näyttänyt sopivan asuinsijaksi edes karhuille tai susille, ja kuitenkin vilisee näitä eläimiä siellä. Lopulta tulimme järvi-jakson luo, joka täyttää suuren osan sitä maakuntaa ja jossa on runsaasti oivallisia kaloja: niitä tuodaan kaupan Pietariin varsinkin paaston aikana. Kalastajat tekevät reikiä jäähän, joiden kautta he kuljettavat verkkojansa, ja kun kalat syöksyvät ilmareikien luo, saadaan yhdestä apajasta suunnattomia määriä. Muutamat järvistä ovat likellä Laatokkaa; ja joku aika sitten yksi niistä mursi sen kapean kannaksen, joka erotti sen mainitusta sisämerestä, ja laski vetensä siihen⁴ mutta kun Laatokka on niin laaja, niin ei tulvan vaikutus siinä suurestikaan tuntunut. Suuri osa tietä oli syvää hiekkaa, niin että pääsimme hitaasti eteenpäin; yhtäkaikki saavuimme Käkisalmeen, joka on pieni kaupunki sen virran suulla, minkä kautta purkautuu Laatokkaan se laaja, noin 200 [engl.] penikulmaa pitkä järvi-jakso, joka ulottuu Lappeenrannasta kauas tuonne puolen Kuopion. Virta on komea, mutta lukuisain koskiensa ja kallioittensa takia se ei ole purjehduskelpoinen. Siinä vilisee mitä parasta lohta, jota suurin määrin tuodaan Pietariin. Kaupungilla on sievä asema, mutta se ei ole juuri kukoistava. Se on siinä osassa Suomea, jonka Ruotsi luovutti Venäjälle Kaarle XII:n kuoleman jälkeen ja joka ei ollut kovinkaan kukoistavassa tilassa tsaarien hallinnon alaisena. Me asetuimme paikkakunnan paraaseen ravintolaan, mutta se näkyi olevan surkean epäsiisti. Vuoteet ja seinät olivat täynnä luteita. Emme tietystikään voineet nukkua vuoteissa, vaan laitoimme makuusijamme lattialle niin keskelle kuin mahdollista; mutta sinnekin löysivät vihollisemme. Kun tulopäivämme jälkeinen päivä oli sunnuntai, jota me pidimme lepopäivänä, niin oli meidän oltava kaksi yötä tässä kurjassa paikassa. Aukkaat ovat osaksi suomalaisia, osaksi venäläisiä. Useat suomalaisista ovat käännetyt kreikkalaiseen uskoon ja olivat ennen orjuuden tilassa, mutta Aleksanteri antoi heille vapauden. Muutamat heistä ovat sittemmin ostaneet isäntiensä tilukset ja jakaneet ne keskenään, niin että he ovat nyt itsenäisiä maanomistajia. Se tuotti keisarille suurta tyydytystä. Ilokseni kuulin että väestö tässä osassa Suomea oli hyvässä maineessa siveellisyytensä ja uskonnollisuutensa puolesta; ja kun he matkan pituuden takia eivät pääse oman pitäjänsä kirkkoon, niin he tulevat koolle laulamaan virsiä ja lukemaan raamattua ja

¹ "Suomen Piipliaseura 1812-1912", siv. 39-54

² Siv. 313 ss.

³ Vrt. edellä siv. 103.

⁴ Tämä Suvannon purkautuminen Laatokkaan oli tapahtunut toukokuun lopulla 1818, siis vuotta ennen Patersonin matkaa.

muuta hyviä kirjoja sunnuntaina. Ne ovat erittäin hyvää väkeä, mutta köyhiä; rahaa on tuskin ollenkaan liikkeessä heidän keskuudessaan¹.

Käytimme maanantaiaamupäivän katsellaksemme tuota komeata virtaa ja Laatokan järveä, Euroopan suurinta makean veden järveä, joka on noin 150 [engl.] penikulmaa pitkä ja 50 leveä. Siinä on useita hyvin kauniita saaria; yhdellä niistä on kuuluisa kreikanuskoinen luostari, joka omistaa Laatokan lohenkalastuksen, mistä se saa toimeentulonsa. Käkisalmi on linnoitettu kaupunki tai pikemminkin suuri kylä.

Lähdimme tästä paikasta aikaisen päivällisen jälkeen ja matkustimme, pysyen lähellä Laatokan rantoja, Kurkijoelle, pysähtyen yöksi arvoisan rovasti Slottmanin luo, jonka seurakunta on hyvin laaja, ulottuen pitkin Laatokan rantoja aina Aunuksen rajalle saakka². Häneltä sain paljon tietoja maan tilasta ja olin iloinen kuullessani että kaikki osasivat lukea tässä piirissä, niinkuin muuallakin Suomessa, ja kaikki olivat hyvin halukkaat saamaan raamatuita. Lupasin toimittaa heille sellaisia Pietarista. Seutu muuttui paljon paremmaksi Käkisalmen pohjoispuolella ja olisi hyvin hedelmällistä, ellei olisi kesähallvoja, jotka toisinaan yhdessä yössä tekevät tyhjäksi maamiehen toiveet³.

Seuraava asemapaikkamme oli Savonlinna. Olin käynyt siellä matkallani Lontooseen v. 1817, mutta silloin kulkenut ohi öiseen aikaan näkemättä mitään paikan asemasta. Se sijaitsee järvien keskellä ja on lujasti linnoitettu sekä luonnostaan että keinotekoisesti, kun se on rakennettu vesien ympäröimälle kalliolle. Sinne johtava tie on hyvin merkillinen, se kun kulkee korkeita soraharjanteita, jotka muodostavat jakson pieniä, kapeita saaria, tuskin leveämpiä kuin että tie niihin mahtuu, syvä vesi molemmin puolin. Saaria yhdistävät puusillat³. Savonlinna oli entisaikoina venäläinen etuvarustus, joka suojasi venäläistä Suomea pohjoisesta ja lännestä päin. Tämä oli ainoa tie, jota myöten armeija kesäaikaan näiltä ilmansuunnilta saattoi sitä lähestyä, kun järvet estivät pääsyn kaikilta muilta tahoilta; mutta keskitalvella, kun jää oli kyllin lujaa kannattaakseen kanuunia, ei ollut mitään keinoa estää pääsyä. Vietin suurimman osan päivää lähellä tätä paikkaa pastori Maconin kanssa, joka oli erinomainen mies⁴. Lähdettyämme Savonlinnasta tulimme alueelle, joka ennen vuotta 1809 oli ruotsalaista Suomea. V. 1817 olin matkustanut melkein koko matkan Savonlinnasta Kuopioon jäätä myöten; nyt kuljimme näiden komeiden järvien rantoja seuraten, erinomaisen runollisten maisemien halki, jotka toisenlaisessa ilmanalassa ollen kuuluisivat maailman kauneimpiin. Kuljimme äärettömien mäntymetsien kautta, joista yksi, tiemme vasemmalla puolen, paraillaan paloi. Oli juhlallista nähdä kokonainen metsä tulella ja kuulla maailman kauneimpain puiden rätisten kaatuvan maahan, levittäen hävittävää alkuainetta yhä laajemmalle. Asukkaat eivät tehneet mitään yrityksiä palon sammuttamiseksi; eivätkä he olisi voineetkaan sitä pysäyttää, kun se kerran oli valtaan päässyt. Sitäpaitsi on puutavaralla näillä seuduilla hyvin vähän arvoa. Se ei kannattaisi maitse kuljettamista, eikä sitä voida vesitse kuljettaa mihinkään merisatamaan, jonka takia sen annetaan kaatua ja mädätä. Metsänpalo on toisinaan köyhille talonpojille onnellinen tapaus. Jos on jotain kamaraa sillä paikalla, niin he raivaavat siitä pois palamattomat rungot, hajoittavat tuhan sen pinnalle, kylvävät siihen ruista ja karhitsevat sitä tölskötekoisella puisella karhilla. Näin muokatulla maalla kasvaa mainio sato parina, kolmena vuotena. Sitten levittää tuuli läheisistä puista siemeniä alueelle, ja uusi metsä nousee tulen hävittämän sijalle. On varsin merkillistä, että jos palanut alue oli mäntymetsää, niin sen sijalle nousee koivu⁵.

Matkan varrella kävimme tervehtimässä erästä pappia, jonka pitäjä on 86 [engl.] penikulmaa pitkä ja 52 leveä; siinä on 14,000 asukasta⁶. Se on köyhimpiä seurakuntia, missä koskaan olen käynyt. Köyhät asukkaat yleisesti sekottavat jauhoihinsa leipää valmistaessaan hienonnettua

¹ Vrt. matkakirjeitä ”Suomen Piipaseura” s. 39

² Paterson tarkoittaa tietenkin rovastikunnan laajuutta eikä seurakunnan. -*Jakob Johan Slottman* synt. 1766, Kurkijoen khra 1802 - 46.

³ Punkaharju.

⁴ Vrt. matkakirje siv. 41. - Maist. *Niilo Maconi*, talonpojan poika Kerimäeltä (Makkonen). oli synt. 1760, tuli papiksi ja maisteriksi 1786 ja palveli koko ikänsä Kerimäellä, kirkkoherrana 1794-1839

⁵ Matkakirjeessä (siv. 41) kerrotaan käynnistä rovasti I. A. *Cleven* luona Rantasalmella (khra 1816-33) ja koulutoimesta mainitussa pitäjässä.

⁶ Matkakirjeestä (siv. 41-42) näkee että tämä pappi oli Pieksämäen kirkkoherra, teol. t:ri *Pietari Bonsdorff* (synt. 1756, Pieksämäen khra. 1800-21).

männynkuorta tai olkia tai karkeata sammalta, ja huonoina vuosina he elävät melkein yksinomaan näistä leivänlisäkkeistä. Huomasin heidän olevan yhtä suuressa elämän leivän, Jumalan sanan puutteessa.

Sabbattina elok. 1 p:nä lepäsimme Suonenjoella, joka on viehättävä, syrjäinen paikkakunta. Aamupäivällä kuuntelin papin saarnaa ja jumalanpalveluksen jälkeen jakelin Uusia testamentteja köyhille asukkaille. Köyhäin talonpoikain vuodattamat ilokyyneet vaikuttivat minuun valtavasti. Tässä pitäjässä, joka myöskin on laaja, eivät olleet käyntini aikana saaneet Pipliaseuralta mitään raamatuita, mutta minä toivon että heille sittemmin on toimitettu niitä runsaasti. Vietin iltapäivän papin ja muutamien ystävien seurassa, keskustellen uskonnollisesta tilasta näillä seuduilla ja parhaista keinoista sitä edistää.¹

Seuraavana päivänä saavuimme Kuopioon, jossa olin käynyt v. 1817, tutustuen siellä useihin hurskaksiin henkilöihin; heitä kävin heti tervehtimässä ja sain heiltä tietoja uskonnollisesta tilasta siinä maakunnassa². Ilokseni kuulin että herätys, joka oli alkanut muutamia vuosia aikaisemmin, oli yhä enemmän leviämässä. Muutamien paikoin pohjoiseen Kuopiosta se oli aivan yleinen, ja monet etsivät pelastuksen tietä. Tahdon huomauttaa että tämä herätys myöhemmin kasvoi suuresti, ja nyt, kun köyhät asukkaat ovat saaneet runsaasti pyhiä kirjoja, varsinkin Uusia testamentteja, on se toivoakseni muodostunut raamatullisemmaksi ja vankemmaksi.

3:nnen päivän illalla meillä oli Pipliaseuran haaraosaston johtokunnan kokous, jossa suoritettiin koko joukon asioita, varsinkin saattamalla täydellisemmäksi heidän järjestelyjensä ja pitämällä huolta siitä että saisivat runsaammin pyhiä kirjoja sekä myytäväksi että ilmaiseksi jaettavaksi.³ Vietimme kaksi tai kolme päivää tällä kauniilla, runollisella seudulla. Ympäristössä olevat maisemat ovat kenties maailman kauneimpia. Lukuivat järvet, jotka peittävät seudun, ja somat saaret, joita on sirotettuina näihin järviin, tekevät ne todella viehättäviksi. Purjehdimme näillä järvillä ja huomasimme sen todella virkistäväksi.

Lähtiessämme Kuopiosta me kuljimme poikkimaisin Vaasaan, joka on viisi astetta melkein suoraan länteen ensinmainitusta paikasta. Seutu on hyvin harvaan asuttua. Niinkuin tavallista on se täynnä järviä ja äärettömiä metsiä, ja vaikka siellä on yllin kyllin mitä parasta puutavaraa, pelkkää petäjää ja koivua, niin se on hyvin vähäarvoista, kun sitä ei voida saada markkinoille. Sisäosa on yleensä hyvin karua, mutta siellä täällä on kauniita paikkoja; ellei olisi yöhalloja, olisi se hyvin hedelmällistä. Kun tulimme lähemmä Vaasaa, saavuimme seudulle, joka on Suomen hedelmällisimpiä ja tiheimmin asuttuja. En tosiaankaan muista koskaan nähneeni kauniimpia ruislaidoita missään maassa. Vainiot olivat kypsät elonajaksi. Väestö näytti olevan varakasta. Annoin pois useita Uuden testamentin kappaleita köyhille; ne otettiin kiitollisuudella vastaan. Se raamattujen kaipuu, mikä kaikkialla oli huomattavissa, oli todella ilahduttava, enkä epäile, että Kristuksen sana asui runsaasti tämän köyhän kansan sydämissä.

Saavuttuani Vaasaan kävin tervehtimässä t:ri Tengströmiä⁴, joka oli erinomainen mies ja arvollinen Kristuksen palvelija; hänen tuttavuuteensa tulin v. 1814, kun jäätä myöten kuljin Vaasasta Uumajaan. Hän otti minut vastaan avosylin ja antoi minulle mielenkiintoisen esityksen raamattujen levittämistoimesta sillä paikkakunnalla ja siinä maakunnassa sekä yleisestä uskonnollisesta tilasta siinä osassa maata. Kun palasin majataloon, sain kuulla hänen ylhäisyytensä kuvernöörin⁵ käyneen minua tapaamassa ja haluavan nähdä minua. Hän oli Vaasan apuseuran esimies. Menin heti hänen

¹ Suonenjoen silloinen kappalainen oli *Kaarle Fredrik Bergh* (synt. 1763, pap. vih. 1788, pappina Suonenjoella v:sta 1793 kuolemaansa saakka 1814), tunnettujen herännäisyysmiesten Juhana Fredrik ja Julius Immanuel Bergh'in isä; vrt. *Rosendal*, Suomen herännäisyyden historia 1. 131-2.

² Vrt. matkakirjettä siv. 42-44. Paterson kävi m.m. uudestaan Pietari Väänäsen luona (vrt. edellä s. 139), jonka kirjakauppalikkeesta hän kertoo.

³ Vrt. matkakirjettä siv. 42-45, jossa laajemmin kerrotaan näistä toimenpiteistä sekä Pohjois-Savon ja Karjalan uskonnollisesta tilasta.

⁴ Arkkipiispan veli *Juhana Tengström* oli synt. 1757, vih. pap. 1781, Vaasan kappalainen 1791 ja kirkkoherra 1810, teol. t:ri 1817. Kuoli 1821. - Olost Vaasassa vrt. matkakirjettä siv. 45--48. Paterson oli siellä nähtävästi elokuun 10 päivän tienoilla

⁵ Carl Constantin de Carnall, synt. 1757, Vaasan läänin maaherra 1808-22, kuollut 1832.

luoksensa ja olin hänen seurassaan 1 ½ tuntia. Huomasin hänet hurskaaksi mieheksi, joka näytti suurella harrastuksella seuraavan Pipliaseuran edistystä ja uskonnollista tilaa yleensä. Mielipahakseni sain kuulla että kansa tässä ja eteläisemmissä maakunnissa, joissa se on valistuneempaa, on siveellisessä suhteessa alemmalla kannalla ja rikollisuus on suurempi kuin maan sisäosissa. Tämä todennäköisesti johtuu siitä että he ovat aineellisessa suhteessa paremmissa oloissa, sekä myöskin heidän yhteydestään Tukholman kanssa, joka enimmäkseen saa polttopuunsa ja ruokavaransa näiltä seuduin. Hänen ylhäisyytensä oli vakuutettu siitä ettei mikään muu kuin uskonnollisen tiedon leviäminen voinut vaikuttaa tämän pahan vastamyrrkynä. Tästä jouduimme puhumaan uskonnollisten lentokirjasten merkityksestä, josta hän oli samaa mieltä kuin minä ja lupasi olla mukana muodostamassa traktaattiseuraa Vaasaa ja sen ympäristöä varten, jommoinen sittemmin syntyikin ja jonka avulla saatiin painetuksi ja levitetyksi tuhansia näitä armon sanansaattajia köyhille ja tietämättömille. Kun halusin nähdä vankilaa, hän ystävällisesti tarjoutui itse tulemaan kanssamme, ja tulikin luokseni seuraavana aamuna puoli kuudelta, jolloin yhdessä menimme vankilaan. Sen huomasin olevan oivallisessa kunnossa ja osittain varustetun raamatuilla.

Syy, miksi niin aikaisin teimme käyntimme vankilassa, oli se että hänen ylhäisyytensä oli lähdössä ottamaan vastaan keisaria lääninsä rajoille. Hänen majesteettinsa oli näihin aikoihin ympäri Suomen ulottuvalla matkalla, aina Tornioon saakka pohjoisessa¹. Hän oli antanut määräyksen, ettei asukkaiden pitänyt nähdä mitään vaivaa hänen tähtensä, eikä halunnut muuta kuin sylillisen puhtaita olkia vuoteeksensa. Tällä matkallaan hän kävi kuuluisalla Kajaanin järvellä, joka sijaitsee 64 ½ asteella pohjoista leveyttä. Keskellä järveä on varsin huomattava saari, jota keisari halusi nähdä. Sitä varten he menivät veneeseen, mutta silloin nousi myrsky, joka, vaikka se ajoikin heidät saarelle, oli vähällä saattaa heidät kaikki perikatoon. Kun myrsky jatkui, niin he eivät voineet päästä takaisin. Oli pitkä matka ensimmäiseen saarella olevaan taloon, ja heidän oli pakko kävellä koko matka jalan, tiettömäin korpien halki. Hänen matkatoverinsa olivat melkein kaikki nääntyä, keisarin osoittautuessa kestävimmäksi kaikista. Kun he vihdoin saapuivat tuohon yksinäiseen ihmisasuntoon, niin he näkivät että kaikki asukkaat olivat paenneet heidän lähestyessään. Ainoa elävä olento talossa oli lehmä, ja nähdessään heidät se alkoi tehdä tavattomia hyppyjä. ”Näettekö”, sanoi Sir James Wylie, ”lehmäkin tietää, että tässä on keisari, ja tanssii ilosta tämän odottamattoman vierailun johdosta”. Retkestä tuli sangen seikkailurikas: siellä heidän täytyi viipyä siksi kunnes myrsky asettui, ja heillä oli jonkun verran vaikeuksia ennenkuin pääsivät manterelle ja takaisin ajoneuvoihinsa. Tästä matkasta koitui paljon hyvää Suomelle. Se teki keisarin rakkaaksi kansalle ja herätti keisarissa syvempää mielenkiintoa heidän onneensa.

Sitten tapasin Vaasan pipliaseuran johtokunnan, johon kuului paljon ja huomattavissa asemissa olevia henkilöitä, jotka olivat asiamme lämpimiä ystäviä. He olivat jo saaneet suuren varaston ruotsalaisia raamattuita Tukholmasta ja suomalaisia Turusta. He olivat jo kuluttaneet kaiken sen minkä he itse auliisti olivat keränneet, ja samoin ne 150 puntaa, mitkä he olivat saaneet Englannin ja Ulkomaan Pipliaseuralta, ja heillä oli nyt 500 ruplaa velkaa. Niin halukkaita olivat ihmiset saamaan raamattuita, että kun ensimmäiset 150 kappaletta saapuivat, ne olivat jaetut ennen iltaa. Hinta oli niin alhainen että he eivät ensin voineet uskoa saamaansa kirjaa kokoraamatuksi. He olivat ennen maksaneet 15-20 riksiä kappaleesta ja saivat nyt sellaisen 2 ½ :lla. Kelpo t:ri Tengström osoitti meille suurta ystävällisyyttä oleskelumme aikana, ja me tapasimme monta oivallista ihmistä. Vaasan asukkaat puhuvat yksinomaan ruotsia. Itse asiassa tätä kieltä puhutaan kaikkialla pitkin rannikoita, sekä Pohjan- että Suomenlahden. Asukkaat ovat sekarotua, ja puhdas suomalainen rotu on tavattavissa sisäosissa. Sielläkin puhutaan ruotsia kaupungeissa, vaikka ei yksinomaan, ja kaikki virkamiehet puhuvat sitä. Siitä luonnollisesti johtuu että he ovat kiintyneitä Ruotsiin, ja sekä kieli että uskonto synnyttää heissä vastahakoisuutta Venäjän valtaan.

Vietettyämme kaksi, kolme päivää Vaasassa mitä hyödyllisimmällä ja hauskimmalla tavalla me lähdimme Poriin. Eräässä majatalossa matkamme varrella tapasimme seurueen aatelisia ja virkamiehiä, jotka olivat kokoontuneet suureen saliin jotain toimitusta varten. Saatuaan tietää

---

¹) Vrt. E. Nervander, Alexander I:s resor i Finland, s. 139 ss.

kuka minä olin, eräs kaunis, nuori aatelismies astui esiin suuren mielenliikutuksen vallassa. Hänen tunteensa olivat ilmeisesti niin voimakkaat, ettei hän kyennyt niitä ilmi tuomaan. Lopulta hän piti minulle puheen, käyttämällä jotenkin liioiteltuja lauseparsia ja väräjäväällä äänellä; hän sanoi minua suurimmaksi hyväntekijäksi, mikä Suomella ja Venäjällä koskaan oli ollut, koska olin antanut heille kalleimman kaikesta, elävän Jumalan ilmoituksen, ja toivotti minulle kaikkea siunausta tässä ja tulevassa maailmassa. Hänen sydämensä oli lämmin ja hän osoitti todella olevansa raamatun ja Pipliaseuran ystävä. Me kaikki hämmästyimme tästä lyhyestä puheesta ja tulimme melkein yhtä suuren liikutuksen valtaan kuin puhuja itsekin. Toverini, joka ei ymmärtänyt kieltä, seiso i ällistyneenä, tietämättä mistä oli kysymys. Tämä on yksi niitä tapahtumia, joita en koskaan unhot. Nyt, kun tästä kirjoitan, on siitä kulunut 28 vuotta, mutta nuoren miehen ulkomuoto ja piirteet ovat yhtä elävästi muistissani kuin keskustelumme tapahtuessa, joka kesti vain muutamia minuutteja. Siinä me kohtasimme toisemme ja siinä me erosimme, tapaamatta toisiamme koskaan enää tässä maailmassa; mutta minä uskon että olen kohtaava hänet toisessa maailmassa ja että olen tunteva hänet taas.

En tavannut asioita Porissa siinä kunnossa kuin olisin toivonut¹. Se ei ole läänin pääkaupunki. Siellä ei ole korkeita virkamiehiä, eikä papisto ollut niin innokas kuin sen olisi pitänyt olla. Vietimme siellä sabbatin, elokuun 15 päivän; ja maanantaina kutsuimme koolle ne johtavista henkilöistä ja papistosta, joista todennäköisesti oli jotain hyötyä, ja sain heidät muodostumaan raamattutoimikunnaksi. Järjestin heidän kanssansa kaikki muut tarpeelliset seikat, ja siitä saakka he ovat ajaneet asiata jonkunmoisella toimella ja jaelleet pyhien kirjojen kappaleita kylläkin laajalti piirissään. Porista lähdimme 17:nne n päivän aamulla ja matkustaen pitkin sen komean, lohirikkaan virran rantoja, jonka suulla, merenlahden luona, kaupunki sijaitsee, saavuimme seuraavana päivänä Tampereelle ja asetuimme asumaan Hatanpähän vanhojen ystäviemme herra ja rouva Lefren'in luo. Se on yksi koko Suomen kaikkein ihanimpia paikkoja, sijaiten laajojen järvien keskellä ja hedelmällisellä seudulla. Siellä vietimme kolme onnellista päivää. Ystäväni Finlayson oli ihastunut paikkaan. Hän yhdellä kertaa huomasi etten ollut liioitellut hänelle antamissani kuvauksissa, ja ystäväni Lefren antoi hänelle kaikki hänen haluamansa tiedot. Keisari oli käynyt paikalla muutamia päiviä ennen ja suuresti ihaillut sen vesiputouksia². Palattuamme Pietariin Mr. Finlayson pyysi hallitukselta pientä maakappaletta, jolle hän saisi rakentaa tehtaan puuvillankehruuta ja muita tarkoituksia varten, sekä oikeuden riittävään vesivoiman käyttöön. Kaikki mitä hän pyysi ja enemmänkin suotiin hänelle; ja tälle paikalle on rakennettu tehtaita, jotka antavat työtä useille sadoille köyhille asukkaille ja jotka ollen nykyään kokonaan hurskaiden miesten käsissä ovat suurena siunauksena maalle ja sadoille uutterille ihmisille. Tämä matkamme tulos oli itsessään riittävä korvaus kaikista pitkän matkan tuottamista vaivoista. Meidän oli hyvin vaikea päästä eroamaan näistä hyvistä ihmisistä, ja kun me lähdimme, saattoivat he meitä noin 20 virstaa. Ennenkuin erosimme veivät he meidät erään harjanteen huipulle ja näyttivät meille komean kuvan; kaikki luonnon kauneudet olivat ikäänkuin yhdistettyinä yhteen ainoaan suureen näköalaan³. Tämän kukkulan huipulla me heitimme hyvästit ystävillemme ja jatkoimme matkaamme Hämeenlinnan läänin samannimiseen pääkaupunkiin. Kun pimeä yllätti meidät, oli meidän pakko pysähtyä yöksi vähää ennen kaupunkiin tuloa; mutta viettääksemme sabattia paikassa, jossa tiesin evankeliumia uskollisesti saarnattavan, lähdimme liikkeelle aikaisin 22:n päivän aamulla, joka oli sabatti, ja tulimme perille hyvään aikaan jumalanpalvelukseen ja kuulimme oivallisen saarnan, jonka tämän laajan seurakunnan pappi piti⁴. Olin edeltäpäin kuullut paljon tästä uskollisesta Herran palvelijasta ja huomasin hänen täydellisesti ja ylikin vastaavan sitä mitä hänestä oli kerrottu. Tapasin myös useita muita oivallisia miehiä, joiden kanssa en ollut ennestään tuttu, ja kaikki olivat suuresti innostuneet siitä asiasta, jonka takia kävin heitä puhuttelemassa.

¹ Vrt. matkakirjeitä siv. 48

²) Aikamääräyksessä Patersonin muisti pettää; Aleksanteri I oli Tampereella vasta 10:s p. syyskuuta, siis neljättä viikkoa Patersonin ja Finlaysonin käynnin jälkeen. Se keskustelu keisarin ja Patersonin välillä Tammerkosken partaalla, josta traditsioni kertoo (vrt. *Nervander*, Alexander I:s resor i Finland, s. 265 tai *Voionmaa*, Tampereen kaupungin historia 11, 12 ja 85), ei siis voi olla historiallinen; mutta keisarin sanat voivat olla lausutut jossakin myöhemmässä kohtauksessa Pietarissa.

³ Nähtävästi joku Kangasalan harjuista.

⁴ Vrt. matkakirjeitä siv. 49; sen mukaan saarnajana oli kappalainen, jossa virassa 1815-22 oli *Henrik Konsin*, synt. 1784, vih. pap. 1809, sittemmin Kuoreveden kappalainen ja lopuksi Someron kirkkoherra, kuollut 1849.

Huomatessani etten muutamaan päivään voinut saada toimeen apuseuran johtokunnan kokousta, päätin käydä tervehtimässä t:ri Cygnaeusta joka oli juuri nimitetty Porvoon hiippakunnan piispaksi. Edellinen piispa¹ oli hurskas mies, jolle hänelle uskottujen sielujen onni oli sydämen asia, mutta kun hän kulki vanhoissa, kuluneissa raiteissa, oli minun hyvin vaikea saada häntä uskomaan että hänen velvollisuutensa oli perustaa piipliaseura hiippakuntaansa varten. Hän iloitsi kuullessaan piipliaseurojen perustamisesta muualla, mutta arveli että hän ja hänen konsistorinsa voisivat tehdä kaiken sen minkä joku seurakin, vieläpä paremminkin. Tässä oli pohjalla vähän mustasukkaisuutta Turkua kohtaan ja myöskin ystävääni arkkipiispaa kohtaan, jonka ylennys oli kohottanut hänen ja Turun hiippakunnan Porvoon yläpuolelle. Tämän mustasukkaisuuden oli hän saanut levitetyn osaan Porvoon alempaakin papistoa. Tahdoin sentähden kaikella muotoa tavata hänen seuraajansa, ennenkuin hän joutuisi saman vaikutuksen alaiseksi, ja jos mahdollista saada hänet yhtymään minun ajatustapaani. Hän asui yhä vanhassa pitäjässään², kun hän ei vielä ollut astunut uuteen toimeensa. Hänen asuinpaikkansa oli noin 20 [engl.] penikulman päässä Hämeenlinnasta. Jättäen jällelenni matkatoverini ja ottaen erään hurskaan nuoren miehen oppaakseni lähdin matkalle maanantaina päivällisen jälkeen ja vietin illan tohtorin seurassa. Hän näytti täydellisesti yhtyvän mielipiteisiini ja lupasi panna liikkeelle kaikki voimansa edistääkseen piipliaseuran asiaa hiippakunnassaan; ja me sovimme siitä että tapaisimme toisemme Porvoossa minun palatessani Turusta. Sanalla sanoen olin hyvin tyytyväinen häneen; mutta vaikka tätä tyytyväisyyttä jatkuikin jonkun aikaa, niin se ei kestänyt loppuun saakka. Hän ei ollut kauan ollut Porvoossa, kun keisari Aleksanteri, haluten saattaa protestanttisen kirkon muissa Venäjän osissa ja etenkin Itämerenmaakunnissa parempaan järjestykseen, kuten luuli, asetti pääkonsistorin Pietariin pitämään ylivalvontaa valtakunnan kaikkien muiden konsistorien yli, Suomea lukuunottamatta. Ystävänä kreivi Lieven oli määrätty presidentiksi ja etsi soveliaista henkilöä piispaksi tässä uudessa yllävalvonnassa. Hän teki useita yrityksiä saada kseen etevä miehiä Saksasta ottamaan vastaan virkaa, mutta turhaan. Vihdoin, kun hän oli epäonnistunut pyrkimyksissään joka suunnalla, hänen huomionsa kiintyi Cygnaeukseen joka heti suostui ja muutti Pietariin. Hän ei ollut kauan ollut virassaan, kun hän alkoi riidellä kunnan kreivin kanssa presidentin paikasta, ja vaikka hän oli kreiville kiittolisuuden velassa ylennyksestään, teki hän kaiken voitavansa häntä kiusata kseen. Sanalla sanoen hän osoitti että hän kaikin puolin oli vanhan koulun pappeja ja oli päättänyt olla Herra Piispa. Mutta vaikka kreivi olikin hyvin vaatimaton mies, niin hän tiesi oikeutensa eikä ollut halukas luovuttamaan niitä vaativalle prelaatille kehittyivät asiat siksi kuin lähdin Venäjältä. Kun Venäjän Piipliaseura silloin yhdistettiin pyhään synodiin, niin kreivi Lieven ja muut seuran protestanttiset jäsenet eivät halunneet asettua kreikkalaisen kirkon alaiseksi ja muodostivat sentähden erityisen protestanttisen piipliaseuran Venäjää varten. Säännöt laadittiin, keisari Nikolai hyväksyi ne ja kreivi (nytemmin ruhtinas) Lieven oli ne allekirjoituksellaan varmentanut, eikä niiden laillisiksi tulemiseen enää puuttunut muuta kuin piispan allekirjoitus, hän kun oli Venäjän protestanttisen kirkon päämies. Hän kieltäytyi panemasta nimeänsä ruhtinas Lievenin nimen jälkeen, jonka keisari oli nimittänyt seuran esimieheksi. Koetettiin kaikkia keinoja, jotta saataisiin hänet allekirjoittamaan, mutta turhaan. Ruhtinas esitti asian keisarille, joka oli kovin närkästyksissään siitä että pappi noin niskoitteli hänen tahtoansa vastaan. Keisari käski jyrkästi häntä panemaan nimensä asiakirjaan. Hänen oli silloin pakko totella; mutta hänen ylpeytensä nousi siihen määrään että hän kuoli kynä kädessään. Noin pelottavasti etsiskeli jumalallinen kaitselmuksen lannistamatonta ylpeyttä.³

Hämeenlinnaan palattuani kävin taas tervehtimässä arvoisaa kirkkoherraa⁴, ja hänen seurassaan kävin katsomassa vankilaa, jonka huomasi olevan oivallisessa kunnossa. Se oli

¹ Teol. t:ri Maunu Jaakko Alopaeus, synt. 1743, Porvoon piispa 1809-18.

² Teol. t:ri Zacharias Cygnaeus synt. 1763, Hollolan kirkkoherra 1811, Porvoon piispa 1819--20, Pietarin luterilainen piispa 1820-30. – Vrt. E. Nervander, Minne af Fredr. Cygnaeus, siv. 16-29.

³ Minkä verran on perää tässä Patersonin omistuksessa kertomuksessa tapauksista, jotka sattuivat useita vuosia hänen Pietarista lähtönsä jälkeen, en tiedä. Panen tähän E. Nervanderin kuvauksen piispa Cygnaeuksen viime ajoista: „En man på hans plats, med hans rättskänsla kunde dock ej vara förutan ovänner, och sådana egde han flera, hvilket uti ej ringa man nedstämde hans lynne. Dertill bidrog hans af öfveranstängning i sitt nya kall försvagade helsa, hvilken han aldrig skonade, då det gällde att punktligt uppfylla sina illigganden. Verksam till det sista hade han den 14 juni 1830 på morgonen skrifvit ett bref till sina söner i Helsingfors och derefter genomgått en embetsskrifvelse, hvilken han just höll på att underteckna, då han plötsligen träffades af ett slaganfall, som hastigt giorde slut på hans lif”. Patersonin kertomus tekee kieltämättä sen vaikutuksen, että se on saatu piispa Cygnaeukselle vihamieliseltä taholta.

⁴ Maist. Johan Gustaf Florin, synt. 1777, vih. pap. 1803, Hämeenlinnan ja Vanajan kirkkoherra 1814, kuollut 1820.

ennen villipetojen luola, mutta raamattujen levittäminen ja tämän oivan miehen työ vankien keskuudessa oli tehnyt heidät kesyiksi kuin lampaat. Vankilasta menin kuvernöörin luo¹ jonka huomasi raamattuasian lämpimäksi ystäväksi ja innokkaaksi edistämään hallituspiirinsä onnea joka suhteessa. Iltapäivällä tapasin johtokunnan, johon, kuten huomasi, kuului joukko hyvin arvossa pidettyjä miehiä, kuvernööri puheenjohtajana. Koetin saada heitä omaksumaan asianmukaisia menetelmiä seuran toimintaa varten ja elämän sanan levittämistä varten tässä laajassa, mutta osittain peräti köyhässä läänissä. Olin heihin hyvin tyytyväinen, ja menestykseni voitti rohkeimmatkin toiveeni.

Lähdimme matkalle Turkua kohti 26:n päivän aamulla ja kuljimme 70 virstaa, piirin rovastin taloon²; hän ei voinut olla saapuvilla kokouksessamme matkan pituuden takia, mutta minä tahdoin kaikin mokomin tavata häntä, koska hän oli läänin korkein pappismies, hyvin vaikutusvaltainen ja suuressa arvossa virkaveljiensä keskuudessa. Huomasi hänet todella oivalliseksi mieheksi; ja muutamien tuntien keskustelu hänen kanssansa oli mielestäni runsas palkkio kaikista vaivoistani ja vastuistani tämän pitkän matkan kuluessa. Seuraavana aamuna, kun kuljimme erään laajan niityn ohi, veti jokin sen toisella puolella huomioni puoleensa. Nousin kärryistä kulkeakseni sen poikki; mutta en ollut pitkälle edennyt ennenkuin huomasi olevani vaarallisella suolla. Eräs ohikulkeva talonpoika pudisti päätänsä minulle varoittaakseen minua vaarastani; minä yhtäkaikki jatkoin matkaani ja pääsin onnellisesti kiinteälle pohjalle erään puuryhmän luo; mutta palatessani en ollut päässyt pitkälle ennenkuin rupesin vajoamaan ja olin pakotettu heittäytymään pitkäkseni vatsalleni selviytyäkseni. Ryömin takaisin käsin ja jaloin kiinteälle pohjalle; ja nähdessäni karjaa laitumella toisella puolen arvostelin, että jos se kannatti heitä, niin se kannatti minuakin; heitä seuraten minä kelpo lailla väsyneenä ja säikähtyneenä vihdoinkin pääsin onnellisesti kärryjen luo. Tämä niitty oli aikanaan ollut suurena järvenä; mutta niinkuin usein on laita näissä pohjoisissa maissa, oli kasvullisuus sen peittänyt, niin että se nyt kasvaa runsaasti niittyheinää, samalla kuin järven vesi vielä on sen alla, varsinkin siellä missä se on syvintä. Sellaiset paikat ovat erinomaisen vaarallisia, ja usein hukkuu niihin ihmisiä ja karjaa. Se oli minulle vastaiseksikin opetuksena karttamaan villihanhien takaa ajamista.

Aikaisin iltapäivällä 27 p:nä saavuimme Turkuun, jossa iloksemme tapasimme t:ri Hendersonin ja hänen vaimonsa, jotka olivat saapuneet jonkun aikaa ennen³. Tulomme jälkeisenä päivänä tuli arkkipiispa Tengström kaupunkiin ollakseen saapuvilla Suomen Piiphiaseuran johtokunnan kokouksessa, jonka hän oli määrännyt maanantai-illaksi. T:ri Henderson ja minä kävimme heti tervehtimässä häntä, ja meillä oli erittäin hauska keskustelu hänen kanssansa. Huomasi hänen edistävän rakkaudessa yksinkertaiseen evankeliumiin. Hän oli nuoremmalla iällä ja vielä keski-ikäänkin saakka ollut jokseenkin neologian kannalla käsityksissään, mutta Piiphiaseura oli johtanut häntä ja monta hänen alaistaan harkitsemaan ja muuttamaan mielipiteitään jumalallisen armon opeista, ja, kuten hän itse sanoi, kuta vanhemmaksi hän tuli, sitä enemmän hän palasi uskonpuhdistajien oppiin. Arkkipiispa huomautti että minä käytin matkalakkia; ja todella minulla ei ollutkaan minkäänlaista hattua mukani tällä pitkällä matkalla. Hän kysyi, mihinkä tohtorinhattuni oli joutunut. Kerroin hänelle että kaksi vuotta sitten olin sen kerran maksanut, mutta sitä ei ollut koskaan minulle lähetetty tai se ei ainakaan ollut minulle perille tullut. „Ette voi”, hän sanoi, „esiintyä Turun kaduilla ilman sitä, koska näyttäisi siltä kuin ette antaisi mitään arvoa sille tohtoriudelle, jonka olemme teille antaneet.” - „Oli miten oli”, minä vastasin, „minulla ei ole hattua, enkä ole halukas maksamaan kahdesti hatustani.” - „Siinä tapauksessa”, hän vastasi, „saatte yhden minun hatuistani käyttääksenne sitä sillä aikaa kuin olette täällä.” Arkkipiispa oli hyvin pieni mies, ja miten hänen hattunsa menisi minun päähäni, tai oikeammin: miten minun suuri pääni saataisiin puristetuksi hänen hattunsa - se oli kysymys, joka ensin pani meidät ymmälle. Mutta kun hän toi hattunsa ja sitä koetettiin, niin sen huomattiinkin sopivan erinomaisesti, ja niinpä minä laskin ulos kadulle arkkipiispan hatussa, ystäväni Hendersonin suureksi huviksi. Maanantai-iltana meillä oli hauska kokous. Järjestin heidän kanssansa asiat niin, että apuseurat, jotka nyt olivat täydessä toimessa, saivat runsaat varastot. Kävin myöskin katsomassa sairaaloita, kuritushuonetta ja vankilaa ja huomasi niiden olevan tyydyttävässä kunnossa sekä kauttaaltaan raamatuilla varustettuja.

¹ *Gustaf Hjärne*, synt. 1768, Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherra 1816-28 senaattori kuoll. 1845. -- Lisätietoja Hämeenlinnan käynnistä matkakirjeessä siv. 50 -51.

² Täytynee olla Tammela, jossa silloin asui Hämeenlinnan rovastikunnan lääninrovasti, maist. Niilo Maunu Tolpo, synt. 1770, vih. pap. 1801, Tammelan kirkkoherra 1808-53.

³ Vrt *Thulia S. Henderson*, *Memoir of the Rev. E. Henderson*, s. 243. - Matkakirje siv. 52-3.

Lähdimme Turusta syyskuun 2 p:nä, tavattuamme kaikkia ystäviä ja järjestettyämme kaikki mikä oli tarpeen raamattuasian tarmokkaaksi edistämiseksi, ja samoin järjestettyämme heidän äskettäin muodostetun Evankeelisen seuransa asiat; jatkoimme matkaamme Helsinkiin, koska tahdoin saattaa ystäväni Finlaysonin tuttavuuteen muutamien vanhojen tukholmalaisten ystävien kanssa, joilla oli laajoja rautatehtaita kaakossa Turusta, lähellä Suomenlahtea. Jätimme ystävämme Hendersonilaiset jatkamaan matkaansa suoraa tietä, sillä välin kuin me poikkesimme oikeaan hyvin sievien seutujen halki. Vanhat ystäväni ottivat meidät hyvin ystävällisesti vastaan; he antoivat Mr. Finlaysonille paljon tietoja Suomesta ja lupasivat olla hänelle avullisia siinä tapauksessa että hän huomaisi velvollisuudekseen asettua tähän maahan. Me ihastuimme suuresti paikkaan, jossa ystävämme asuivat. Tilukset olivat järjestetyt kauniilla tavalla. Vesivoimaa heidän laajoja tehtaitansa varten oli runsaasti, jopa loppumattomasti. Lähdimme heidän luotansa teetä juotuamme, jatkoimme matkaamme ja yhdyimme ystäviimme Helsingissä seuraavana päivänä. Vietimme sabatin siellä, kuullen hyvän saarnan, ja teimme muutamia hauskoja tuttavuuksia, järjestäen yhteistoimintaa Porvoon piipiasuran kanssa raamattujen levittämiseksi heidän kaupungissaan ja sen ympäristössä. Olin halukas näkemään maailmankuulua Viaporin linnoitusta; ja kun minulla oli suositus linnan päällikölle, kreivi Heydenille, niin hän ystävällisesti kuljetti minua kautta kaikkien noiden pienten, mutta lujasti linnoitettujen saarten, luvultaan seitsemän; ne muodostavat oivallisen sataman kanuunaveneille, joita siellä aina on suuri määrä ynnä lukuisa miehistö, paitsi muutamia tuhansia miehiä linnaväkeä. Tämä paikka on mahdoton valloittaa maan puolelta, ja samoin merenkin puolelta, eivätkä venäläiset olisi sitä saaneet haltuunsa v. 1808 muuta kuin lahjomalla. Tapasin vankiloissa noin 500 vankia, joilla ei ollut minkäänlaisia uskonnollisia kirjoja; komentajan luvalla lähetin heille heti varaston suomalaisia Uusia testamentteja, ja lupasin toimittaa myöskin ruotsalaisia. Onnettomat miehet pyysivät hartaasti saada lahjaksi kirjoja, jotta heillä olisi vankeudessaan ajanvietettä.

Iltapäivällä 6:nä päivänä syyskuuta saavuimme Porvooseen, jossa heti kävin tervehtimässä uutta piispaa. Sain pian tietää että hän oli tavannut johtokunnan muut jäsenet ja keskustellut heidän kanssansa, ja huomasin myös että vielä oli joitakin vaikeuksia voitettavana, jotka piispa kumminkin toivoi saavansa poistetuksi kokouksessamme 7:n päivän illalla. Lähetin ystäväni sinä päivänä eteenpäin odottamaan minua pienessä, somassa Loviisan kaupungissa, jääden yksin jällelle johtokunnan kokoukseen; aikomukseni oli matkustaa läpi yön ja yhtyä ystäviini Loviisassa aamulla. Illalla olin yhdessä johtokunnan kanssa; ja vähän selitettyäni sain kaikki järjestetyksi niin että olin täysin tyytyväinen. He olivat todella hyviä miehiä; ja nyt, kun vanha, kunnan piispa oli poissa ja uusi oli yhtä mieltä minun kanssani, ei minun ollut ensinkään vaikea saada heitä suostumaan mielipiteisiini. Heitin sydämelliset jäähyväiset heille, ja sitten seurasin ystäviäni yön pimeydessä.

Emme olleet pitkälle ehtineet, kun, tullessamme erään jyrkänlaisen mäen päälle, josta meidän oli ajettava alas, hevoseni säikähtivät jonkun kuorma-ajurin rattaita, jotka odottivat mäen alla, ja lähtien menemään täyttä karkua ne veivät ajoneuvot toiselle puolelle tietä, missä oli ojan reunassa suuri, terävä, esiinpistävä kivi; se sattui etupyöräni puolapuihin ja leikkasi poikki jokaikisen niistä aivan kuin veitsellä. Siinä tuli kerrassaan seisaus: hevoset kaatuivat ja palvelijani ja kyytipojat heittäytyivät niiden päälle. Minä pysyin paikallani. Onneksi ei kukaan tässä töyssäyksessä loukkaantunut; mutta millaiset olivatkaan tunteeni, kun huomasin, missä pulassa olin keskellä yötä, vielä kaukana lähimmästä kaupungista, keskellä asumaton seutua, jossa oli mahdoton saada mitään vahinkoja korjatuksi! Lähdin lähimpään taloon ja herätin ihmiset, mutta he eivät voineet antaa mitään apua. Saatua kumminkin tietää että parin (engl.) penikulman päässä oli kaksi muuta taloa, menin jalan sinne asti, mutta huomasin etten saanut mitään apua sieltäkään, niin että kaiken vaivannäköni jälkeen olin jätetty oman kekseliäisyyteni varaan. Lainaten eräistä vankkureista etupyörät akseleineen hakkasin puun ja kiinnitin sen mukanani olevilla nuorilla vaunujen alle, niin että toinen pää oli lainattujen pyörien akselin varassa; sillä tapaa saatoinkin päästä vaunuineni hitaasti eteenpäin. Näissä maissa on tapana sanoa, kun tahdotaan kuvata jotain oikein hyödyttömäksi, että se ei ole enemmän arvoinen kuin viides pyörä vaunun alla; mutta minä havaitsin viidennen pyöräni itse asiassa olevan mitä suurimmaksi hyödyksi tällä kertaa. Ensin kävelin hitaasti vaunujeni vieressä nähdäkseni, miten laitokseni toimi; ja huomattuani että se toimi aivan tyydyttävästi, minä nousin istumaan, antaen palvelijani ja kyytipoikani kävellä, ja hitaasti etenemällä pääsin Loviisaan 9:n aikaan aamulla. Ystäväni olivat odottaneet minua tuntikausia ja olivat jo sangen huolissaan minusta, mutta viides pyöräni pian selvitti heille asian. Tämä oli vakavin tapaturma, mikä minulle koskaan on matkoillani tapahtunut. Aamiaisen jälkeen lähetin

ystäväni eteenpäin odottamaan minua Haminassa ja ryhdyin toimittamaan pyörääni uudelleen kulkukuntoon. Löysin oikein hyvän vaununtekijän ja sepän, joka ryhtyi työhön minun ohjeit-
teni mukaan, ja neljän aikaan iltapäivällä olin aivan valmis matkaan ja saavuin Haminaan
kohta puolenyön jälkeen. Siellä kävin tapaamassa eräitä johtavia henkilöitä ja koetin saada
heitä harrastamaan seuran asioita.

Sitten lähdimme Viipuriin, jonne saavuimme myöhään illalla. Kävin tervehtimässä hänen
ylhäisyyttänsä kuvernööriä, vanhaa ystävää, joka oli ollut tulkinani keskusteluissani ruhtinas
Galitsinin kanssa, kun oli kysymys venäläisen Piipliaseuran muodostamisesta; hän oli hyvin
kykenevä mies ja vilpitön asiamme ystävä. Huomasin että seura oli perustettu ja että sen
vaikutus lupasi tulla hyvin hyödylliseksi. Järjestettyäni vielä muutamia asioita, joiden
tarkoitus oli tehdä se vielä tehokkaammaksi, kävin katsomassa vankiloita, sairaaloita ja
hulluinhuonetta, jotka olivat tyydyttävässä kunnossa. Hulluinhuoneessa herätti huomiotani
varsinkin eräs onneton olento, joka teki mieleeni häviämättömän vaikutuksen. Se oli nuori,
noin 20vuotias tyttö, joka oli suljettu suureen huoneeseen yksikseen. Hän oli yhtä alaston kuin
syntyessään, eikä sietänyt vaateriisyyttä ruumiillaan pahimmassakaan ilmassa; mutta hän
oli lihava ja vahvarakenteinen. Hänen huuliltaan ei tullut muuta kuin kirouksia ja
pilkkasanoja. Hän muistutti minua miehestä, josta Herramme ajoi ulos riivaajaisia ja jonka
nimi oli Legion. En voinut saada itseäni uskomaan ettei tämäkin tyttö ollut riivaajaisen val-
lassa, enkä voinut olla rukoilematta ääneti hänen edestään. Vaikkei sanaakaan sanottu, eikä
kysymystä, joka olisi voinut ilmaista että olin hänen puolestaan rukouksissa, niin hän tuli
vielä rajummaksi kuin ennen. Se oli surullinen näky, ja minä poistuin raskain sydämin.
Lopetettuan kaikki mitä minulla oli tehtävänä Viipurissa, lähdimme eteenpäin Pietaria
kohden, jonne saavuimme lauantaina 11 p. syyskuuta, tavaten kaikki hyvässä tilassa.

Siten olin saanut toteutetuksi mitä olin kauan suunnitellut: piipliaseura-asia Suomessa
oli täydellisesti järjestetty sijoittamalla toimintakykyisiä apuseuroja kaikkiin vai-
kutusvaltaisiin keskuspaikkoihin, joista raamattuja voitiin levittää kaukaisimpiinkin
kyliin ja taloihin ja joista niitä on siten levitetty."

Tähän matkaan päättyi Patersonin välitön toiminta Suomessa.

Hän oli vuosien kuluessa hyvin perehtynyt maamme oloihin ja nähtävästi Suomeen suuresti
mieltynyt. Matkoillaan oli hän tullut käyneeksi useilla myöhempien aikojen matkailijain
suosituimmista käyntipaikoista: Imatralla ja Punkaharjulla, Savonlinnassa ja Kuopiossa,
Tampereella ja Kangasalla, ja kaikkialla hän, niinkuin olemme nähneet, avoimin silmin ihaili
luonnon kauneutta. Suomi oli hänen mielestään "satumaisen ihana maa" ja sen näköalat „ehkä
maailman kauneimpia."¹ Myöskin kansasta hän puhuu suurella myötätunnolla. Saamme hänen ku-
vauksistaan varsin elävän käsityksen Hirvenhiihtäjien ja Saarijärven Paavon aikuisesta Suomen
kansasta, joka eleli äärettömien metsiensä keskellä suuressa puutteessa ja köyhyydessä, mutta
vaatimattomana, rauhallisena, harrasmielisenä ja tavoiltaan puhtaana. Paterson oli matkoillaan
joutunut tekemisiin mitä erilaisimpain piirien kanssa. Hän oli kyllä pitänyt tarpeellisena etusijassa
kääntyä johtavissa asemissa olevien ja vaikutusvaltaisten henkilöiden puoleen, mutta yhtä mielellään
kuin piispojen ja kuvernöörien kanssa seurusteli hän yksinkertaisten kansanmiesten kanssa, kun hän
vain heissä tapasi harrastusta Jumalan valtakunnan asiaan. Se oli asia, joka kokonaan täytti hänen sy-
dämensä ja jonka eteenpäin viemiseen kaikki hänen pyrkimyksensä tähtäsivät.

IX. Viime vuodet Pietarissa. Venäjän evankeelinen liike.

Viimeisen pitkän Suomenmatkan jälkeen jatkui Patersonin vaikutus Pietarissa vielä useita vuosia.
Pietarin evankeelinen liike oli näinä aikoina korkeimmillaan. Koska tällä liikkeellä on ollut merkitystä
Suomelle ja suomalaisillekin, on syytä tässä yhteydessä vielä kuvata yleispiirtein sen vaiheita, mikäli
niistä ei jo edellä ole ollut puhe, ja niitä sen yhteydessä olevia tapauksia, jotka lopulta aiheuttivat
Patersonin lähdön Venäjältä.

Olemme nähneet miten suuri keisari Aleksanteri I:n mieskohtainen vaikutus Venäjän uskonnolliseen
liikkeeseen oli. Mutta kaikki ei suinkaan riippunut keisarista; hänen laillansa oli moni Venäjän
ylimyksistä kokenut, kuinka tyhjäksi valistusajan aatteet jättivät sielun, ja aikansa valtavissa
mullistuksissa nähnyt elävän Jumalan voiman. Näin syntynyt mielialan käänne syventyi monella

¹ Matkakirje elok. 8 p. 1819 („Suomen Piipliaseura" siv. 45).

todelliseksi herätykseksi, joka näissä suureksi osaksi kreikkalaiseen kirkkoon kuuluvissa miehissä oli luonteeltaan yleiskristillistä, ilman tunnustuksellista erikoistietoisuutta. Rakkaudessa, yhteisesti pyrkien syventymään raamatun sanaan ja henkeen, elivät Pietarin seurapiireissä rinnakkain kreikkalaisen ja roomalaisen katolisuuden ja luterilaisen sekä reformeeratun protestanttisuuden kannattajat. Herätyksen perusluonne oli kieltämättä evankeelinen; mutta siinä oli samalla voimakas mystillis-spiritualistinen piirre, joka yhdisti sen katoliseen hurskauteen. Tämän piirteen ymmärrämme hyvin, kun tiedämme että niiden henkilöiden joukossa, jotka Euroopassa liikkuneihin venäläisiin olivat syvimmin vaikuttaneet, oli sellaisia kuin rouva Juliane von Krüdener Jung-Stilling ja Baader. Olihan romantiikan aika sellaiselle aatesuunnalle muutenkin edullinen.

Pietarissa oli kaupungin perustamisajoilta saakka evankeelisia seurakuntia; mutta niiden papisto oli tähän aikaan melkein kauttaaltaan ratsionalistista eikä kyennyt herätysliikettä edistämään. Miltei ainoana poikkeuksena oli Veljesseurakunta, jonka lempeämielinen saarnaaja Mortimer kokosi joka sunnuntai paljon kuulijoita -- myöskin venäläisiä - saarnatuolinsa ympärille. Herätyksen evankeelinen kantajoukko oli enimmäkseen muualta äsken Pietariin muuttaneita. Erityisen ryhmän näiden joukossa muodostivat englantilaiset ja skotlantilaiset tulokkaat, suureksi osaksi käytännön miehiä, joita oli kutsuttu maahan tehtaita perustamaan ja muita elinkeinoja edistämään. Niinpä oli yksistään Patersonin toimesta parikymmentä hänen maamiestään Pietariin asettunut, Piipliaseuran toimiston, kirjapainon ja sitomon töihin kiinnitettynä. Nämät englantilaiset olivat enimmäkseen vapaakirkkomiehiä, joukossa monta kveekaria; heidän jyrkkä reformeerattu kantansa, vankka raamatullisuutensa ja tarmokas aktiivisuutensa oli terveellisenä vastapainona mystillis-spiritualistisille haaveiluille toisella taholla. Kun he eivät kuuluneet anglikaaniseen kirkkoon, jonka hallussa Pietarissa ennestään olemassa oleva englantilainen kirkko oli, ja kun tässäkin kirkossa vallalla oleva ratsionalistinen henki ei heitä tyydyttänyt, ryhtyivät he, kuten ennen on mainittu¹, v:sta 1815 pitämään yksityisiä hartauskokouksia ja sittemmin varsinaisia jumalanpalveluksia Veljesseurakunnan kappelissa v:sta 1817. Näissä kokouksissa puhuivat aluksi Paterson ja Henderson, sitten vaihdellen heidän kanssansa useat lähetyssaarnaajat, jotka matkalla työpaikoilleen oleskelivat pitemmän tai lyhemmän aikaa Pietarissa: v. 1817 herrat Glen ja Stallybrass, v. 1818 hrat Swan ja Lewis Way y.m. Kokoukset pidettiin iltapäivisin. Joka kuukauden ensimmäisenä aamupäivänä yhtyivät tämän piirin jäsenet suljettuun ehtoollisviettoon. Jäsenluku pysyi pienenä - korkein määrä oli noin 200 -- mutta tällä seurakunnalla oli kuitenkin suuri merkityksensä.

”Monet maamiehistämme”, kirjoittaa siitä Paterson, ”ovat siellä löytäneet Vapahtajansa, tai oikeammin: Vapahtaja on siellä löytänyt heidät. Tämä pieni seurakunta on osoittautunut tärkeäksi välineeksi Jumalan valtakunnan edistämiseen ei vain Venäjällä, vaan kautta maailman. He ovat aina osoittaneet suurta kristillistä anteliaisuutta.”²

Pietarissa oleskelevista englantilaisista olivat muutamat sinne saapuneet nimenomaan filantroopista vaikutusta varten. Niinpä oli Walter Venning ottanut tehtäväkseen Venäjän vankilaolojen parantamisen. Kun hän vankiloissa käydessään sai kuumetautitartunnan ja kuoli tammikuussa 1821, jatkoi hänen veljensä John hänen toimintaansa. Marraskuussa 1818 saapui Pietariin kaksi kveekaria William Allen ja Samuel Grellett³, joiden päämääränä niinkään oli vankiloiden tarkastaminen ja kansanopetuksen edistäminen. Piipliaseura-asia oli jo koonnut yhteen ne piirit Pietarissa, jotka olivat alttiit kaikille hyville harrastuksille, ja siten oli heidän helppo heti kääntyä oikeiden miesten puoleen asiataksa ajaessaan. He olivat kaksi kertaa keisarin puheilla, joka kuunteli heidän esityksiänsä suurimmalla huomaavaisuudella ja innolla hyväksyi heidän ehdotuksensa, että kouluissa luettaisiin kappaleita raamatusta, jommoisista he yhdessä Patersonin ja muutamain muiden kanssa olivat laatineet valikoiman. Toisessa audienssissa maalisk. 14 p. 1819 keisari kertoi heille omista uskonnollisista kokemuksistaan. „Hän kertoi heille, että vuoteen 1812 hän ei ollut koskaan luenut raamattua, mutta kerran aloitettuansa sitä lukea hän oli innokas lukemaan sitä yhä enemmän; 'minä

¹ Siv. 126.

² Paterson s. 239, 282, 292.

³ He olivat matkustaneet Norjan, Ruotsin ja Suomen kautta. Heidän olostaan Tukholmassa mainitsee J. Waetterdahl kirjeessä Henrik Renqvistille 22/ 10 1818 (*Akiander VII, 102*). Allenin päiväkirjamuistiinpanot heidän matkaltaan Suomen kautta julkaisee V. Voionmaa Historia II. Aikauskirjassa 1912, 169-178. Nähtävästi keskustelusta Allenin kanssa sai apteekkari John Julin harrastuksensa Bell-Lancaster-kouluihin, joita hän ensimmäisenä ryhtyi Suomessa puuhaamaan. Aate ei siis ole Venäjän kautta meille tullut, niinkuin Wichmann (Grunddragen tili Finlands uppfostrings- och undervisningsväsendes historia, s.71) esittää. Samanlainen ja samanaikainen liike Venäjällä, joka kyllä on sitten voinut antaa kotoisille harrastuksillemme lisävauhtia, juontaa kaikesti myöskin alkunsa Allenin käynnistä.

oikein nielin sitä', hän lisäsi. Hän sanoi että yksi syy, minkä takia hän piti suuria armeijoja, oli että orjina syntyneet ja sotapalvelukseen otetut miehet sotapalveluksesta erotessaan tulevat vapaiksi; että hän antoi eron suurille joukoille ja otti toisia heidän sijaansa; ja että päätarkoituksena kouluilla, joita hän perusti armeijaan, oli kasvattaa miehiä vapautta varten. Ennenkuin he erosivat, halusi keisari ottaa osaa rukoukseen heidän kanssansa, koska Herra oli luvannut olla siellä missä kaksi tai kolme on koolla hänen nimessään. Heidän istuttuaan vähän aikaa äänettöminä Grellett puhutteli keisaria, Allen polvistui ja keisari polvistui hänen viereensä, jolloin Allen piti vapaan rukouksen. Kun he nousivat, tarttui keisari Allenin käteen, nosti sen huulillensa ja suuteli sitä. He olivat kaikki kolme hyvin liikuttuja, niin että keisari kiirehti toiseen huoneeseen." Näin kertoo Paterson tästä kohtauksesta, joka on hyvin kuvaava Aleksanteri I:n luonteelle ja niille vaikutuksille, joille hän tähän aikaan oli altis.

Se, että englantilaisskotlantilaisten vapaakirkkomiesten sallittiin perustaa laillistettu seurakunta Pietarissa anglikaanisen seurakunnan rinnalle, tiesi poikkeamista siitä periaatteesta, että vieraistakin tunnustuksista Venäjällä suvaittiin ainoastaan virallisia kirkkoja, mutta ei "lahkoja". Samanlaista Venäjän oloissa ennen kuulumatonta uskonnollista vapaamielisyyttä oli evankeelisen lähetystyön salliminen valtakunnan ei-kristittyjen heimojen keskuudessa. Tämä lähetystyö oli alkanut jo Aleksanteri I:n hallituksen alkuvuosina, kun v. 1801 skotlantilaiset Brunton, Alexander Paterson ja Harrison Pietarin kautta matkustivat Karass nimiseen paikkakuntaan Kaukasuksen pohjoisrinteellä tehdäkseen työtä tataarien keskuudessa. Myöhemmin saapui sinne 9 muuta lähetysaarnajaa, niin että siellä pian oli kokonainen skottilaissiirtola. Toisia asemia tatarilaislähetystä varten perustettiin Astrakaniin ja Orenburgiin 1814. Astrakania ajateltiin tukipisteeksi Persiaan suunnatulle etenemiselle.

Kun Venäjän Piipliaseura aloitti toimintansa, tuli tatarilaisten ja persialaisten pyhien kirjojen painattaminen lähetysten tarpeeksi kuulumaan sen tehtäviin, ja siten joutui Paterson tekemisiin näiden lähetysalalla työskentelevien maamiestensä kanssa. Alkujaan itse lähetysalalle aikoneena hän muutoinkin kaikin tavoin edisti heidän toimintaansa, oli heidän asiamiehenänsä Pietarissa, majoitti läpimatkustavia ja usein kauankin Pietarissa viipyviä lähetysaarnajia luonansa ja välitti heidän kirjevaihtonsa kotimaan lähetysystävien kanssa. Keisari oli tällekin toiminnalle hyvin suosiollinen ja kannatti sitä monella tapaa¹.

Toisella taholla joutui Paterson suorastaan uuden evankeelisen lähetystyön alkuunpanijaksi. Kalmukinkielinen Matteuksen evankeliumin käännös oli alkanut levitä Keski-Siperiassa asuvien burjaatien keskuuteen, jotka ymmärsivät tätä kieltä. He tilasivat pyhiä kirjoja suurella innolla ja lähettivät pari miestänsä Pietariin pyytämään että raamattu käännettäisiin heidän omallekin murteellensa. Sen johdosta heräsi Patersonissa ajatus, että heidän keskuudessaan olisi aloitettava lähetystyötä; lopulla vuotta 1813 hän kirjoitti asiasta Lontoon lähetysseuralle. Seura suostui ehdotukseen. Ensimmäiset lähettiläät v. 1817 olivat englantilainen Stallybrass ja ruotsalainen Cornelius Rahmn; työpaikka oli Selenginskissä Baikaljärven tienoilla. Heitä seurasi 1819 Swan ja Yuille. Tämä lähetys oli vielä suuremmassa määrässä kuin edellinen Patersonin huolena. Rahmn ei vaimonsa terveyden takia voinut kauan viipyä Siperiassa, vaan siirtyi Sareptaan Kaakkois-Venäjällä.²

Vielä voimakkaammin kuin Pietariin saapuneet englantilaiset vaikuttivat Venäjän herätysliikkeeseen saksalaiset siirtolaiset. Jo 1760-luvulla oli Katarina II:n kehoituksesta Kaakkois-Venäjälle (Saratovin ja Samaran lääneihin) muuttanut paljon evankeelisia saksalaisia, jotka siellä muodostivat omia suuria siirtolaitaan seurakuntineen. Samoin avasi Aleksanteri I:n v. 1817 maansa Sveitsin ja Wyrtembergin talonpojille, joita ankara nälänhätä pakotti lähtemään kotimaastaan. Varsinkin wyrtembergiläisten lähtöön oli myös uskonnollisia syitä: ratsionalistinen kirkollishallinto oli muuttamalla heidän kirkollisia kirjojansa loukannut heidän tunteitansa, ja Bengelin ja Jung-Stillingin eskatologiset laskelmat olivat syvästi vaikuttaneet heihin. Näiden laskelmain mukaan oli 1836 oleva Herran palaamisen vuosi; vuodet 1816-36 olivat sen valmistusaikaa, jolloin Herran "sinetöityjen" tuli pyrkiä turvapaikkaan niiden hirveiden tuskien ajaksi, jotka olivat tulossa koko maanpiirin asukkaille. Jung-Stillingin mielestä oli kaukainen Samarkand tuo ennustuksissa viitattu turvapaikka; sinnepäin oli siis pyrittävä, ja tie kulki Etelä-Venäjän kautta. Lähtijäin johtajaksi tuli eräs katolinen, mutta evankeelisten mielipiteittensä takia epäilty ja vainottu pappi *Ignaz Lindl* Baijerista; hän saapui Pietariin marraskuussa 1819 ja jäi sinne joksikin aikaa. Aleksanteri I antoi hänen käytettäväkseen Maltan ritariston katolisen kirkon; keisari oli näet suurmestarina tässä ritaristossa, joka menetettyänsä Maltan oli saanut turvapaikan Nevan rannoilla. Ajan uskonnollisuuden luonnetta kuvaava ilmiö tämäkin: kreikkalaiskatolinen keisari roomalaiskatolisen ritariston suojelijana luovuttaa kirkon

¹ Paterson s. 234, 282, 298 y. m; *H. Dalton*, Beiträge z. Geschichte d. evang. Kirche in Russland IV, 162 ss. ("Eine evangelische Missionsiedelung im Kaukasus").

² Paterson s. 213, 235, 282, 335; *U. Paunu*, Suomen pakanalähetystoimi I, 62-3.

katoliselle papille, joka - kirkostaan ulkonaaisesti luopumatta - siellä julistaa evankeelista kristinuskon käsitystä! Lindlin hehkuvan kaunopuheinen, tunteellinen evankeelisen saarna kokosi malta-laiskirkkoon suuret joukot armoa janoavia kuulijoita Pietarin eri seurapiireistä ja kansallisuuksista Ennenkuin hän syyskesällä 1820 lähti Odessaan ryhtyäkseen toimeensa Etelä-Venäjän saksalaisten rovastina, oli hänen seuraajakseen Pietarissa saapunut toinen samanmielinen katolinen pappi, tunnettu *Johannes. Gossner*. Hänen saarnansa olivat vähemmän lennokkaita, mutta raittiimpia ja syväliempiä kuin Lindlin. Aikaisin sunnuntaiaamuina, kun Pietarin ylhäisö muutoin oli tottunut olemaan unen helmoissa, seisoi pitkät rivit hienoja vaunuja kirkon ulkopuolella, joka oli täpösen täynnä kuulijoita. Jumalanpalveluksien ohessa Gossner piti ahkeraan raamatunselityksiä, yksityisiä hartaushetkiä ja lähetysasialle omistettuja kokouksia. Gossnerin ympärille kokoontuneessa ”seurakunnassa” oli suuri joukko miehiä ja naisia Pietarin ylhäisistä piireistä. Hän ei Lindlin lailla hyökännyt kirkkonsa ulkonaisten laitoksien kimppuun, vaan kohdisti puheensa ennen kaikkea sisällisen ihmisen uudistukseen parannuksessa ja uskossa Kristukseen; hänen vakaumuksensa oli että silloin se, mikä ulkonaississa muodoissa on väärää, itsestään kaatuu. Kuitenkin oli Pietarin roomalaiskatolinen papisto häntäkin kohtaan hyvin epäluuloinen ja punoi juoniaan häntä vastaan, vaikka niillä toistaiseksi oli hyvin vähän menestystä.

Patersonin suhteet Lindliin ja Gossneriin eivät näytä olleen erityisen likeiset, päättäen siitä ettei hän kumpaakaan usein muistiinpanoissaan mainitse. Tämä ehkä johtui siitäkin etteivät Lindlin ja württembergiläisten eskatologiset mietteet saavuttaneet hänen mielessään sanottavaa vastakaikua¹.

Vuosina 1819-23 oli tämä Pietarin evankeelinen liike korkeimmillaan. Kaikki kristillinen toiminta sekä lähimmässä ympäristössä että Venäjän valtakunnan kaukaisimmissa osissa sai altista ja lämmintä kannatusta, henkistä niinkuin aineellistakin. Sitä saivat Suomenkin herääväin hengellisten liikkeiden johtomiehet kokea, ja Suomessa paljon liikkunut Paterson tuli näinä vuosina useammin kuin kerran olemaan välittäjänä heidän ja Pietarin heränneitten välillä.

Varsinkin seurasi Paterson Henrik Renqvist’in toimintaa Liperissä ja oikeusjuttua häntä vastaan. Renqvist, joka, niin kuin ennen on mainittu², vanhastaan oli hänelle tuttu, näkyy usein kirjoitelleen hänelle. Helmikuun 15 p. 1821 Paterson kirjoitti hänelle vastauksen. Hän sanoo kaikkien Renqvistin kirjeiden tulleen perille, mutta osaksi sairauden, osaksi töiden paljouden estäneen häntä vastaamasta. Paterson iloitsee tiedoista Karjalan herätyksen edistyksestä, mutta kehoittaa suurella painolla Renqvistiä vaikuttamaan siihen suuntaan, etteivät heränneet mitenkään eristäytyisi yhteisestä jumalanpalveluksesta eivätkä halveksisi suruttomiakaan pappeja, vaan mieluummin rukoilisivat heidän puolestaan. Hän kertoo Inkerin suomalaisten keskuudessa alkaneesta herätyksestä ja piispa Cygnaeuksen - josta hän tässä vielä puhuu suurella kunnioituksella lämpimänä kristittyinä - pyrkimyksistä sen pysyttämiseksi kirkollisena. Renqvistin kirjeen tuojan, erään suomalaisen talonpojan, mukana hän sanoo lähettävänsä 40 raamattua ja 25 Uutta testamenttia ilmaiseksi jaettavaksi heränneille Liperissä ja lähipitäjissä. Lopuksi Paterson kehoittaa Renqvistiä usein kirjoittamaan hänelle ja vakuuttaa auttavansa häntä, missä vain voi³.

Tämä kirje ja mitä siinä mainittiin piispa Cygnaeuksen suosiollisuudesta hengellisille liikkeille tuli nähtävästi laajemmaltikin tutuksi Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon heränneiden keskuudessa. Se aiheutti, että kun kihlakunnanoikeus 1822 oli tuominnut Iisalmen heränneitä sakkoihin luvattomien hartausseurojen pitämisestä, nämät lähettivät Paavo Ruotsalaisen ja L. J. Niskasen Pietariin, missä he piispa Cygnaeuksen välityksellä saivat aikaan, että sakot maksettiin keisarin käsikassasta⁴.

Kun sitten vaino Renqvistiä vastaan alkoi ja hänen toimeentulonsakin kävi perin vaikeaksi, kääntyi hänkin Pietarin evankeelisten piirien puoleen, muun muassa käyden Patersonin luona siellä 1823. Nähtävästi on hän seuraavina vuosina useampiakin kertoja kirjoittanut Patersonille samoin kuin Rahmnille, joka 1823-25 oleskeli Pietarissa. Rahmnin vastauskirjeissä mainitaan silloin tällöin terveisiä Patersonilta sekä kiitoksia hänelle saapuneista kirjeistä. Kun Rahmn ennen Pietarista lähtöään ruotsalaisen seurakunnan papiksi Lontooseen elokuussa 1825 viimeisen kerran kirjoittaa Renqvistille, kehoittaa hän tätä sittemmin kääntymään Patersonin puoleen, jonka välityksellä Rengvistille luvattu vuotuinen 200 ruplan avustus siitä pitäen toimitettaisiin⁵.

¹ *Paterson, s. 286, 306; H. Dalton, Johannes Gossner (3 pain. 1898), s. 225--275.*

² Siv. 85

³ Kirje julkaistu Akiander, *Hist. Upplysn. VII*, 136-133. Rengqvistin kirjeitä Patersonille ei tavata P:n papereissa.

⁴ Akiander VI 153, 155, 160; M. Rosendal, *Suomen herännäisyyden historia I*, 93 ss.

⁵ Akiander VII, 77, 141-2, 146, 147, 152.

Myöskin Tengströmin ja Suomen piipiasurojen kanssa jatkuivat Patersonin suhteet entiseen tapaan kirjeenvaihdon kautta. Alussa vuotta 1820 oli Paterson taas lyhyen avioliiton jälkeen menettänyt puolisonsa. Tämä ankara isku oli hänelle perin masentava. Tointuakseen työkykyiseksi hän matkusti Englantiin suureksi osaksi vuotta, palaten lokakuussa Suomen kautta. Seuraavan vuoden keväällä hän päätti ystävänsä Hendersonin kanssa lähteä pitkälle matkalle Kaakkois-Venäjälle tarkastamaan sikäläisiä lähetyksasemia ja järjestämään raamatunlevittämistointia. Tästä aiheestaan Paterson kirjoitti Tengströmille, joka kirjoitti vastauksessaan 10 p. maalisk. 1821:

”En hjertelig fågnad var det för mig, att åter en gång få några vänskapsfulla rader ifrån Herr Doctorns hand, om hvars både hälsa och sinnesförfattning jag redan gjort mig allehanda sorgliga föreställningar. Jag föreställer mig så lätt orsaken tili det nedslagna humeuret, men har trott och tror att tiden, som läker alla sår, jemte de fasta grundsatser af Religion och Christendom Herr Doctorn hyser och bekänner, skola omsider återge honom det lugn, utan hvilket lifvet blir en plåga, och åhågan att verka Hans verk, som oss sändt hafver, förlamas och omsider upphör. Ofelbart äro reser det säkraste botemedel mot olika sinnessjukdomar, och Herr Doctorn har i detta afseende tagit ett godt partie, helst ett annat stort och christeligt ändamål är dermed förenadt, riertill jag önskar Herr Doctorn mycken framgång, och den Högstes rika välsignelse!”

Matka kesti lähes vuoden ja oli varsin vaiherikas¹. Heillä oli tilaisuus nähdä paljon hedelmiä raamatunlevittämistyöstä. Kaukasuksen pohjoisrinteellä he tapasivat lahkolaisia, jotka olivat hyvin perehtyneet raamatun tekstiin ja evankeliumin perusopeissa olivat oikealla pohjalla, mutta kirkon ulkonaiseen järjestykseen nähden olivat jokseenkin kveekarien kannalla ja tahtoivat ymmärtää kaikki hengellisesti. He nimittivät itseään „piipiasuran hengellisiksi kristityiksi”, koska he ainakin osaksi olivat tulleet totuuden tuntuun piipiasuran julkaisemista pyhistä kirjoista. „Me kehoitimme heitä jättämään pois piipiasuran nimityksestään, jonka he huomasivatkin asianmukaiseksi”, kirjoittaa Paterson, joka nähtävästi ja, kuten piankin osoittautui, hyvällä syyllä pelkäsi että tällaiset spiritualistiset lahkot raamatunlukemisen hedelminä herättäisivät epäluuloa piipiasuroja vastaan.

Pietariin palattuansa Paterson heti kirjoitti Tengströmille, joka vastauksessaan 13 p. maalisk. 1822 lausui ilonsa hänen onnellisesta paluustaan ja kertoi laajalti Suomen piipiasuran asioista. Kesäkuun 20 p. kirjoitti Tengström toistamiseen, antaen lisätietoja asioista:

”De hitsända öfverskottsmedlen skola ofelbart användas tili gratis utdelning, enligt Herr Doctorns önskan, och våra öfriga fonder fii då betäcka Stereotyp Upplagans dels redan iråkade skuld för de här afdragna 10 arken, dels de kostnader, som fordras till afdragningen af de öfriga snart ankommande Plåtarna. Meningen lär väl vara, att denna gratis utdelning skall sträcka sig till alla Finlands församlingar, och således ej blott tili Åbo Bibel Sällskaps Distrikt? Vi skola lämna anordningarna efter Församlingarnas större eller mindre folkrikhet, och de skola lika meri oss veta att tacksamt erkänna den Brittiska Bibel Societetens outtröttliga bemödande att utsprida Ordets Ljus äfven tili de aflägsnaste jordens folkslag. - - I anseende till någras mindre favorabla omdömen om Bibel Sällskapernas förehafvanden i gemen. har jag ansett lämpeligt vara, att i ingressen tili Årsberättelsen upptaga och kortteligen besvara de förnämsta inkasten mot dessa välgörande Stiftelsers åtgärder, för att i tid mota och häfva Otrons hemödanden att förstöra Herrans Verck. Mätte det goda ändamål vi åsyftat helst i någon mon vinnas! Herren sjelf skall fremja och uppehålla det.”

Tuttavallisia suhteita osoittaa se mitä Tengström samassa kirjeessä kertoo yksityisistä asioistaan:

”I morgon reser jag upp åt Tammerfors och Messuby, för att där begrafva min gamla nyligen aflidna Svärnor, som jag menar var äfven af Herr Doctorn känd. Efter 8 dagar hoppas jag vara med Guds hjelp tillbaka, och flyttar sedan straxt ut tili Pargas, för att efter vanligheten där passera sommarn, och dricka mitt Pyrmonter vattn. Då jag nu en tid bortåt fått vara fri för den elacka Frossan, har mm helsa, Gud ske lof! varit efter önskan; men nogsamt märker jag dock, att enligt Naturens ordning aftaga efter hand både kropp och sinnes krafterna, och

---

¹ Paterson, s. 339-369; Memoir of The Rev. E. Henderson, s. 246-263.

dagliga påminnelser förete sig således om den jordiska hyddans snara upplösning tili det stort hvaraf hon tagen är, satut att man således oförtrutet *bör verka Hans verk som oss sändt hafver, medan dagen är; natten kommer, då ingen kan verka.*”

Patersonia ilahdutti varsinkin tieto että hänen Englannista toimittamiensa apurahoja käytettiin laajasuuntaiseen kirjojen ilmaiseksi jakamiseen.

Keskuksena Venäjän evankeelismielisten heränneiden toiminnassa oli yhä edelleen piipiaseura. Olihan työ raamattujen levittämiseksi sellainen puolueeton pohja, jolla eri kirkkokuntain jäsenet olivat voineet yhtyä. V:sta 1822 olivat Paterson ja Henderson luopuneet virallisesta yhteydestään Englannin ja Ulkomaan piipiaseuran kanssa ja olivat siitä lähtien yksinomaan Venäjän piipiaseuran palveluksessa¹.

Se suopeus, jolla katolisten kirkkojen johtomiehet piipiaseuran perustamis-tilaisuudessa olivat asiata kannattaneet, oli ainakin muutamilla tahoilla edelleen jatkunut ja perustui todelliseen mieskohtaiseen harrastukseen. Sellaisina piipiaseura-asian vilpittöminä ystävinä Paterson mainitsee Pietarin ja Moskovan metropoliitat Mikaelin ja Filaretin, jotka molemmat tehokkaasti edistivät raamatun kääntämistä nykyaikaiselle venäjänkielille².

Mutta jo olivat vastustavat virtaukset liikkeessä, ja juuri näinä aikoina alkoi Venäjän piipiaseura saada tuntea niiden olemassaoloa ja voimistumista.

Vastustuksen taustana oli se yleinen taantumus, joka Euroopassa syntyi heti Napoleonin kukistuttua. Uskonnollinen herätys sai eri tahoilla selvemmän tunnustuksellisen leiman ja eri kirkkokunnat etääntyivät taas toisistaan. Varsinkin roomalaiskatolisessa kirkossa tämä osoittautui; paaviuden restauratsionia 1814 seurasi heti vanhan, jyrkän kannan uudistuminen. Syyskuun 3 p. 1814 lähetti paavi Pius VII Mohilevin arkkipiispalle - Venäjän roomalaiskatolisten primakselle - kirjelmän, jossa hän ankarin sanoin tuomitsi piipiaseurat; ne olivat „ruttoa, uudistajien jumalattomia vehkeitä, ovelia keksintöjä, joiden tarkoitus oli horjuttaa itse uskontoa, uutta vihollisen kylvämää rikkaruohoa.” ”Raamatunkäännökset yleensä tekevät enemmän vahinkoa kuin hyötyä, eikä muita sellaisia ole suvaittava kuin pyhän istuimen hyväksymiä ja kirkkoisien selityksillä varustettuja”³. Vähin erin tämä mieliala sai valtaa Venäjän roomalaiskatolisessa papistossa. Mutta Aleksanteri I:een ei vaikutus ulottunut; päinvastoin hän 1816 karkoitti Venäjältä jesuiitat, jotka siellä olivat nauttineet turvaa edellisten vuosikymmenien kuluessa, ollessaan muualla vainotuita.

Vaarallisempi piipiaseuralle oli mielialan muutos kreikkalaiskatolisen kirkon johtomiehissä. Alun pitäen oli heissä ollut vanhoillisia miehiä, jotka vain vastahakoisesti taipuivat keisarin tahtoon. Niinpä oli Pietarin metropoliitta Ambrosius loukkaantunut raamatun kääntämiseen nykyaikaiselle venäjänkielille, käsittäen että raamatunlukeminen oli omiansa saamaan kansaa epäilemään useita kreikkalaisen kirkon tapoja. Hänen oli kumminkin keisarin käskystä ollut erottava virastaan ja jätettävä paikkansa edistysmieliselle Mikaelille, Kun tämä kuoli 1821, tuli hänen sijalleen Moskovan metropoliitta Serafim, joka - mikäli Paterson kertoo - aikaisemmin oli päästäkseen keisarin suosiolla tähän toiveittensa päämäärään tekeytynyt piipiaseuran lämpimäksi kannattajaksi, mutta uudessa asemassaan ennen pitkää osoittautui kiivaaksi vastustajaksi. Hän ja uskonkiihkoinen arkkimandriitti Foti asettuivat vastustuksen etupäähän. Keisarille valitettiin tuon tuostakin, että raamatun joutuminen kansan keskuuteen synnytti häiriöitä ja että kokonaiset kyläkunnat luopuivat kreikkalaiskatolisesta kirkosta ja liittyivät moloakaaneihin⁴. Jesuiittain taholta lietsottiin tätä epäluuloa piipiaseuraa vastaan ja toimitettiin seuran vastustajien käsiin sellaisia piipiaseuran miesten lausuntoja, jotka näyttivät kelpaavan todistamaan heidän tarkoituksiensa vaarallisuutta. Erityisesti käytettiin sellaisena todistuksena erään pastori Watsonin puhetta Englannin ja Ulkomaan piipiaseuran vuosijuhlissa 1817, missä tyydytyksellä todettiin raamatun leviämisen vapaus Venäjällä ja sen johdosta lausuttiin se vakaumus, että siitä oli seurauksena oleva „kreikkalaisen kirkon uudistus ja sen kohoaminen nykyisestä rappiotilastaan.” ”Pyhien kirjojen leviäminen latinaisessa kirkossa on saanut aikaan kunniakkaan uskonpuhdistuksemme ja on antanut meille protestanttisuuden ynnä sitä seuraavan onnen ja siunauksen. Me voimme nykyään toivoa että saamme piankin nähdä kreikkalaisen kirkon tulevan samoista eduista osalliseksi . . . Totuuden vapaa leviäminen on, paljastamalla kreikkalaiselle

¹ Syistä tähän irtautumiseen vrt. ”The Memoir of E. Henderson”, s. 263

² Paterson, s. 253, 291, 377.

³ Nippold, Handbuch de neusten Kirchengesch. II (3 pain.), s. 28

⁴ Paterson, s. 253, 356, 361 ss., 370; The Memoir of E. Henderson, s. 281.

kirkolle sen erehdykset, elvyttävä uskoa ja säilyttävä uskovaisten yhteyden ... Tämä suuri ja välttämätön muutos on Venäjällä tapahtuva ilman mitään mullistuksia . . . Tätä valtakuntaa odottava uskonpuhdistus on oleva ihanan nousevan auringon kaltainen, joka on samanlaisella valolla valaiseva sekä Siperian majoja että tsaarien palatsia, missä viisain ja mahtavin maailman hallitsijoista paraillaan miettii tätä suurta ja pyhää uudistusta.”¹

Aleksanteri I:n lujaan juurtunut rakkaus pipliasuraasiaan ja jalon ruhtinas Galitsinin vaikutusvalta pelasti kuitenkin pipliasuran toistaiseksi. Vaikeammaksi tuli asema sitä myöten kuin keisari hallituksensa loppuvuosina joutui *Metternich'in* vaikutuksen alaiseksi. Tunnettu on miten tämä kavala itävaltalainen valtiomies kylvi hänen mieleensä epäilyksiä kaikkia yhdistyksiä ja kaikkea vapaata kansalaistoimintaa kohtaan. Viitaten Napolissa ja Espanjassa sattuneisiin levottomuuksiin hän uskotteli Aleksanteri I:lle että vapaamuurarit, joita Venäjällä oli suvaittu, valmistivat vallankumousta ja että pipliaseurojenkin tarkoitus oli kirkollisella alalla järkyttää voimassa olevia auktoriteetteja sekä siten tehdä kansa otolliseksi uudistuksille.

Laibachin kongressin ajoilta saakka 1821 oli käänne Aleksanteri I:n periaatteissa selvästi huomattavissa. Ensimmäiseksi sai sitä kokea evankeelinen lähetys: keväällä 1822 käskettiin erään skotlantilaisen lähetysseuran jättää työalansa Pohjois-Kaukasiassa, muka siitä syystä että kreikkalaiskatolinen kirkko oli alkanut lähetystyötä siellä ja evankeelista lähetystä voitiin sallia ainoastaan niiden heimojen keskuudessa, missä valtiokirkko ei mitään tehnyt. Niin oli asia keisarille esitetty. Patersonin tietämän mukaan kreikkalaisen kirkon lähetystyö tässä tapauksessa kuitenkin supistui vain muutamiin osaksi uhkauksilla, osaksi lahjoilla aikaansaatuihin kasteisiin. Kun Rahmn Sareptassa seuraavana vuonna pyysi luvan kastaa kääntämiänsä kalmukkeja, niin se jyrkästi kiellettiin ja kaikki muu toiminta paitsi raamattujen levittäminen lakkautettiin, jonka tähden Rahmn päätti palata Pietariin².

Veronan kongressista, jossa Aleksanteri taaskin oli ollut Metternichin vaikutuksen alaisena, hän palasi tammikuussa 1823 synkkämielisenä ja täynnä pahoja aavistuksia. Kiihkövenäläinen ja vanhoillinen kreivi Araktshejeff sai Venäjän sisäpolitiikan johdon yhä enemmän käsiinsä. Kaikesta, mikä länneistä käsin oli tullut, keisari pelkäsi vaaraa Venäjälle. Sitä käyttivät evankeelisen liikkeen viholliset hyväkseen tähdätäkseen iskun Lindliä vastaan, joka rikkomalla selibaattisäännön ja solmimalla - vaikka salaisesti - avioliiton emännöitsijänsä kanssa oli herättänyt pahennusta ja Etelä-Venäjällä oli perustanut pienen saksalaisen seurakunnan, missä koetettiin toteuttaa alkukristillistä omaisuuden yhteyttä. Lindl karkoitettiin Venäjältä marraskuussa 1823. „En koskaan unohda”, Paterson kirjoittaa, „minkä vaikutuksen nämät uutiset minulle saapuessaan tekivät mieleeni; uskoin että minun oli aika varustautua pahimpaan, koska en voinut muuta ajatella kuin että minä olisin seuraava karkoitettava. Päätin kuitenkin pysyä paikallani niin kauan kuin se minulle sallittiin ja vointini mukaan edistää Jumalan sanan levittämistä.”³ Pari kuukautta myöhemmin tekivät Araktshejeff, Serafim ja Foti hyökkäyksen Gossneria ja ruhtinas Galitsinia vastaan. Foti uhkasi Galitsinia Jumalan kirouksella, ellei hän luopunut tuosta saksalaisesta väärästä profeetasta, ja toimitti keisarille kirjelmiä, joissa hän kuvaili pipliaseurojen ja ruhtinas Galitsinin toiminnasta kirkolle ja valtiolle koituvia vaaroja. ”Illuminaattien” salaseura muka teki valmistuksiaan vuoden 1836 varalle, jolloin kaikki uskonnot, kirkot ja maalliset lait olivat tuhottavat ja uusi valtakunta saavat alkunsa. Uskontojen yhteensulattamiseksi oli perustettu „hengellisten asiain ministeriö”, jonka alaiseksi oikeauskoiset oli pantu juutalaisten ja muhammedilaisten rinnalle. Kun ei Galitsin ollut saanut Venäjän kirkon miehistä taipuisia kätyreitä, oli hän haalinut niitä Saksasta ja muualta, ja jotta ei hallitus heti saisi asiasta vihiä, oli työ aloitettu valtakunnan laidoilta. Taitavasti oli näissä syytöksissä sotkettu yhteen totta ja valetta; huomaa miten esim. eskatologiaa odotuksia kierosti tulkittiin. Erityisiin syytöksiin Gossneria vastaan saatiin aihetta erästä hänen kirjoittamastaan hartauskirjasta, jonka kenraali Briskorn ja Patersonin hyvä ystävä valtioneuvos Popoff olivat kääntäneet venäjäksi. Siinä löydettiin sekä harhaoppeja että peitettyjä hyökkäyksiä valtion auktoriteettia vastaan.

Kun Foti sekä näillä kirjelmillä että suullisilla keskusteluilla keisarin kanssa oli valmistanut maaperää, pantiin metropoliitta Serafim tekemään ratkaisevaa rynnäkköä. Hän astui keisarin eteen, laski hiippansa hänen jalkojensa juureen ja julisti ei panevansa sitä uudelleen päähänsä, ennenkuin saisi keisarin sanana kuulla, että hengellisten asiain ministeriö lakkautetaan, synodille annetaan sen entinen valta ja kansanvalistusministeriksi määrätään toinen mies kuin Galitsin. Keisari tuli yllätetyksi ja taipui. Galitsin sai ensiksi eronsa; mutta

¹ H. Dalton, Johannes Gossner (3 pain.), s. 283.

² Paterson, s. 363, 366.

³ Paterson, s. 379; Dalton, Johannes Gossner, 284 ss.

sen antaessaan keisari vakuutti edelleen pysyvänsä hänen ystävänänsä. Ukaasilla 17 p. huhtik. 1824 Serafim nimitettiin hänen sijaansa pipliasseuran esimieheksi. Hengellisten asiain ministeriö lakkautettiin ja kansanvalistusministeriksi, jolle myös vieraitten uskontojen asiain esittely uskottiin, nimitettiin amiraali Shishkoff. Gossnerin kirjan julkaisijoita vastaan nostettiin oikeusjuttu ja Popoff sai eron pipliasseurasta. Gossnerilta itseltään kiellettiin heti saarnaaminen ja hänen käskettiin viipymättä poistua sekä kaupungista että valtakunnasta. Viimeisen illan, toukokuun 12 p., hän vietti ystävänsä, kauppias Nottbeckin talossa, joka sittemmin kauan aikaa oli Pietarin „gossnerilaisten” kokouspaikkana¹.

Paterson koetti varsinkin tämän jälkeen huolellisesti pysyä erillään kaikesta, mikä ei suoranaisesti kuulunut raamattujen levittämiseen. Niinpä eivät pipliasseuran viholliset saaneetkaan mitään syytä häntä vastaan. Mutta selvästi sai hän tuntea, ettei pipliasseura enää ollut samassa suositussa asemassa kuin ennen.

Kirjeessä, joka ei ole säilynyt, Paterson ilmoitti arkkipiispa Tengströmille asiain uudesta käänteestä. Tengström vastasi lokakuun 20 p. 1824, lohduttaen ja rohkaisten ystävänsä:

”Efter lång väntan, och bekymmersamma föreställningar om Herr Doctorns hälsotillstånd, hade jag den fögnaden, att för några veckor sedan inhändig Herr Doctorns vänskapsfulla skrifvelse af d. 20 Sept. g. st., nästl., deraf jag tycker mig kunna sluta, att humeuret för det närvarande ei är så gladt och godt, som det eljest plägat vara. På så långt afstånd, som det är emellan Åbo och Pettersburg, kan man väl ej här vara så noga underrättad om ställningen af affairerna, i Staten och Kyrkan, som då man vistas midt i Cirkeln af dem; men att någon förändring i dem föregått, hafve vi äfven här synts oss kunna ana, utan att känna hvarken orsakerna dertill, eller afsikten dermed. eller till hvilka resultater allt sådant må omsider leda. Emellertid hoppas vi allting tili det bästa af vår Kejsares varma tillgifvenhet både för Religionen, och sitt folks väl. Om ock sättet att främja dem skulle fått en annan riktning, så måste väl dock de hufvudsakliga principerna aldrig kunnat öfvergifvas? Det goda och ädla går dock alltid fram, ehuru temporala hinder stundom kunna förefalla, och man får ei vara nogräknad med personliga förhållanden, då Guds sak är, i fråga. Fortfar således att med vanligt nit göra en Evangelisk Predikares verck, och den goda säd vi utså, skall dock i sinom tid bära mycken frukt, om ock, emot ali förmodan, sådana ochristna skulle finnas bland oss, som ville motarbete det goda Guds ords kraft, och sprida kold och förödelse öfver hans plantering.”

Tengström oli oikeassa siinä että keisari yhä vielä oli sydämessään säilyttänyt vanhan rakkautensa pipliasseuraan. Evankeelinen lähetys eri osissa Venäjää lakkasi kokonaan lähikuukausina; yksi työntekijä toisensa jälkeen palasi kotimaahansa. Pipliasseura ja sen protestanttiset haaraosastot sen sijaan jatkoivat esteettömästi toimintaansa. Uusi esimies näytti kyllä haluavan että seura saisi kaikessa hiljaisuudessa kuolla pois, ja kevätkokouksessa 1825 hän rupe si kiivaasti puhumaan siitä miten vaarallista oli antaa pyhiä kirjoja kaiken kansan käsiin ilman eroitusta. Tähän antoi kuitenkin saapuvilla oleva kreivi Lieven pontevan vastauksen.

Pitäen asemaa toivottomana pyysi t:ri Henderson eroa toimestaan ja palasi perheineen ensi avovedellä Englantiin. Ero uskollisesta työtoverista tuntui Patersonista varsin haikealle, varsinkin niissä olosuhteissa, joissa se tapahtui. „Tuskalliselta tuntui jäädä yksin taistelemaan vaikeuksien kanssa, jotka nousivat tielleni”, kirjoitti hän päiväkirjaansa. Tengström rohkaishi häntä taaskin, kirjoittaen kesäk. 25 p.:

”Jag tar för afgjordt, att Herr Doctorn än en tid stannar quar på sin plats, då så många skäl föranleda därtill. Sedan man engång satt sin hand tili plogen, får man ej mer se tillbaka, otan nitiskt tili dagarnas slut verka Hans verck som oss sändt hafver. Gud förläne oss nåd och krafter dertill!”

¹ Paterson. s. 378 ss; Dalton, Job. Gossner, s. 289 ss. - Tässä mainittu kauppias Nottbeck oli arvattavasti Karl Samuel Nottbeck, synt. 1777, kuoll. 1847, v:sta 1836 Tampereen Finlaysonin tehtaan omistajia (vrt. V. Voionmaa, Tampereen kaupungin historia 11, 115, 124). Luultavasti myöskin Ferd. Uhde, joka 1818-36 asui Pietarissa ennen Tampereelle muuttoaan ja oli syvästi uskonnollinen mies, kuului näihin Pietarin „gossnerilaisiin”. Tampereen uskonnollisen elämän on paljosta kiittäminen tätä Pietarin evankeelistaa liikettä, jonka kanssa niin monet sen vaikuttavista teollisuusmiehistä vuosisadan alkupuolella olivat yhteydessä (vrt. Voionmaa 11, 113, 124-126).

Tämä oli luultavasti viimeinen kirje, minkä Paterson Tengströmiltä sai Pietariin - myöhempiä sinne osoitettuja ei ainakaan ole säilynyt. Monivuotinen yhteistyö tälläkin taholla oli päättymässä. Kaunis muisto jäi siitä molemmiin puolin. ”Harva piispa tai arkkipiispa on koskaan tehnyt niin lujasti työtä hoidossaan olevan kansan hengellisen menestyksen eteen kuin t:ri Tengström teki kalliin elämänsä jälkimmäisellä kaudella”, kirjoittaa Paterson päiväkirjassaan¹. Useammin kuin kerran hän myös ihailee Tengströmin kirjeiden erinomaista tyyliä: „ne olisivat käännettävät ja julkaistavat esikuvaksi muille kirkon arvohenkilöille”!

Hyvän ajatuksensa keisari Aleksanteri I:n persoonallisuudesta ja tarkoituksista säilytti Paterson myös loppuun saakka. Muutoksen hänen politiikassaan Paterson luki huonojen neuvonantajain syyksi, joiden painostusta keisari oli liian heikko vastustamaan, vaikka kuvitteli vain hetkeksi antavansa perää, ottaakseen sitten taas ohjaket lujasti käsiinsä². Mutta sellaista aikaa ei enää tullutkaan. Marraskuussa 1825 kuoli Aleksanteri I Taganrogissa Etelä-Venäjällä, minne hän oli matkustanut kivuloisen puolisonsa seurassa, jonka täytyi oleskella lauhkeammassa ilmanalassa.

Seuraavat kuukaudet, dekabristien kapina ja jäntevän Nikolai I:n nousu valtaistuimelle, olivat levotonta aikaa Pietarissa. Aluksi ei Paterson tiennyt mitä piiphiaseura-asialla oli odotettavana uudelta hallitsijalta; hän tarkkasi kärsivällisesti ajan merkkejä ja jatkoi rauhallisesti työtänsä.

Kuukausmääriin ei kukaan näyttänyt pitävän mitään lukua piiphiaseuran asiasta. Ruhtinas Lieven kirjoitti keisarille kirjeen, jossa kehoitti häntä seuraamaan veljensä esimerkkiä alammaistensa hengellisen onnen edistäjänä sekä karttamaan munkkien neuvoja. Kirjeen otti keisari ystävällisesti vastaan, mutta sen enempää ei asiasta kuulunut.

Huhtikuun 12 p. 1826 Nikolai I sitten „väliaikaisesti” lakkautti kaiken muun piiphiaseuran toiminnan, paitsi jo painettujen raamattujen myynnin. Paterson ymmärsi mitä tämä merkitsi ja pyysi virkavapautta matkustaakseen Englantiin. Hänen siellä ollessaan tuli tieto että keisari oli asettanut piiphiaseuran talon, kirjavaraston ja pääomat pyhän synodin hoitoon. Keisarin ajatus oli että raamattujen levittäminen yhä jatkuisi, vaikka asianomaisen viraston valvomana.

Syksyllä Paterson palasi Pietariin järjestämään asioitansa lopullista poismuuttoa varten, kun Serafim antoi hänen ymmärtää ettei häntä enää tahdottu pitää seuran palveluksessa. Kun Paterson Galitsinin välityksellä kääntyi keisarin puoleen pyytäen eläkettä, lausui Nikolai ihmettelystä siitä että Paterson aikoi lähteä Venäjältä. „Voihan hän vielä tehdä hyödyllistä työtä raamattujen levittämiseksi yhteydessä pyhän synodin kanssa,” sanoi hän. „Synodi ei halua hänen palveluksiansa, koska se pitää häntä harhaoppisena”, selitti Galitsin. ”Harhaoppisena! En voi suvaita sellaista ahdasmielisyyttä,” sanoi keisari, mutta myöntyi lopulta eroon ehdolla että Paterson palaisi, jos hänen palveluksiaan tarvittaisiin. Hän antoi Patersonille 6000 ruplan vuotuisen eläkkeen ja luvan oleskella Venäjällä sekä asua piiphiaseuran talossa. Patersonin päätös oli kuitenkin vakaantunut, ja toukokuun keskipoikoilla 1827 hän lähti Skotlantiin.

Paterson iloitsi siitä että ne tapaukset, jotka löivät lamaan Venäjän piiphiaseuran lupaavan vaikutuksen, eivät seurauksiltaan ulottuneet Suomeen. Mutta muutamia kuukausia hänen lähtönsä jälkeen kohtasi Suomenkin piiphiaseuraa suuri onnettomuus: Turun palo, jossa myös piiphiaseuran omaisuus pääosaltaan tuhoutui. Iäkäs arkkipiispa Tengström ei enää sen jälkeen jaksanut entisellä tarmollaan käydä uudistamaan seuran toimintaa, ja niin tulivat ne vuodet, jotka Paterson oli siinä osallisena, muodostamaan senkin elämässä päättyneen jakson, toiminnasta ja tuloksista paljon rikkaamman kuin seuraavat vuosikymmenet.

Tieto Turun palosta tavoitti Patersonin Skotlannissa. Sen johdosta hän heti kirjoitti Tengströmille, joka siihen vastasi marraskuun 13 p. päivätyssä pitkässä kirjeessä, minkä Paterson käänsi englanninkielelle, arvattavasti antaakseen sen sisällyksestä osaa maanmiehilleen. Tämän käännöksen mukaan - alkuperäinen kirje ei näy säilyneen --- suomennamme Tengströmin kirjeen tähän, kun se Turun palon kuvauksen lisäksi vielä luo loppukatsauksen piiphiaseuran asemaan Suomessa.

”Rakkahin ystävä !

---

¹ Paterson, s. 295

² Paterson, s. 383

Lokakuun 8 p. päiväystä kirjeestänne, joka juuri on saapunut, huomaan millaisilla myötätunnon tunteilla olette ottaneet vastaan sanoman Turun kaupunkia kohdanneesta hirveästä onnettomuudesta. Kertomukset lehdistänne ovat valitettavasti liiankin tosia; ainoastaan numerot ihmishenkien hukasta ovat pienennettävät 100:sta 17:een, koskapa monet, jotka siihen aikaan olivat kadoksissa, sittemmin olivat palanneet. Mutta kaupungin 1000:sta talosta ja kartanosta on lähes 900 palanut poroksi ja niiden joukossa paikkakunnan suurimmat ja parhaiten rakennetut talot, kuten tuomiokirkko, yliopisto, hovioikeuden talo, kuvernöörin talo, raatihuone ja monta muuta. Ainoa suuri rakennus, joka säilyi ikäänkuin ihmeen kautta, oli arkkikiispan talo. Tuli syttyi 9:n aikaan illalla syyskuun 4 p:nä erään kaupunkilaisen asunnossa, joka oli kynttilöitä valamassa. Ja kun mainitun talon piha oli täynnä kaikenlaista helposti syttyvää tavaraa ja kova tuuli kävi, niin liekit yht'äkkiä levisivät laajalti eri kaupunginosiin, jotka kaikki alkoivat palaa yht'aikaa, niin että kaikki sammuttamisyrietykset osoittautuivat turhiksi, varsinkin kun silta alkoi palaa kohta palon syttymisen jälkeen, niin että yhteys kaupungin eri osien välillä kokonaan katkesi. Noin kello 1:n aikaan seuraavana päivänä tulen valta vihdoinkin saatiin masennetuksi; silloin oli 11,000 asukasta jäänyt katottomaksi ja kodittomaksi ja useimmat heistä olivat menettäneet melkein kaiken omaisuutensa. Minä en ollut kaupungissa, kun onnettomuus tapahtui, eikä minulla vielä ole ollut rohkeutta käydä kaupungissa, jossa olen elänyt niin monta onnellista päivää. Sillä välin olen antanut kaupunkitaloni niiden käytettäväksi, jotka ovat omansa kadottaneet. Keisari on vahinkoa kärsineiden hyväksi tehnyt paljon, ja kaikilta tahoilta, kaukaisimmiltakin, on saatu mitä auliinta apua, mikä kumminkaan ei ole likimainkaan riittävä tyydyttämään niin suurilukuisen joukon välittömiä tarpeita. Reunoja myöten täyttää suruni mitan se seikka että yliopiston kirjasto, käsikirjoitukset ja kokoelmat ovat kokonaan joutuneet häviön omaksi ja että keisari on määrännyt että yliopisto tulevaisuudessa on siirrettävä Helsinkiin.

Sydämen tuskalla ilmoitan teille että kaikki raamatut ja Uudet testamentit sekä kaikki muu Suomen piplaseuran omaisuus on joutunut liekkien uhriksi, ja siten on Suomi yhdellä iskulla ja pitkiksi ajoiksi menettänyt kaiken pääsyn siihen valoon ja lohdutukseen, mitä raamattu yksin voi antaa. Kaitselmuksen ihmeellisen ja armollisen johdatuksen kautta pelastuivat ne velkakirjat, joihin seuran korkoa kasvava pääoma oli sijoitettu, mutta se ei ole likimainkaan riittävä peittämään uuden 4-taitteisen raamatunpainoksen kustannuksia, johon meidän kuitenkin täytyy ryhtyä niin pian kuin kirjapainomme on taasen saatu järjestykseen. Meillä on vielä velkaa 25000 ruplaa siitä rahasta, jonka lainasimme sotilas-kassasta peittääksemme edellisen 4-taitteisen painoksen kustannuksia, ja me olemme pyytäneet että seura vapautettaisiin maksamasta lainaa takaisin tai ainakin että seura saisi pitää sitä vielä 10 vuotta korottomana. Hyväntekevien englantilaisten ystäviemme apu olisi tietysti tervetullut, mutta me emme voi odottaa mitään Englannin ja Ulkomaan piplaseuralta, koska tämä seura on nyt herennyt avustamasta niitä raamattulaitoksia, jotka painattavat n.s. apokryfisiä kirjoja yhdessä kanonisten kanssa, niinkuin meidän täytyy tehdä, jos haluamme että kansamme ostaisi tai lukisi raamattua. On suorastaan mahdotonta saada suomalaista rahvasta muodostamaan selvää ja oikeata käsitystä niiden eroituksesta; he vaativat raamattua sellaisena kuin se on ollut heidän esi-isillään ja sellaisena kuin he ovat aina tottuneet sen näkemään ja sitä lukemaan. Tästä syystä suuri määrä Tukholmassa painetun ensimmäisen ruotsalaisen raamattupainoksen kappaleita makasi myymättä varastossamme ja on nyt joutunut liekkien saaliiksi. Sen, joka tahtoo edistää hyvää tarkoitusta, täytyy käyttää asianmukaisia keinoja sen saavuttamiseksi; muussa tapauksessa hän tekee turhaa työtä ja päämäärä, jota hän on pitänyt silmällä, jää saavuttamatta.

Olen varma siitä että jos voitte tehdä jotain Piplaseuramme hyväksi, ette kiellä palveluksianne. Mielipahalla ilmoitan että 8-taitteisen raamattumme seisovat kirjasimet ja Uuden testamentin stereotyyppilevyt ovat kaikki sulaneet ja suurimmaksi osaksi muuttuneet kuonaksi, jopa tuhaksi.

Traktaattiseuramme on myöskin menettänyt kaikkensa, paitsi mitätöntä summaa, joka oli lainassa. Tarvitaan lujaa uskoa Kaikkivaltiaan apuun, jotta mieli pysyisi rohkeana sellaisten ankarain iskujen kohdatessa. Kun olen jo 72:n ikävuodellani, en voi odottaa enää eläväni kauan niin monen ja sydäntä murtavan koetuksen jälkeen. Varjelkoon Herra teitä, ystäväni, sellaisista kovista koettelemuksista!”

Tiedossamme ei ole, saattoiko Paterson jotain tehdä Tengströmin kirjeessä lausuttujen avunsaantitoiveiden toteuttamiseksi.

Nikolai I:n myöntämä runsas eläke turvasi t:ri Patersonin toimeentulon hänen loppuiäkseen ja teki hänelle mahdolliseksi vapaasti toimia aloilla, jotka vastasivat hänen taipumuksiaan. Hän asettui Edinburghiin, missä hänen vieraanvarainen kotinsa oli avoinna ystäville ja missä hän suurella innolla otti osaa Lontoon lähetysseuran kotimaiseen työhön, toimien palkattomasti seuran sihteerinä Skotlantia varten. Skotlannin pienen kongregatsionalistisen kirkon elämässä hänellä oli huomattava sija; hän saarnasi usein seurakuntien kappeleissa ja monta vuotta oli hän kirkkokunnan liiton esimiehenä.

Epäilemättä Paterson edelleen mielenkiinnolla seurasi piipiaseura- ja muuta uskonnollista toimintaa miehuusvuosiensa työaloilla Skandinavian maissa, Suomessa ja Venäjällä. Vaikka hän ei enää ollut piipiaseuran palveluksessa, käytettiin häntä joskus vielä sen toimissa, kuten v. 1832, kun hän Pohjoismaihin järjesti Englannin ja Ulkomaan piipiaseuran asioimistoja. Toisinaan hän myös Englannissa piti esitelmiä Venäjän raamattutyön aikaisemmista vaiheista.

Vuonna 1850 Paterson muutti pois Edinburghista, asuen milloin poikansa luona, joka oli lääkärinä Lounais-Englannissa, milloin naimisissa olevan tyttärensä ja hänen miehensä Mr. Baxterin luona Dundee'ssä tai Kincaldrumissa. Voimat vähitellen heikontuivat, ja lyhyen sairauden jälkeen hän muutti iijaiseen kotiin 6 p. heinäkuuta 1855, vähää vailla 80 vuoden ikäisenä.

Siihen luonteenkuvaukseen, joka on annettu tämän esityksen alussa¹, lisäämme hänen elämänsä kertojan W. L. Alexander'in mukaan muutamia piirteitä. „Kotiolloissa ja seuralämässä hän oli perin herttainen. Hän rakasti kristittyjen ystävien seuraa, ja sellaisia hän aina otti vastaan sydämellisesti ja auliisti. Hän pysyi uskollisena vanhoille ystävyysuhteille, mutta ei ollut haluton uusiakaan solmi-
maan. Vaikka hän ei ollut mikään tarinoitsija, osasi hän keskusteluissaan sekä herättää mielenkiintoa että antaa hyviä opetuksia. Rakkaus kirjoihin, joka jo aikaisin oli hänessä herännyt, säilyi viimeiseen saakka; hän lueskeli ahkerasti ja tarkasti ja oli koonnut itselleen hyvän määrän tietoja sekä järkeviä arvosteluja, joita hän osasi käyttää hyväkseen missä niitä tarvittiin. Odysseuksen lailla hän

Ihmisten useain näki maita ja mieliä tunki,

ja vaikka hänen tapansa ei ollut kaunistella kertomusta parantaakseen sen pontta, oli hänellä varastossaan riittävä määrä kaskuja sekä tapahtumia, jotka kerrottuina hänen yksinkertaisella tavallaan ja höystettyinä hänen terävillä ja usein humoristisilla mietelmillään aina tapasivat otollisen kuulijakunnan. - Hänen uskonnollisuutensa oli yksinkertaista, vilpittöntä, puhdasta ja vakavaa. Hän ei ollut niitä miehiä, jotka paljon puhuvat kokemuksistaan, eikä hän suosinut mitään teeskenneltyä hengellisyyttä. Mutta silti hän hyvin tiesi mitä uskonnolliset kokemukset ovat, ja monta hyvää ja viisasta sanaa osasi hän ohimennen sanoa neuvoja tarvitsevien opastukseksi tai ahdistettujen lohdutukseksi hengellisissä asioissa. Hänen teologinen katsantotapansa oli lähinnä maltillista kalvinismia, vaikka hän muutamissa kohden ei ollut kokonaan luopunut niistä aatteista, joita hän nuoruudessaan oli saanut Sandemanin kirjoista². Mielellään hän mietiskeli ja ilolla julisti vapaata evankeliumia, jossa pelastusta tarjotaan suurimmallekin syntisistä. Saarnatessa oli lausetapa : 'täydellinen, vapaa ja ikuinen anteeksianto Jumalan Pojan työn ja kuoleman kautta' usein hänen huulillaan. - Hänen elämänsä oli kestävä, vakava ja itsensäkieltävää työtä Jumalan kunniaksi ja lähimmäisten parhaaksi. Maan päällä sellaista työtä harvoin pidetään sellaisessa arvossa kuin se ansaitsee, ja se tavallisesti pian unhottuu. Mutta hänen palkkansa on ylhäällä, eikä se armollinen Herra, jota hän niin suurella uskollisuudella ja rakkaudella palveli, ole häntä unhottanut.³

John Patersonin elämäntyöllä on oma merkityksensä Suomen ja Venäjän uskonnollisten liikkeiden historiassa. Sitä kannatti luja luottamus, että Jumalan sana kaiken kansan käsiin joutuneena oli vaikuttava omalla sisällisellä voimallaan. Nämä vaikutukset ovat sitä laatua, että ne eivät ole välittömästi havaittavissa ihmissilmällä. Mutta varmaankaan ei ole ollut merkityksettään se seikka, että juuri niinä vuosikymmeninä, jolloin suuren uskonnollisen

¹ Siv. 65-66.

² Vrt. edellä siv. 61.

³ Paterson, W. M. Alexander'in esipuhe siv. XXXIII ss.

herätyksen liekit alkoivat kyteä eri seuduilla Suomea, raamattu niin runsaissa määrin levisi kansamme keskuuteen. Emme voi itse herätyksen syntyä suorastaan johtaa raamatunlevittämisestä, mutta se raittiimpi ja raamatullisempi luonne, joka 19:nneen vuosisadan herännäisyydellä oli verraten edellisen vuosisadan kansanliikkeisiin, on - niin luulisimme - osaltaan yhteydessä sen kanssa, että raamattu nyttemmin oli monin verroin helpommin saatavissa ja yleisemmin levinnyt kuin edellisinä aikoina.

Piipiaseura-asian ystävain toiveet Venäjän kirkon uudistuksesta eivät toteutuneet sellaisinaan, kun itse toiminta väkivaltaisesti lakkautettiin. Mutta seuraukset raamattujen levittämisestä tuntuvat Venäjänkin uskonnollisissa liikkeissä meidän päiviimme saakka. Jos kirkon laiminlyöntien ja puuttuvan hengellisen johtajakyvyn takia sellaisetkin monessa suhteessa epäraittiit liikkeet kuin duchobortsien ja molokaanien lahkot ovat siitä laillansa saaneet vauhtia, niin on toisaalta myöskin puhtain ja suurimpia toiveita herättävä evankeelinen liike, mikä Venäjän kansan keskuudessa ori syntynyt, stundismi, syntyynsä ja leviämiseensä nähden joissakin määrin yhteydessä sen raamatunlevittämistyön kanssa, minkä alkuunpanija Paterson oli, ja sen evankeelisen liikkeen kanssa, mikä hänen Venäjällä ollessaan oli korkeimmillaan.